

МИЛЕШЕВСКЕ СВЕЧАНОСТИ

У присуству Његове Светости патријарха Српског господина Павла и свих архијереја Српске Православне Цркве из земље и дијаспоре, 13. и 14. маја 1995. године у манастиру Милешеви пригодно је обележена 400-годишњица спаљивања моштију Светог Саве на Врачару и 450-годишњица Милешевске штампарнице. Том приликом у манастирској порти одржана је Света архијерејска литургија за спас српског рода у овом опаком времену: **ДА ЖИВИМО СВИ У СЛОЗИ, СВЕТИ САВЕ, ТИ ПОМОЗИ!**

Акценте из пригодних беседа патријарха Павла, митрополита црногорског и филохија и владике милешевског Василија са ове јубиларне свечаности објављујемо на 4. и 5. страни.

РАЗАПЕТА ЗЕМЉА

Моја земља је разапета
на крсту од крстари стране света
Моја земља Србија је сад
Исус Христос
Исус Христос је сад
моја земља Србија

Василија

За измирење свих Срба!

Завршна свечаност поводом културно-историјских годишњица милешевског краја УЛАГАЊЕ ПРОШЛОСТИ У БУДУЋНОСТ

У присуству бројних гостију из Републике, Златиборског округа и суседних општина у Пријеполу је 23. децембра минуле године одржана централна манифестација којом је заокружено двогодишње обележавање значајних културно-историјских белега: 400 година од спаљивања моштију Светог Саве, 450-годишњице Милешевске штампарије и 650 година од првог именовања Пријеполу у писаним документима.

Тог дана је откривен и барелеф Светог Саве, рад београдског вајара **Дришке Радовановић**. Њега је овом граду даровало Министарство културе Републике Србије. Откривајући барелеф министар културе у Влади Републике Србије **Нада Поповић** је истакла:

- Овим спомеником одајемо дужну пошту и сећамо се велике личности Светог Саве, његове мисли и духа, дела и деловања који су дали печат духовности и култури српског народа и чија су остварења превазишла епоху у којој су настала и која су темељ културе и идентитета Србије. Они су наша драгоцену културна баштина. И зато досежу до нашег времена и трајно су надахнуће, инспирација и изазов. Дубоко ценећи мудрост и дело Светог Саве, са посебним пијететом, у милешевској тишини откривам овај споменик...

Потом су на свечаној академији у Дому културе говорили председник СО Пријеполу **Стеван Пурић**, министар за културу **Нада Поповић** и академик **Петар Влаховић**. Поздрављајући госте и учеснике на свечаности први грађанин Пријеполу је између осталог рекао:

- У својој историји Пријеполу је имало и своје светле тренутке и узлете, али и своја страдања, разарања и похаре. Први писани помен овога града налазимо у старим дубровачким документима (1343). Помиње се као трговиште - трг манастира Милешеве. Пријеполу се увек налазило на важној раскрсници путева, па отуда и многи записи о њему из пера светских путописаца и дипломата. У средњем веку Пријеполу је цело Полимље чине средишњу област средњовековне српске државе. У тој области је постојало седамдесетак цркава и манастира. Турска освајања су зауставила успон српског друштва и донела

Откривање барелефа Светог Саве

Слово републичког министра за културу Наде Поповић

СТУБОВИ СРПСКЕ КУЛТУРЕ

На простору смо дуге и богате историје чију културну прошлост чине велика стваралачка достигнућа трајне универзалне вредности која представљају стубове српске културе.

Шест и по векова од првог помена града Пријеполу указује нам да се налазимо на једном древном простору, а трагови прошлости воде још и даље, сведоче о опстанку од давнина. У средњем веку, посебно у доба Немањића, овај простор је представљао средиште укупног, а посебно духовног културног живота тог времена. Ту су настале монументалне творевине српске уметности 13. века. Оне представљају и део најбољих остварења уметности тог периода, и код нас и у свету.

Ту је манастир Милешева, један од најважнијих духовних центара а уједно и средиште врхунске уметности и културе, сјаја и моћи средњовековне Србије. Ова задужбина Немањића, украшена „божанственим фрескама и људским лепотама“ представља споменик људског креативног одговора једном времену, које по својим стваралачким дометима спада у врхунска уметничка остварења. Неодвојива од Милешеве је свакако личност Светог Саве који је, желећи да прошири духовне хоризонте свог народа, многоструко утицао на развој и процват српске културе у средњем веку и допринео да се, упркос забранама, препрекама, духовном поробљавању и нехуманим и тешким историјским приликама сачува духовна самосвест и идентитет једног народа, смисао за лепо, узвишено и племенито.

Манастир Милешева, маузолеј Светог Саве и величанствена галерија средњовековних фреска били су и колевка штампарства у старој Рашкој која наставља традицију српског штампарства, која нам је у наслеђе оставила издања старе српске типографије - аутентичну словенску православну књигу. То сведочи о веома рано сазрејој историјској свести да се без писмености и културе не може напредовати

Академик Петар Влаховић

страдања, поделе и разарања културне и духовне баштине, а то се у ратовима наставило све до средине овог века. Бранећи своју слободу и културу, народ Пријепоља је дао велики допринос...

У својој беседи академик Петар Влаховић је говорио о реализацији програма којима су током протекле две године обележени ови јубилеји.

- Имајући у виду њихов значај Влада Републике Србије је свесрдно подржала остварење тих програма и омогућила да те годишњице добију своје место у друштвеном, културном и научном животу наше земље. Разлози за то су веома дубоки. Српски средњи век

је оставио снажне духовне и културне темеље који из овог краја преко историјских споменика и данас сведоче о снази и континуитету живота и стваралаштва на ширем плану, без обзира на тешкоће и недаће у којима се наш народ налазио у прошлости. Значај ових годишњица с разлогом су истакли бројни научни радници, уметници и књижевници који су се овим поводом окупљали и којима су посветили део свог стваралаштва - нагласио је Влаховић и набројао све научне скупове, изложбе, производе издавачке делатности и филмске сторије, једном речју инвентарисао све оно што је значило овдашње јубиларне активности. Међутим, нити академик Влаховић, нити други беседници, ни једном речју нису ни поменули појаву мермерне скулптуре „Светитељ Сава“ аутора Миодрага Живковића, вајара из Београда, која је овде у духовној жижи јавности већ пола године.

- Проучавање ових датума, нагласио је Влаховић, показало је да је овде био духовни и политички центар српског народа. Те вредности нас не издвајају, него и данас чврсто спајају са просвећеним светом у свим областима живота. Ако је овај крај успео у прошлости да своје постојање уравиножи са нашом историјском и културном баштином, и у време петовековне турске владавине и у својој држави - нема разлога да и данас настави путем који нас је увео у савремено доба и одржао смер кретања према будућности. Из тих разлога се ови показатељи о нашем идентитету и вишевековној државности морају и убудуће неговати. Поштовање

и да су пре четири и по века у тешким историјским приликама, у условима неслободе и ропства њени оснивачи схватили да је књига имала мисију отпора духовном поробљавању и одржавању духовне и етичке самосвести српског народа.

Како је записао песник Јован Дучић, сваки град се гради два пута: „први пут од цигала, други пут од речи и духа“. Стваралаштво уткано у овај простор представља темеље српске речи, духа, културе. Оно је израз оних стремљења да се живи боље, да се живи часно, да се живи у миру.

Данас, када овај град обележава значајне датуме из наше прошлости обавезују нас и време и дела која су иза нас и време које је пред нама да негујемо и чувамо вредности наше културне прошлости, да негујемо културну баштину, јер она је увек и изнова подстицај и надахнуће стваралаштву за настајање нових вредности обезбеђујући тако достојан континуитет у култури.

Уметност никада није могла да спасе свет од катастрофа и трагедија. Али је пресудно помогла да се недаће лакше преброде и ране брже залече и да се истрајава у нади да су љубав и истина вечни и немерљиви закони нежности и уметности људске.

Нагон за грађењем а не рушењем, успостављање мостова универзални су мотив културе. Све чиме се овај живот исказује, све мисли и осећања, речи, осмеси, туга... све то тежи и усмерено је ка оном другом, ка другој обали којој се стреми ка циљу и са којом, тек добија свој смисао. Све што радимо и све што стварамо настоји да савлада и премости неред, смрт или несмисао. Тако је то било и тако ваља да буде.

Данас када је на овим културним и духовним просторима преовладао мир један одговор на упит - шта нам у овим временима ваља чинити - јесте окретање миру и раду, неуморном, постојаном, најдубље смисленим и стваралачком који је нешто највише, и по својој ваљаности нешто највредније, и зато најтеже. То је један од могућности да изградимо привредно снажну Србију, с праведним друштвом, модерну и напредну по европском узору.

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ

Захвалност Његове Светости патријарха Павла

Господин
МИЛОРАД ВЕРУОВИЋ, главни и
одговорни уредник листа "Савинаан",
Милешевска 17,
ПРИЈЕПОЉЕ

23. децембар 1995.г.
Београд

ПОШТОВАНИ ГОСПОДИНЕ ВЕРУОВИЋ,

Са топлом благодарношћу потврђујемо пријем два издања књиге "МИЛЕШЕВСКА ШТАМПАРИЈА 1544 - 1557", које сте нам са поштом послали на дар.

Желећи Вам даљи успех у раду, и свако добро од Бога, оцински Вас поздрављамо и шаљемо патријаршњи благослов,

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ

+ *Palise*

прошлости је истовремено улагање и у садашњост и у будућност! - апострофирао је академик Влаховић.

На свечаној академији изведен је пригодни културно-уметнички програм у режији Милорада Узелца. У програму су учествовали академски хор „Обилић“ под диригентском палицом Даринке Матић-Маровић, солиста-баритон Владимир Андрић и драмски уметник Гојко Шантић. На крају програма премијерно је приказан краткометражни филм Драгана Крескоја „Звона Милешеве“.

Милева Малешкић

Уз филм

ЗВОНА МИЛЕШЕВЕ

На јубиларним свечаностима симпатије публике освојио је најмлађи светосавац Миљан Ђоловић, ученик четвртог разреда Основне школе из села Душманића, код Пријепоља - јунак вредног документарног филма Звона Милешеве чији је главни протагониста академик Војислав Ђурић.

Завршна манифестација СПЦ на обележавању 400-годишњице спаљивања моштију Светог Саве на Врачару

МИЛЕШЕВСКА МОЛИТВА ЗА МИР, ЉУБАВ И СЛОГУ

Средином маја протекле године у манастиру Милешеви Содржао је заседање Светог архијерејског сабора Српске Православне цркве кога је, молитвеним сећањем на јубиларну 400-годишњицу спаљивања моштију Светог Саве, отворио Његова Светост патријарх Српски господин Павле. Овом величанственом скупу присуствовала су и три митрополита и 23 епископа из земље и дијаспоре. Међу бројним гостима били су и принц Томилсав Карађорђевић и представници свих општина Милешевске епархије.

Срдечно поздрављен и топло дочекан од бројних верника и милешевског епископа господина Василија у суботу 13. маја патријарх Павле је одмах по доласку истакао:

- Поводом 400-годишњице спаљивања моштију Светог Саве, нашег оца духовног, светитеља и просветитеља, Свети архијерејски сабор започињемо у овом манастиру где су се кроз векове преци наши молили, упућивали молитве за добро свог народа, и у време мира и у време ропства. И ми смо дошли да се помолимо Светом Сави да нам помогне у овим

Патријарх Српски господин Павле и Епископ милешевски господин Василије

невољама у којима се наш народ нашао у несрећама грађанског рата што снађе и нас и непријатеље наше. Да нас Господ погледа и мир дарује толико потребан и нама и Хрватима и Муслиманима... Ми смо један народ, једна породица, свако на свом месту, а времена су таква да нам је потребна подршка свију да бисмо били достојни својих предака, да бисмо увек били људи, нељуди никада, ни по коју цену, ни за какве интересе, ни личне, ни породичне, ни националне...

Након службе у цркви, учесници Сабора на челу са патријархом Павлом пошли су у Прибој где су обишли

градилиште храма Васкрсења Христовог, који се подиже у новом насељу града. У име грађана општине Прибој добродошлицу патријарху и црквеним достојанственицима пожеleo је парох Милутин Андрић.

Окупљеном народу Прибоја потом се обратио патријарх Павле:

- Времена су претешка и озбиљна.

Нађосмо се у овом грађанском рату који је

несрећа над несрећама. И сада је веома важно како ћемо се ми понети: као људи или нељуди! Ми свој народ и своју веру треба да представљамо заиста онако како ваља. Увек дорасли свом времену, увек браћо и сестре, у слози, увек у братству и пријатељству и са браћом других народа, са комшијама са којима смо столећима живели заједно и ми и наши преци...

Сутрадан у недељу 14. маја у манастирској припрати где је преко 350 година почивало тело Светог Саве и одакле је одатле је однето и спаљено на Врачару, званично је почело заседање Архијерејског сабора СПЦ. Сабор је отворио патријарх Павле молитвом за мир, слогу и љубав свим људима и народима у свету.

Затим је у манастирској порти, на специјалном подијуму, како би народ могао пратити богослужење, патријарх Павле са епископима и свештенством служио Свету архијерејску литургију. У проповеди, након литургије, Његова Светост патријарх Павле је рекао:

- За све нас хришћане и Србе 400-годишњица од спаљивања Светог Саве на Врачару и храм који се онде подиже као и овај храм овде и на сваком месту у земљи нашој треба да буде подсећање на нашег оца духовног, на његов живот у Христу а у циљу како би се угледали на животну веру његову и сведочили еванђеоску истину у речима и делима. Свима онима који имају очи да виде и уши да чују о заповести Спаситељевој, како да се светли светлост ваша пред људима да виде ваша добра дела и прославе Оца нашег који је на небесима. То да остварио у љубави и слози, јединству, браћо и сестре, и достигнемо тако блаженство у царству небеском, сада и свагда, ми се молимо: Свети Саво, ти помози, а поготово у ово тешко време по наш народ где се крв пролива свакодневно већ четири године.

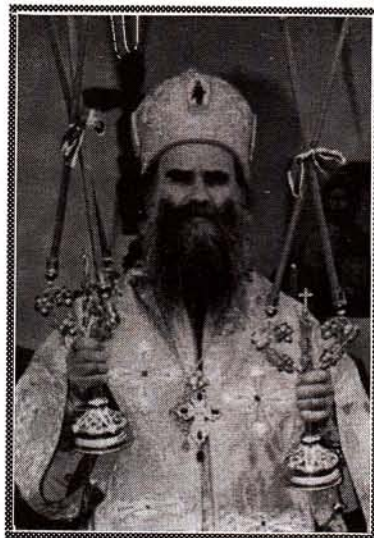
Богу да се помолимо и Светом Сави и свима светим из рода нашег, да нас Господ услиши и мир пошаље, и нама и непријатељима нашим, јер је једнако потребан и нама и њима. Да се Богу помолимо да увек знамо шта радимо да би на тај начин били достојни предака који су увек знали стићи и утећи и на страшном месту постојати. Увек као људи, као нељуди никада, и у борби за слободу и на кошу и конопцу!...

На свечаном ручку црквене великодостојнике и госте поздравио је епископ Милешевске епархије господин Василије који је, између осталог, рекао:

- Осећам велику милост Божију и благослов неба да је данас пуноћа свете мученичке православне цркве српске, на челу са својим духовним оцем, присутна овде на гробу Светитеља Саве, где су његове свете нетрулежне мошти почивале више од 350 година. Срдечно благодарим Вама Ваша Светлости и светим оцима архијерејима на указаној части, пре свега овој светињи, нашој епархији, овоме граду Пријепољу који обележава 650 година помињања, као и овим дивним пределима свете српске земље Рашке, Полимља и Потарја.

Нека би Вашим доласком, Вашим светим молитвама, данас принесеном бескрвном жртвом Богу, господ милостиви услишио вапаје наше и прекинуо страдања нападеног нам и милог рода српског! Молитвено прослављајући 400-годишњицу спаљивања моштију Светог Саве са сузама завапимо њему, који је завајену браћу мирио, заблуделе на пут истине и правде изводио, сиротињу помагао, да се пред престолом Свевишњег помоли за род свој српски, за грешну децу своју.

Желимо да небеска заштита Светитеља Саве и ваш свети благослов, Ваша Светости, чувају род српски, ову светињу, нашу епархију и све нас од сад па до века!

Митрополит Амфилохије

**ПАТРИЈАРХ НАШ,
ЗА СВОЈ СРПСКИ
РОД, СТАЗАМА
ЉУБАВИ И МИРА!**

КРАСИЋЕ НАС ВЛАДИЧАНСКИ ДВОР

У име свих пет општина Милешевске епархије (Пријепоље, Пљевља, Прибој, Сјеница и Нова Варош) црквене великодостојнике и госте поздравно је председник општине Пријепоље Стеван Пурић:

- Нама је изузетна част што се у манастиру Милешеви и древном граду Пријепољу, који ове године обележава три значајна јубилеја, одржава Свети Архијерејски сабор СПЦ поводом 400-годишњице спаљивања моштију Светог Саве, највећег српског светитеља и просветитеља чији је култ постао најзаслужнија одредница српског народа. Ове године наш град обележава 650 година свог постојања и 450 година Милешевске штампарије, па због тога Ваше присуство много доприноси значају ових годишњица.

Наш народ и држава Србија уложили су и улажу знатна материјална средства, упркос свим тешкоћама у којима живимо у условима окружења, да славна лавра Немања - манастир Милешева са још бројним црквама Полимља и рашке области настави своју историјску хришћанску и просветитељску мисију. И овај Сабор ће допринети да Милешева заблиста у пуном сјају и продужи своју културно-историјску улогу коју је вековима имала на добробит Србије.

Очекујемо, Ваша Светости, да и Српска Православна Црква подржи наше напоре и да са своје стране пружи помоћ настојањима наше државе као што је то и до сада увек чинила. Са своје стране општина Пријепоље ће настојати да се настави реализација програма обнове и заштите споменика културе који имају изузетну историјску вредност и неопцењив друштвени значај.

Општина Пријепоље и цео наш крај су, Ваша Светости, изузетно почаствовани што је васпостављена Милешевска епархија. Настојаћемо

Сликар Милић од Мачве на прослави у Милешеви са представницама Кола Српских сестара Милешевске епархије

колико је то год могуће да град Пријепоље и његов амбијент што пре украси зграда Владичанског двора који ће својом духовном и културном делатворношћу допринети свеопштем уздицању не само овог краја и његовог становништва, већ и наше земље у целини...

Стара Рашка - наш духовни темељ

О страдању српског народа кроз историју до данашњих дана и до најновијег славоноског погрома надахнуто је за свечаном трпезом говорио митрополит црногорско-приморски Амфилохије Радовић. Он је, између осталог, рекао:

- Окупили смо се данас око спаљеног праха Светог Саве, васкрелог и обесмрћеног у тајни тела и крви Христа Бога нашега. Окупила нас је ова светиња у помен спаљивања моштију Светог Саве. И у том спаљеном праху, васкрелом и испуњеном неугаслом светлости која обасјава сваког Србина који се рађа и долази на овај свет и данас и

јуче и у вјекове. Окупили смо се данас и око праха свих оних који су животе положили за вјеру православу и отачество, од нашег настанка, од нашег уписивања у зреле људе и народе историјске.

Окупили смо се око праха косовских мученика, око праха безбројних светиња грађаних вером и љубављу, рушених безумљем, злом и невером кроз вјекове. Окупили смо се око праха оних који су побијени у Кађеници у Овчарској клисури, око праха 30 хиљада побијених у близини манастира Жиче, свете српске приче, око праха великомученика вршачког и банатског Теодора који је са заставом Светог Саве бранио свој народ и дизао устанак против безбожника и њихове тираније. Он је жив одеран и кожа му је рапзета, али је и она спојена са прахом Светог Саве.

Окупили смо се око свих оних жена и деце кроз вјекове кланих, на правди Бога за веру и отачество, чија имена само Господ познаје. Окупили смо се око праха све наше браће и паћеника који су бачени у јаме Јадовна, Јасеновца, Пребиловаца и других стравичних стратишта насталих у древна, нова и најновија времена.

Неуништиви прах Светог Саве

- Ми се пред Богом хвалимо с прахом Светог Саве - наставио је митрополит Амфилохије - хвалимо се црквом милешевском, хвалимо се светим краљем Владиславом, хвалимо се малом Дајаном и Немањом, мученицима јадовничким, јасеновачким, пребиловачким и свима који су до Кочевског Рога своју крв пролили. Немамо ми друге наде, сем наде многострадалног Јова која је нада Светог Саве, Симеона Немање, светог Петра Цетињског, Светог Василија Острошког... свих оних који су живот свој положили за ближње до Теодора Вршачког, малог Немање и Дајане. Њиховим светим прахом ја данас овде себе самога чистим и васкрсавам из мојих грехова и мојих заблуда. Томе светом праху ја се данас клањам овде заједно са вама, заједно са наследником на трону Светог Саве, нашим патријархом и овим дивним народом милешевским, народом старе Рашке и Полимља, ове жиле куцавице нашег српског рода. Овде на овим просторима, само од Пријепоља до Бијелог Поља, било је 70 лаври које су се у прах претвориле. Стара Рашка је наш духовни и државни темељ, наша основа и она мора то да буде.

Нека би Бог дао, да све оно што нам се догађало кроз вјекове и тај свети прах нас врате себи самима, једне другима, врате нас нашем заједништву, вери, духовној обнови и препороду, да нам помогне да пребродимо све наше деобе, разлике, да један другоме опростимо и помиримо се тим светим прахом, најсветлијим прахом којим Бог обдарије једног човека.

Боже дај, да се Срби сложе, обоже и умноже светим прахом Светог Саве и свих оних српских мученика, од косовског светог кнеза Лазара до малог Немање и Дајане. Живели и Бог вас чувао! - благословио је митрополит Амфилохије.

На овим милешевским свечаностима, бденију и светој литургији, певао је „Хор младих“ цркве Светог Архангела Гаврила из Београда.

ВРАЧАРСКИ ПРАХ

Бејаше Турке мртвог га страх.
Спалише га. Развејаше му прах.
Целу Србију попаде прах
А Турке спопаде већи страх
Јер нам се светац премаче у дах.

Милован Витезовић

СЕДАМ ВЕКОВА МИЛЕШЕВСКОГ НОВОКАНОНА

Угледни манастир Милешеву сазидао је око 1225. године краљ Владислав, средњи син краља Стефана Прввенчаног. Када су у цркви Вознесења Хирстовог сахрањене мошти првог српског архиепископа Саве, Милешева постаје култни центар српског народа. Богато обдарена, задужбина је кроз векове снажно зрачила као средиште бујног монашког живота и писмености.

Упоредо са убрзаним економским успоном Србије у другој половини 13. века, развијала се и српска средњовековна књижевност. У историји милешевског манастира забележен је драгоцен податак; године 1264. у Милешеву је написан пролог (синаксар) - зборник кратких житија светца која су поређана по редоследу датума и месеци у години. (Ј. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. I, Београд, стр. 11, бр. 22, као и Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд, 1990, стр. 317).

Свој пуни процват наша књижевност у средњем веку достиже за владе краља Стефана Уроша Милутина (1282-1321). Тако је 1295. године, што значи пре 700 љета, у Милешеву написан један драгоцен новоканон.

Новоканони представљају зборнике црквеног и грађанског права у којима су изложени владарски и црквени прописи. Преведени са грчког, саображени српским потребама, ови зборници заслугом Светог Саве временом стичу висок углед у српској земљи. **Немањинска Србија**

постаје правна држава. (Д. Богдановић, *Преображај српске цркве, Историја српског народа I*, Београд, 1981, стр. 322-323).

Милешевски новоканон, који се сада налази у Букурешту (Ј. Стојановић, и. д. књ. III, Београд, 1984, стр. 139-140, бр. 5543), а који је написан равно пре седам векова, представља драгоцен извор за богату средњовековну историју манастира Милешева и пријепољског краја. Писан је „у дане благочастивог и благоверног и светородног господина краља Стефана Уроша, све српске земље и поморске, и брата му господина Стефана, зета краља угарског, повеленијем ију матере богочастиве и благоверне и светородне велике госпође краљице све српске земље и поморске Јелене“ (Исто, стр. 140)

При крају драгоценог записа, по први пут у милешевским рукописима стоји забележено име монаха преписивача: „...писани же беше књиги сие рукоју многогрешног чрнца Германа, в жупе Чрној Стене, в месте рекомем дому Спасову Милешеве...“ (Исто, стр. 140).

Богата преписивачка делатност ометана је турским пљачкашким упадима крајем 14. и освајањима током прве половине 15. века. Ипак, она се није потпуно угасила. Зато је преписивање књига у Милешеву права претеча знамените Милешевске штампарије из 16. века. У том светлу треба посматрати и вредновати појаву драгоценог новоканона из 1295. године који у протоку времена бележи седам векова постојања.

Слободан Невозица

Учесници научног скупа у Милешеву, маја 1995, са владикама, Милешевским г. Василијем и зворничко-тузланским г. Василијем

Завршница међународног научног скупа „Свети Сава у српској историји и традицији“

ИСТАНЧАНИЈИ ПУТЕВИ КА СВЕТОМ САВИ

У стојеру српске културе - згради САНУ у Београду и у „светим српским лаврама“ - манастирима Жичи, Студеници и Милешеву, од 9. до 14. маја „лета господњег 1995“. одржан је међународни научни скуп „Свети Сава у српској историји и традицији“. Скуп су поводом обележавања 400 година од спаљивања моштију првог српског светитеља, просветитеља и архиепископа уприличили Српска академија наука и уметности, општине Краљево и Пријепоље, Жичка епархија и Народни музеј у Краљеву. Говорећи о местима где је живео и деловао свети Сава, угледни научни радници су кроз 36 поднетих реферата, на интердисциплинаран начин, осветлили и дело „вожда отачаства“. Све радове САНУ ће штампати у посебном зборнику.

Милешева и Пријепоље били су домаћини завршног дела овог реномираног научног скупа. Баш као и пре десет година када је САНУ организовала такође међународни научни скуп „Милешева у историји српског народа“, поводом 750 година Милешева. На челу Организационог одбора научног скупа те 1985. године налазио се један од наших најбољих византолога, академик Војислав Ј. Ђурић. Угледни научник био је у организацији и прошлогодишњег научног скупа. О њиховом значају и друштвеној клими у којој су се скупови одржавали, пре десет година и данас, академик Ђурић је, након Свете архијерејске

литургије у Милешеву којој су присуствовали и учесници скупа, посебно нагласио:

- Друштвене околности пре десет година и данас биле су сасвим различите. Ми смо тада, 1985, сем часних изузетака, међу Пријепољцима били потпуно изоловани. Тако је, ваљда, било наређење. Чак се није нашао ни један ђакеља, ни један учитељ, ни један професор да се случајно забуди па да уђе у салу где смо ми тих јунских дана говорили. Било је очигледно да су људи уплашени. Сем једног плаката, сви остали били су склоњени са улица, иако су ти плакати, са ликом светог Саве, били сјајни по свом дизајну. Међутим, сад је свет отворен према питањима из области националне културе и уметничке прошлости тако да је атмосфера сасвим другачија...

- А кад је реч о значају оваквих скупова, вели Ђурић, није то само смотра резултата и рада светог Саве и његових савременика, него и смотра нас, садашњих људи који се тим проблемима бавимо. Није се изменио Свети Сава. Нити се променило или умножило његово дело. Ми смо се променили. Наши путеви ка њему постали су истанчанији. Ми данас због тога боље и дубље познајемо светог Саву него што је то било пре десет година.

М. Р. Цмиљановић

Светосавско слово Матије Бећковића, песника и академика

САЗДАТЕЉ СРБА

Савина сен и Савине стопе прве су слике и скулптуре на српској земљи, али је он у Србију довео и прве велике сликаре и мраморнике.

Створио је прве хелије за ћутање, али су те хелије и прве наше учионице, болнице и библиотеке, а хелиоти први писци и преводиоци.

Увео је обавезан пост, али и обавезно читање. Утврдио је колена монасима, али поставио темеље државно-правним прописима.

Његовим жезлом потекли су источници, али је њиме продисала и права здрава реченица на српском језику.

Научио је ткаљу да не кида потку, али је учинио да се не исчупачу народни изданци, не пресахну почела и икони.

Дуго су
зидине
Светосавског
храма
личиле
на
угашено
огњиште
православног
српског
народа

Поучио је шваљу да шије кратким концем, али је писао по вишој, унутрашњој синтакси.

Срби су, каже народна прича, до Светог Саве, хладно гвожђе ковали. Он их је научио да га усијају, али им је још више усијао срце за крст часни и веру православну. Усправио нам је стопе, али и дух, прекрстио млеко да буде бело, али и душу да не буде црна.

Он је извадио прву личну карту српског народа, и од њега знамо ко смо, шта смо и коме припадамо.

Срби су до Светог Саве мрак из куће избацивали карлицом: Он их је научио да отварају прозоре. Али он их је научио и нешто више: како да отварају прозоре на себи и избацују мрак из себе. То је најзначајнији прозор који је наш народ створио у историји. Кључ од тог прозора чуваће се у Светосавском храму.

Озидао је пештере и испоснице, али је забранио у њима лендовање, неписменост и трговину.

Наредио је води да извире, али и калуђерима „да не стоје на једном месту и да се гоје, већ да иду по свету и проповедају Христову веру”.

Направио је мачке од рукавица, али се и „сен његове руке до данас над нама сачувала”.

Засновао је српскога човека, то је његов нацрт, најтрајнија грађевина и највећа задужбина.

Као што је Бог често маглом обавијао и заклањао Светог Саву да га спасе од гонилаца - тако је Свети Сава пуштао маглу око српског народа да се увек не види довољно, да му да времена да одложи брзе одлуке, док му накупљају савест и одговорност, да му одмакне руке и отргне срце од најлакших решења. Довео га је на ивицу опстанка, али ако ништа друго, учинио: да не зна да мрзи никога и не дугује крв никоме.

Из пера најстаријег српског живог журналисте

СВЕ ЗА ЧОВЕКА

Пише: Предраг Милојевић

По немачком писцу Емилу Лудвигу, аутору велике биографије о Христу, Палестина у доба Христовог рођења била је пуна богомољаца и кривоверника па је често Голгота била окићена кртовима са разапетим кривоклетницима.

Због тога, каже Лудвиг, ни Исусу није било лако да стекне рано признање за своје проповеди о једном богу и љубави за човека. Наводи ово као анегдоту:

Кад је Пилат десет година после Христовог распећа пролазио поред Голготе, неко му је из његове пратње рекао да је ту разапет и Исус Христос Назаретанин. На то му је Пилат одговорио: Ко то беше?

Било то истина или не, али није тешко веровати да је осioni римски проконзул, обрисавши руке после изречене пресуде, избрисао из главе опет једног осуђеног кривоклетника. А шта је остало од Пилатове империје, а постало од Исусових проповеди!

У мадридском музеју Прадо налази се слика Ел Грека на којој Исус, вођен на Голготу, љуби дрвени крст на који ће бити разапет. Опрашта и својим најљућим непријатељима у име једног бога и љубави према човеку.

То га је учинило сином божијим чији рођендан свечано прослављају широм света хришћани свих вероисповести као ово данас припадници православља.

Велики немачки филозоф Имануел Кант писао је да га две ствари држе у животу: **Звездано небо нада мношћу и морални закон у мени.**

То је ваљда тај Кантов категорични императив који је утолико категоричнији уколико се човек више греша о њега.

Човек има у себи и духовну кичму која га више држи усправно него телесна кичма. **Ако се сломије духовна кичма, човек више није човек: постао је бескичмењак попут гмизавца.**

Нисам идеалист али сам хуманист. По мени егоизам је љубити ближњег свог. Право човекољубље је љубити човека као таквог. Појединац се мења а човечанство је увек исто.

Готов сам да жртвујем све за човека - сем човека. Али баш данас је човек најчешће жртва лажног човекољубља.

Амерички хуманист Валдо Емерсон говорио је: **Ако хоћеш да имаш пријатеља, буди пријатељ.** Ја нисам у потрази за пријатељима, али сам то многима.

Хуманост није само људска. Има нешто у човеку што га спаја са свим живим бићима у природи. Недавно сам нашао у парку напуштено маче. Страшно је маукало. Узео сам га на руке да га умирим. Срце му је јако лупало.

Помислио сам у једном тренутку да то моје срце тако лупа. Опипао сам пулс. Заиста је моје срце лупало потпуно у складу са срцем мачета. **Срце је срце па ма у ком живом бићу куцало.**

Са прошлогодишњих светосавских свечасности у пријеполском Дому културе

ПОБЕДА ДУХА СВЕТОГ САВЕ

Савиндан, велики школски и народни празник, крсна слава Милешевског културног клуба „Свети Сава“, прошле године је прославлен у нашем крају веома свечано, радно и организовано. Све је било на нивоу протеклих јубиларних годишњица. На свечаној академији у препуној великој сали Дома културе, након поздравне речи савезног посланика **Радојка Петрића**, председника Одбора за обележавање троструких историјских датума, светосавску беседу одржао је Његово Преосвештенство **епископ Милешевски господин Василије**. Поетизовану сценску причу о лику Светог Саве у режији **Миодрага Гајића**, извели су чланови аматерског позоришта из Пријепоља. Нови број ревије „Савиндан“ промовисао је њен главни и одговорни уредник **Милорад Веруовић**. А потом је у фоајеу Дома културе уз присуство бројних гостију Милешевски културни клуб „Свети Сава“ свечано обележио своју крсну славу. Обред резања колача, у саслужење милешевских свештеника, обавио је **епископ Милешевски г. Василије**. Био је то сјајан тијумф духа светосавља.

У изванредно интонираној, садржајној беседи владика Василије је говорио о духовном, просветном и државном лику Светог Саве, првог српског архиепископа, творца Српске Православне Цркве и првог српског просветитеља и учитеља. Том приликом он је, између осталог, рекао:

- Преко три и по века почивале су у манастиру Милешевци свете мошти Светог Саве и биле за Србе непресушни извор сваког племенитог надахнућа, сваког прегнућа, сваке ревности, вере, љубави, наде, утехе, радости и окрепљења. Ако је српској души био потребан лек од ма какве бољке, налазила га је у чудотворним моштима свог највећег учитеља и светитеља. Ако је Србима као народној целини била потребна ма каква помоћ, они су је тражили у Милешевцима код свог бесмртног Светитеља и Просветитеља. Све је то Свети Сава био Србима, особито за време ропства под Турцима после пропасти српског царства на Косову 1389. године. Турски завојевачи су ово будно пратили. И то их је подстакло да овог чудотворног будитеља верске и националне свести српске и овог храбритеља поробљеног српског народа уклоне из Милешевца. Као непосредни повод послужило им је устанак Срба у Банату. На својим заставама устаници су носили лик. И зато Синан-паша нареди да се тело Светог Саве пренесе из Милешевца у Београд и спали. Турска војска на чијем је челу био Ахмет-бег Ођуз упала је у Милешевце на Велики Петак 1594. године, начинила покор, узела из кивота тело свечево и однела Синан-паша. И он је у суботу 27. априла те године спалио на Врачару тело Светог Саве, где се данас подиже Светосавски храм. Тим гнусним чином учињено је једно громовско чудо. Ваистину громовско. Јер, од тог тренутка Свети Сава је својим духом постао свуда присутан за српску душу, за српски народ, за српску историју. Од тада, он још јаче, још присније, још очигледније спаја сва српска поколења у једну органску целину, и све периоде наше историје: Немањинки, Косовски и Послекосовски. Он је постао бесмртан. И све што је велико и свето и бесмртно и вечно у српској историји и свакој српској души има на себи печат и на њему лик Светог Саве. Он је архитекта и неимар наше народности, наше цркве, наше државе, наше школе, наше културе. Све што имамо потиче од Светог Саве. Необорива је историјска истина: Свети Сава не стари, не застарева, увек савремен, свакој српској души и поколењу савремен. Пламен његове љубави према отачеству пламти у подвизима свих див-јунака што се од Косова до данас борише и гинуше „за крст часни и слободу златну“. Он је не само Србин, већ Свесрбин. Први Свесрбин, а можда и једини. Ко не нађе себе у њему није наш. Владика, свештеник и монах, учитељ, професор, судија, радник и земљорадник, сви из реда, ако не пађу себе у њему, нису наши...

Не из хвалисавости, већ по сили историјске стварности наш народ је у песми изрекао онако редак суд о Светом Сави: *Нико нема што Србин имаде, Србин има Светитеља Саву!*

По речима епископа Николаја: *без њега ми смо - око без зенице, тело без душе, душа без савести*. Ако наша народна душа икада отступи од светосавља, отступиће од истине и превде и залутаће у прашуми безбожних и интернационалних дела... Наша историја је створила правило: **Србин је Србин уколико доживљава светосавље као суштину свога духа и живота...** Зато са овога места апелујемо на све оне који се плаше да поново отворе педесет година затворена врата српске школе и установа у којима је било забрањено чак и помињање имена Светитеља Саве. Моћници су мислили да ће тако уништити дух, учење и успомену

на Светог Саву. Све им је било узалуд. Сво њихово безбожништво и атеизмом тровање Савине дече, остало је узалуд. **Победио је дух Светог Саве!** - апострофирао је **епископ Милешевски господин Василије**.

Резање славског колача у Дому културе

СВИ МОЈИ ПРЕЦИ

Сви моји Преци које често сањам били су Срби и ја им се клањам.

Полуписмени тежаци, горштаци и горосече, али Православци.

Хвала им што нам кроз љуте године сачуваше ова брда и долине

По којима се још разлиже јака од Њине песме, псовке и лелека

И рађају воћке које посадише ти стари воћари, те бивше радише.

Сад су Прах, помешан са земљом и песком Мир душама Њиним у Царству Небеском!

И ја, Њин потомак и дужник од главе до пете, земљољубац и ђак Светог Саве

Желим да проживим, остарим и умрем у Земљи Србији и да будем грумен

Ове земље о којој певам без предаха и у којој светли Прах мојих Предака!

И моји потомци, ђаци, земљоделци и војници, Срби су ко и моји Преци.

Благолики, мекодушни тврдоглавци и груборечићи, али Светосавци.

Ако ову дугу зиму зла презиме сачуваће своје име и презиме.

Хвала им што бране гробове од траве а кућни праг и славски колач од троглаве.

Благосиљам им софре и колевке захвалан што смем изаћи пред Претке.

Нек им се димњаци на кућама диме све док укућани славе крсно име!

А ја, њин предак, слуга без ајлука и без газде, песмољубац и ђак Хромог Вука

Желим да проживим, остарим и умрем у Земљи Србији и да будем грумен

Ове Земље коју као Јеванђеље чувају најхрабрији гороломци међу којима су и моји Потомци!

Добрица Ерић

Кад некад Свевишњи обузда непоменика на Земљи (а пророци кажу биће то крајем овога, 20. вијека) права мјера вечичине свих народа састојаће се у њиховом културном наслеђу. Колико ли ће тада, данас тзв. „велики и моћни“ (као САД, нпр) бити мајушни и шта ли ће свијету понудити...? Можда неке бизонско-мамутске пећине или затрпане рушевине црвенокожаца које истријебише?

А Срби, светосавског рода и обреда, немају пута ни главнице, долине ни литице куда светитељска сјен није ходила, надахњивала их да истрају, очувају своју традицију, спасу духовна напајалишта и светилишта, одобродуше савременост и припреме се за вијенац свјетске славе, која их, иза свега, очекује.

Насртали су освајачи! Столећима рушили, жарили и палили, српску и своју крв проливали, али не могаше затријети ни народ, кога Господ духом напаја, ни светионике у којима му се кандила пале.

Ни Агарјани, ни Германи, ни Усташе ни њихове присташе, ни коминтерновска, интернационално-масонска помрчина и перфидни језуитизам брозалијски, не могаше отргнути, небесима надахнути, српски народ од својих вјековних узора и источника. Неће то моћи ни поампирене немани данашњице, ни нико никад, јер сила овоземаљска није кадра надвладати надвремену, којом српски род подхрањује.

Овдје у свом другом Хиландару, нађе његово нетјељено тијело починак, а надмоћ му настави зрачити васељенским просторима, излијевајући своје блаженство на све правољубиве и побожне. Засја Милешево, озарено сјајем небеског ореола, просвијетли се круна Немањића кроз вјекове, а Светитељу сви једнако приступаху, од орача и копача до властелина и властодржаца.

Слога завлада. Осјети се снага законодавне државе. Генерације се смењиваху и напакон царевина Душана Силног постаде у том времену најјача сила Европе. Бахат његове коњице чујаше се од Саве и Дунава

вјеру за вечеру”, не примише туђе, не изгубише своје. А то је било и лакше и за живот погодније. Али, светосавски еванђеоски трагови, усађени дубоко у душама широких и некористољубивих слојева, нијесу се лако брисале. Стога, кад превјерише, „плахи и лакоми“ (а Његош је умιο и заклети: „Млијеко их српско разгубало“) остадоше упорни и истрајни, који се довијаху уз своје богомоље и ту наду и потпору тражаху. И за дивно чудо, налазили су је. Манастири и друга Богу поклоњена здања постадоше главна, иако тајна, окупишта, свештеничке беседе прва усмена настава, а звуци гусала спона са прохујалим временима и витезовима...

Тако уз Милешевску штампарију и Савине светитељске мошти манастир Милешева је дао непроцјенљиви удио у стварању душевног имунитета за отпор исламизацији, али и другим утицајима, тј. унијаћењу и католичењу, особито у Херцеговини и склопу Црне Горе као царског хаса.

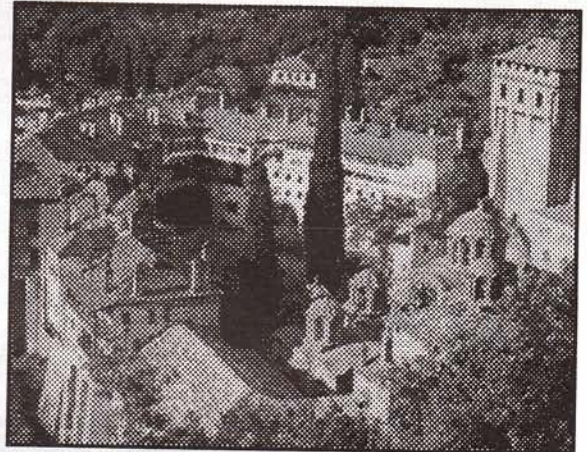
Као што је ходајући светац Сава стварао у атоском Хиландару, тако је преставивши се наставио зрачити миром и поукама из новог, милешевског Хиландара. А колики је значај Милешеве и почившег свеца у њему довољно потврђује чињеница да су о томе писали уз дивљење и католички писци.

Биографију о Светом Сави, са посебним освртом на Милешево и збивања о њему током векова ропства, оставио нам је **Иван Томко Мрновић**. Користећи се богатом изворном грађом, Мрновић у књизи (на латинском језику), уз нескривено поштовање, говори о чудесима која се, како рече, „да би се потврдило његово светитељство, дешавају све до нашег времена“. У том свој дјелу он, између осталог, каже: „Ка његовим недирутим моштима кроз триста педесет година слегао се огроман број хаџија и увек је његово тело у свим деловима било тако сачувано да је давало изглед леша недавно умрлог човека. То је био

ПАРАЛЕЛЕ МИЛШЕВА ДРУГИ ХИЛАНДАР

Пише: Др
Чедомир Лучић

до Јадранског мора, Јонског и Егејског мора, на која му држава излазаше. Документа свједоче да је имао најјачу полумилионску војску на овом континенту. Рашка постаде и спона земаљских друмова у свим правцима, а њено донебесје и звуци милешевских звона оглашаваху бдење безбројних ходочасника, из разних праваца, који хрлијаху да се помоле над њивотом богоугодника. У милешевској школи се поучаваху и за свештенички постриг припремаху нови духовни пастири који широм земље, на мисионарску и божју службу одлажаху.

И баш кад се, иза рано преминулог Душана, цара Срба и Грка, појави десети царевих, звани Урош Нејаки, „великаши проклете им душе“, што Његош рече, „на комаде раздробиле царство“. Заборавише на вечну поруку Светитеља да „само слог Србина Спасава“ и поучени сатаном „за правило лудост изабраше“.

Осјетише то, убрзо, и Османлије пред српским државним капијама па навалише. Черечили су поступно, али упорно око пола столећа јер, уз све новонастале околности, није било лако разбити јаке бедеме расцјепканог, али и даље брањеног Српства. И баш у данима тог српског предвечерја **Твртко Котроманић** се у Милешеви овјенча круном и прогласи краљем свих Срба. Но, већ је било доста касно да се у обједињавању успије. Отомани су били бржи. Наступи растур и поробљавање. Не одржаше се ни витезови од Босне. „Крст и луна два страшна симбола“ нађоше се међусобно стијешњени. Изгледаше да је дошло вријеме српског нестанка.

Харачења, турчења и подизања Небу напућених минарета Оријента, па и егониички олак прелазак дијела властеле у „слуге Пророкове“, наслућивали су све црње и тегибније дане.

Ипак, и поред толико присилништва и општег страдања, коначно се не пропаде. Сви, у тим суровим вјековима искушења, не „продаше

несумљив знак његове анђеоске чистоте...”

Описано је и звјерство Синан-паше, који је, преневши му мошти из Милешеве на Врачар „безбожним пламеном“ покушао обрачуна са свецем. „И сада се - пише Мрновић - упорно одржава глас, утврђен и турским и хришћанским сведочанством, да се чим је пламен обузео свето тело, од ломаче па све до неба, на велику пометњу варвара, дуго одржавао танак облак, као дуга, у хиљаду красних боја - да ли као знак небеске заштите светим моштима, или као слутња за злокони пораз Турака, који је дошао одмах иза безбожног злочина.

Каснији преводиоци Мрновићевог дјела покушавали су брисати појмове „Србин“, „српски“, итд. како би то приближили својим ватиканским, католицизираним плановима. Тако у реченици, из оригинала: „Ипак највећа је његова брига била око служења српској цркви“, изостављали су ријеч „српској“, итд. и томе слично. Сувишно је питати зашто су то радили.

Ови и слични примјери показују колико су безгранично бездушни циљеви западних клеромасонских ложа према Српству и Светосављу, али и колика је душа Србинова да све надраста и опире се током вјекова.

Повремене помрчине и привидна српска клонућа само су, изгледа, сатанска искушења, из којих се опстаје поноситије, чвршће и јаче, јер светосавски народ воде и штите од слома исте сјени Богом одабраних подвижника, а срца му напајају славни преци, од Карађорђа и Милоша, до Гаврила Принципа и мојковачких и солунских Обилића. *А њих, кад год треба буде: милешевска, цетињска, хиландарска и сва звона православља, уз велико и васељенски продорно Иваново. И то је гаранција да Србин никада неће пасти, макар се и оклизнао.*

НАШИ ПРВИ КОРАЦИ

НА ПУТУ СРПСКЕ ДУХОВНЕ ОБНОВЕ

У суботу 13. маја прошле године одржана је друга изборна скупштина Милешевског културног клуба „Свети Сава“ на којој су изабрани нови органи (**Главни одбор, Издавачки савает и Редакција „Савиндана“**), разматран је **Извештај** о четворогодишњој активности Клуба. Текст под горњим насловом, који је написао **Милорад Веруовић**, потпредседник Главног одбора, а који је Скупштина једногласно усвојила објављујемо у скраћеној верзији.

Тих, пре свега, дубоко људских начела и народне традиције изњивљене на нашим просторима, придржавао се кроз своје деловање и Милешевски културни клуб, а то ће му бити истинска водила и убудуће. Разуме се, Клуб не преузима задатке и обавезе постојећих културних установа и организација које финасира држава, већ у сарадњи са њима подстиче и у духу светосавља допуњује или коригује и њихово деловање.

Протеклој активности Клуба дало је печат обележавање 90-годишњице од оснивања првог српског црквено-пјевачког друштва **Свети Сава** које је настало у Пријепољу 1904. године. Излагање из анонимности тог друштва кроз написе и расправе у новинама и књигама и пригодним светосавским свечаностима, показало је да и данашњи Милешевски културни клуб **Свети Сава** није „репа без корена“, већ се ослања и надовезује на културне традиције овог места са почетка овог века, као и много раније. Та наша истраживања обелоданила су историјске корене светосавља у милешевском крају. Њихов протагониста, као и председник поменутог друштва **Свети Сава**, пре девет деценија био је млади учитељ, а потоњи угледни научник-социолог **Сретен Вукосављевић**. Као изасланик овога краја, он је на Скупштини Српске народне организације у Скопљу 1909. године, током ондашње босанске кризе, истакао да су пријепољски Срби могли успешно водити националне акције у Отоманској империји само захваљујући постојању и деловању друштва **Свети Сава**. *Тај науц историје не сме бити заборављен.*

Истраживања су показала да зачеци историјски васкрелог светосавља овде досежу уназад скоро двеста година. После шумадијских устанака и државног конституисања модерне Србије 1830. године у Пријепољу је отворена и прва основна школа која је носила име Светог Саве. Наши преци су и тада добро знали зашто су тако кумовали имену своје иницијалне куће знања. И у ролском положају нашли храбрости да је тако назову. Са печатом пријепољске црквено-школске општине и преко Главног одбора Друштва **Свети Сава** у Београду, они су тражили од председника владе Краљевине Србије **Јована Ристића** и краља **Милана Обреновића** да пруже помоћ овдашњим првим основним школама. И то сведочи како је светосавље овде било стални пратилац и узданица нашег ембрионалног културно-просветног успона и препорода. Тако су име, дух и учење Светог Саве били и остају светлост у свакој српској помрчини, усправљање при сваком паду и посртању, мирење у свакој кавзи и спору - мелем на сваку српску рану. Све то мора јаче и делотворније да дође до изражаја данас, у овом опаком времену.

Нажалост, опортунисти, шићарије, пеливани и „неверне Томе“ из идеолошки окоштале брозовске школе још увек не схватају да је појава Милешевског културног клуба **Свети Сава** на овдашњој друштвеној сцени законито настала онда када се српски народ после полувековних странпутица повратио на пут своје духовне обнове подизањем Храма Светог Саве на пепелишту Врачара. Вратио се својим духовним и културним коренима. У том нужном историјском заокрету, уз оживљене прославе Дана Светог Саве, овде се родила идеја о издавању скромне публикације **Савиндан**, прво као подлистка локалног листа **Полимље**, а потом као самосталне журналистичке ревије.

Садржаји издатих пет бројева Савиндана данас су најпоузданији и најверодостојнији извештај о досадашњем раду Милешевског културног клуба Они говоре и о нашем ослонцу на богату културну баштину и о циљевима Клуба и хроничи његовог деловања. О видоводанском и ускршњем позиву народа у манастир Милешево на парастосе косовским јунацима и солунским ратницима, пошто је пријепољски војни округ, после београдског, сразмерно броју становника, дао највише жртава у борбама за слободу од 1912. до 1918. године. Октобра 1991. уз меморијалну 70-годишњицу смрти краља **Петра Ослободиоца**, легендарног чика Пере, највећег демократе-монарха у српској историји - Клуб је организовао посету свога чланства његовој задужбини на Опленцу.

Доследан свом програму на путу српске духовне обнове, Милешевски културни клуб **Свети Сава** је исте године обелоданио пуну истину о невином страдању игумана манастира Милешево **Нестора Трулеу** у јесен 1941. године коме се тек после пола века могао гроб обележити. Дат је допринос и истраживању књижевне и публицистичке заоставштине директора предатне пријепољске гимназије професора **Драгише Боричића**, чије се име недавно нашло на спомен-плочи трагично

Већ су четири године одкако је у Пријепољу основан Милешевски културни клуб **Свети Сава** који сада броји преко хиљаду чланова са територије Милешевске епархије, рашке области и свих крајева где живи српски народ у земљи и свету. Његово рађање на овим просторима временски се поклапа са злим пролећем 1991. које је најавило трагичан распад брioniске Југославије. С тренутком када су се уз последњи попис становништва и овде јавили вампири кобне прошлости који измислише и промовисаше босански језик. И преко ових простора дужом дијагоном Балкана сањају и цртају по злу познату „зелену трансферзалу“. У моменту када је и васкрело учење заборављене химне Светом Сави доживљавано као јавни скандал и братски „грех“, па чак и мотив за овдашњи штрајк глауу политиканата и шпекуланата под фарисејском маском културе. У захукталом настајању вишестраначког система, као и пола века до тада свесно је превиђана и игнорисана историјска крштеница српског народа који преко миленијум лета живи између манастира Милешево и Сопоћана, на „светим водама Лима“, под окриљем симбола и бисера своје аутохтоне културе - Бијелог Анђела и Мирослављевог Јеванђеља. Уз асистенцију моћних кројача „новог светског поретка“ и данас се покушавају поништавати наши духовни и државни корени на тлу вековима санџачене Немањине Рашке, завичаја Светог Саве, државотворне и духовне матице Србије, географске копче која нераскидиво спаја православне народе што данас живе у Савезној Републици Југославији.

И назив и програм и протекла активност Милешевског културног клуба **Свети Сава** маркирани су и насловљени по називу духовног храма-задужбине краља Владислава и по имену горостасне личности која стоји на почетку историјског времена српског народа, од када тај народ зна за себе и од када га препознаје као цивилизован свет. И програмска стремљења и укупно деловање Клуба за протекле четири године били су, пре свега, апели и позиви за осмишљенији и креативнији рад свих субјеката. С формирањем Клуба стартовала је самоиницијатива и захвална, успешна акција новинара листа **Полимље** за обнову манастира Милешево, као и ангажовање одговорних у Општинском фонду основног образовања Пријепоља на уређењу пријемног салона у манастирском конаку у коме настаје и репрезентативна библиотека којој су вредне комплете књига поклонили најактивнији чланови нашег Клуба даровавши му ириличну писаћу машину.

Логично је да ниједно добровољно друштво, па ни овај Клуб, ни у срећнијим приликама, акамоли данас, не може самостално и без сопствених финансијских средстава учинити много, али може да окупља, храбри, подстиче, иницира и организује конкретне акције које ће задовољити културне потребе и допринети националној и духовној обнови и моралној чврстини српског народа, али и светосавском духу мирења и толеранције са свима који живе заједно са нама. Циљ овог Клуба је да свака јединка према својој моћи, знању и склоности допринесе неговању наших културних традиција променама постојећег духовног стања, брисању наталожених идеолошких обмана, заблуда и илузија. Јер, када се после свих странаких и медијских галама и еуфорија, криминалних острљивости око власти и богатства, сутра слегну „дим и прашина“ - преживеће само праве вредности, производи истинског стваралаштва који служе народу, остаће само чисто и здраво светосавско зрно за будуће народне сетве и богате жетве за свеопште људско добро.

настрадалих српских књижевника у грађанском рату од 1941. до 1945. године, а која је подигнута у холу зграде Удружења књижевника Србије у Београду.

Милешевски културни клуб одиграо је 1992. године главну улогу у покретању и обележавању јубиларне 80-годишњице ослобођења милешевског краја, рашке области, Космета и Македоније од петстогодишње турске владавине. Тада је меродавна културна и научна јавност земље констатовала да ни једно место у Југославији није обележило тај значајни датум, и то са разноврсним, богатим и примереним културним садржајима. Међутим, нико није ни знао, ни поменуо чињеницу да би та успешна културна манифестација мимоишла и Пријепоље да је није благовремено покренуо и усмеравао наш Клуб. Он се zaloжио, и у томе успео, да на ту прославу буде позван и овде први пут присуствује и син Врховног команданта српске војске у ослободилачким балканским ратовима - Принц **Томислав Карађорђевић**. Иако је тај јубилеј морао имати републички, па и савезни значај, овом Клубу чини част што се једини у земљи, слободан од политичких и идеолошких предрасуда, сетио овог историјског датума, судбински везаног за посанчамену Рашку, албанизирано Косово отцепљено Куманово и Душаново Скопље и што се изборио и за општински културни ниво те годишњице. То је показало да се и метропола може обрести у паланки и да провинција може успешно одиграти улогу метрополе.

У одсудном временском тренутку у јесен 1991. године Милешевски културни клуб, као свенародна ванстраначка организација, огласио се апелом у коме се zaloжио за предложено склапање историјског споразума између Срба и Муслимана који су могли да лепо живе у заједничкој држави после отцепљења од Југославије Словеније и Хрватске. Тиме је са ових простора подржан предлог најтрезвенијих умова из Београда и Сарајева, чиме би се спречило да народи у Босни буду гурнути у катастрофу грађанског рата. Предлагано је стварање заједничког фронта свих патриотских снага сваког народа које ће се супротставити безумљу. Нажалост, тај наш апел, објављен у штампи, овде је пропраћен ћутањем и није наишао на одзив чак ни код тада постојећег муслиманског културног друштва „Препород”. Нека у аналима овог краја остане забележено да се те фаталне 1992. Милешевском културном клубу у Пријепољу писмом обратио један муслимански интелектуалац из Тузле са молбом да буде примљен за члана Милешевског културног клуба. Био је то професор М. М. родом из Пријепоља. Одмах је примљен у наше чланство и уручена му је чланска карта. Учињено је то на свега месец дана пред почетак босанске драме. Стигло је и друго (нажалост и последње) писмо од тог хуманисте у коме дословно каже:

- Као да није случајно Милешевски културни клуб „Свети Сава” изабрао 11. март 1992. године за датум мог пријема у клуб. Тог дана сам рођен 1925. године у пријепољском Вакуфу. И као да је дух Светог Саве хтео да ми истовремено приреди две радости: рођенданску и пријем

у клуб!... Био бих срећан када би се ускоро појавио у свом родном месту на некој јавној трибини клуба „Свети Сава” на којој бих изнео своја истраживања манастира Хиландара, кога проучавам већ неколико деценија. Исто бих понудио листу „Полимље” да објави у виду фелтона. Тиме желим да сви људи добре воље, без обзира на верску припадност, се боље међусобно упознају, да и то буде мој допринос хуманистичкој поруци, делу и жељи Светог Саве да сви људи схвате да су богом дати и зато треба да се истински поштују и воле!... Завршио бих моје писмо поруком: „**Браћо, мир и слога међу вама!**”

Нажалост, ова племенита, културна порука упућена Пријепољу из Тузле у одсудном историјском часу није услишена. Тог пролећа је са једне сарајевске свадбе букнуо ратни пожар који хара Босном ево већ три године.

У марту 1993. године из Новог Пазара су се јавили познати увозни абери зла и мржње када је тамо објављена тзв. Резолуција муслиманских интелектуалаца са 240 потписника која је у целини један антихумани и антикултурни чин. У том фамозном документу од 11 тачака захтевало се да мађународни фактори цандаришу над Србијом и да силом интервенишу како би се остварили сепаратистички циљеви муслиманских екстремиста из странке СДА и изазвао рат и на овим просторима. Исфабриковане су серије гнусних лажи о томе да су у рашкој области спаљене све цамије, силоване муслиманке, исељен и угрожен муслимански живаљ и све то лансирано у свим антисрпским средствима јавног информисања како би се свет зграђавао над зверствима и варварством Срба. На те оците, безочне лажи једино је конструктивно реаговао Милешевски културни клуб „Свети Сава” у сарадњи са Удружењем Срба „Рас” из Новог Пазара. **Одговорено је масовним скупом српских интелектуалаца рашке области на Сабору одржаном на Васкрс пре две године овде у Пријепољу.** Ту је аргументовано разобличен и осуђен новопазарски памфлет, оцењен као подла и смишљена клевета и сепаратистичко оживљавање старих жеља и снова које датирају од Берлинског конгреса 1878. године с циљем да се рашка област отцепи од Србије и Црне Горе. У последњих сто година то се циклично јављало: 1908. у току оне босанске кризе, 1917. зборованем муслиманских првака у Сјеници, 1941. рађањем Павлићеве усташке Ендехазije, 1971. појавом туђмановског „маспока” уз уставно комадање Србије. У свим тим вучијим временима српски народ са овог тла осећао се исто онако како се и сада осећа. У рвању са својом судбином се пита: какво је то проклетство његово да му и синови и унуци и прауници доживљавају исто што су доживљавали очеви, дедови и прадедови!?

Зато је Милешевски културни клуб **Свети Сава** у преклањској антирезолуцији, упућеној на све најодговорније надлежне адресе у Србији, Ценој Гори и Савезној Републици Југославији енергично захтевао да се у целокупном говорном оптицају престане употребљавати реч „санџак”, као рецидив столетне туђинске окупације српских земаља да се у складу са законом доследно реafirмише ћирилично писмо у

Поглед на велику салу Дома културе у време одржавања Скупштине

јавној употреби, да се изврше сврсисходне промене назива улица и установа тако што ће се све довести у потпун склад са нашом националном историјом и културом. У том контексту смо тражили подизање спомен-храма Стевану Немањи у његовом престолном граду Расу, односно Новом Пазару. Србија је данас ваљда једина цивилизована држава у свету која и после 800 година није подигла никако спомен-обележје оснивачу своје државе тамо где је створена. А коме све није подигла за последњих педесет година? **И зар у овој години, проглашеној од актуелног Министарства културе Србије Годином културе, не би требало размотрити и решити и тај културни проблем српског народа?** Индикативно је да на наш писмени захтев упућен по овом питању још пре две године свим одговорним факторима на највишем нивоу, па и ресорном министарству културе Југославије и Србије, нико није ништа одговорио. **Путовање је постало метод комуницирања. А овај Клуб је увек сматрао да постоји одговорност и за путовање, као и за говорене.**

Сва конструктивна настојања Милешевског културног клуба за протекле четири године око преименовања назива улица и установа у Пријепољу, сем часног изузетка Основне школе на Бостанима која је добила име „Свети Сава“, остала су узалудна. Друго се ништа није променило. Пропуштена је прилика да се то учини сада приликом обележавања јубилеја: 450-годишњице Милешевске штампарије и 400-годишњице спаљивања моштију Светог Саве на Врачару. Више је непримено и бесмислено да се и такве крупне културне манифестације за које зна цела Србија и Југославија одржавају у тзв. Дому револуције чија је ближа адреса Улица санџачких бригада бр. 2. А то је и најдужа и најпрометнија улица у граду на обалама Лима. То „санџачко“, настало у отоманском и хабсбуршком антисрпском земану, никако да изветри из наше свести и речника, да нестане са јавних излога, као да се у нама усидрила столетна рајетинска психологија! Већ неколико месеци, на пример, у овој сали ученици свих основних школа Србије које носе име Светог Саве с разлогом су баш у Пријепољу имали квиз-такмичење на тему **Живот и дело Светог Саве**, ближе упознајући и два златна века српске историје из доба владарске куће Немањића. Међутим, када су такмичари излазили из ове сале да ближе упознају град свога домаћина, организатора такмичења, да уживо виде Савино Милешево и Бијелог Анђела, нису овде могли да нађу ни једну улицу која би носила име Светог Саве, Стевана Немање, краља Владислава или било ког Немањића, а да и не помињемо друга знаменита имена из наше завичајне историје и културе, која су животом и делом везана за милешевски крај пре 1941. године. Од 126 урбанизованих улица Пријепоља, чак 74 и сада носе имена погинулих партизана, међу којима је доста оних који ни данас нису учествовали у борби. Из врата у врата две културне куће у Пријепољу - Музеја и Дома културе, у најстрожијем центру града, улица носи име мало познатог борца из Другог светског рата! Ту пародију и нонсенс су још пре десет година критиковали најистакнутији партизански борци овог краја. Власт их ни тада није послушала када је 1985. године лакомислено давала имена улицама Пријепоља. А сада их не чује и не слуша када то треба изменити. И још тврди да је сада на власти нека друга власт. Народ дубоко осећа да се са тако визуелном културном легитимацијом града некултурно појављивати пред научним и културним светом! И никакво обележавање тако крупних јубилеја, па и актуелног јубилеја победе на фашизмом, не може да поправи тај мучан утисак! На младе, децу, ђаке, то оставља озбиљне психолошке последице. Збрку у свести поколења које се сада школује. Једно сазнају у школи, у измењеним наставним програмима, друго виде на улицама свога града. И тако настају млада сумњала која више никоме ништа не верују ни када им говоре голу истину!

Недавно је службеним актом општине Пријепоље Милешевски културни клуб „Свети Сава“ јавно упозорен да у својим плакатама и позивницама за скупове не сме употребљавати оно „Дом културе“, већ само „Дом револуције“, како се и званично та културна установа још зове. Међутим, пошто је за свој данашњи научни скуп о спаљивању моштију Светог Саве и Српска академија наука и уметности у свом званичном позиву обавестила јавност да се њен симпозијум одржава у Дому културе у Пријепољу, очекује се да општинска администрација упути протестну ноту и Академији наука!

Баласт таквих болшевичких понашања оптерећује овдашњу свест људи. Зато је Милешевски културни клуб званично захтевао од Скупштине општине Пријепоље да назив *Дом револуције* промени у назив *Дом културе „Свети Сава“*. О томе ни јавност ни општински одборници нису обавештени. Свеутоме лоше кумују и средства јавног информисања. Она не допуштају слободни демократски проток идеја, погледа и мишљења. Тако лист Полимље не објављује ни једно писмо у којем се критички анализира духовно стање код нас. То је несхатљив гест и ретроградни корак у јавно прокламованој демократизацији овог друштва.

Од када је пре три године основана Милешевска епархија Клуб је остварио пуну сарадњу са СПЦ захваљујући подршци и разумевању и првог и садашњег Епископа Милешевског, Њихових Преосвештенстава господe Георгија и Василија. Ту сарадњу убудуће желимо унапређивати на остваривању сасвим конкретних задатака, као што је обнова спомен-црква пострадалих у бунама и устанцима. Посебно тесну сарадњу очекујемо на реализацији садржајних прослава Дана Светог Саве. Удруженим снагама Клуба, цркве и школа ваља обезбедити да све школе имају видео-касете химне Светом Сави, особито тамо где нема услова за наступ хора. Заложити се за оснивање хора при школама који ће гајити репертоар духовних песама. То мањка скоро у свим срединама.

Ратне прилике и недостатак финансијских средстава пресудно су утицали на остваривање планираних јавних трибина и књижевних вечери, на којима су требали да учествују угледни књижевни и јавни радници. Прошле године одржано је једно књижевно вече а ове године приредили смо књижевне задушнице истакнутом писцу **Бранку Попићу** уз годишњицу његове трагичне смрти!

У оцени досадашње активности Клуба на издавању ревије **Савиндан** посебно желимо овде данас да истакнемо улогу господина **Веселина Нишавића**, дизајнера из Новог Пазара који је Клубу много помогао у графичком обликовању листа, као и изради идејних решења за све симболе Клуба. Њему није сметала ни толика удаљеност од седишта Клуба да настајању и афирмацији Клуба дадне непроцењиви допринос. Он је то чинио и као члан Главног одбора и редакције ревије **Савиндан**.

У протеклом раду Главног одбора недостајале су појединачне самоиницијативе већине његових чланова, одсуство тимског рада и личне одговорности сваког појединца за успех и неуспех у раду Клуба. Конкретно и оперативно извршавање главних задатака се свалјавало на појединце. Такав метод рада убудуће је неодржив.

Укупна активност Клуба успешно је евидентирана кроз његов документарни летопис који пружа очигледан увид шта је и како је Клуб радио. У недостатку записника са седница тај летопис ће временом бити драгоцен сведочанство о томе где је било тежиште деловања Клуба. И више од тога: летопис ће бити својеврстан докуменат о једном времену, догађајима и људима који су смелим корацима обележили подизање српске духовности из полувекног идеолошког кошмара.

На основу оцене активности досадашњег Главног одбора ова Скупштина Милешевског културног клуба **Свети Сава** извршиће избор и трасирати задатке новом одбору. Као и на Оснивачкој скупштини пре четири године и сада се залажемо да Главни одбор буде састављен из целе Милешевске епархије с тим што ће већину његовог чланства, из практичних разлога, представљати они који живе и раде у Пријепољу. **Основни критеријум при избору свих органа ове Скупштине: Главног одбора, Издавачког савета и Редакције ревије „Савиндан“ мора бити, пре свега, лична жеља и добра воља сваког појединца да се креативно и конкретно ангажује у раду и показује самоиницијативу.** Неопходно је извршити

Главни одбор Милешевског културног клуба „Свети Сава“

Веселин Нишавић (Нови Пазар), **Момир Ковачевић** (Сјеница), **Петко Гујаничић** (Нова Варош), **Радојица Ђуровић** (Прибој), **Дејан Крезовић** (Пљевља), **Милан Васиљевић**, **Драган Васојевић**, **Дико Лазаревић**, **Љубомир Шуљагић**, **Миленко Бајић**, **Милорад Веруовић**, **Миле Плескоњић**, **Милева Малешкић**, **Мира Дуловић**, **Љубоје Гојковић**, **Драгиша Ракоњац**, **Драган Јовановић**, **Милојица Новосел**, **Радосав Коругић**, **Оливер Мрдаковић**, **Миланко Јакшић**, **Божо Рвовић** и **Витомир Ивезић** (сви из Пријепоља). Председник Главног одбора је **Миле Плескоњић**, потпредседник **Милорад Веруовић**, а секретар **Витомир Ивезић**.

осмишљену секторску поделу рада у Главном одбору и заострити појединачну одговорност његових чланова на извршавању конкретних годишњих планова рада. Сматра како се ти планови реализују треба да буде прослава Дана Светог Саве, крсне славе нашег Клуба. Тако ће светосавска свечаност у целини, на нивоу Главног одбора, као и у свакој средини, бити најбољи увид колико смо имали успеха у свом годишњем раду, како су се и колико појединци као чланови Клуба стварно залагали и да сва та укупна и појединачна активност буде присутна и регистрована на страницима **Савиндана**, својеврсног публикације наших програмских опредељења и наше свеукупне активности.

Уколико будемо тако радили - успеси Клуба неће изостати.

Ремек-дела српске културе

МИРОСЛАВЉЕВО ЈЕВАНЂЕЉЕ

Шта знамо о најстаријој, раскошној књизи која је до данас очувана као најстарији споменик на српском књижевном језику?

Протекло је 800 година од како је настало **Мирослављево јеванђеље**, у оригиналу сачувана драгоцену књига, која представља уметнички делић бурне српске историје. Настала овде, у средњем Полимљу, у Бијелом Пољу, по наруџбини кнеза Мирослава, брата Стевана Немање, као дар кнежевој задужбини - цркви светих апостола Петра и Павла. По древном обичају

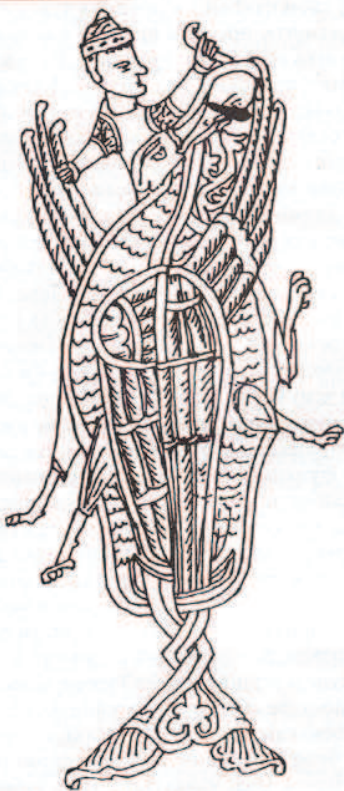
Календар (месецослов) Мирослављевог јеванђеља је старином у вези са типиком чувене цариградске цркве Свете Софије чији је библистекар био словенски просветитељ и учитељ **Ђурило**.

Какав је историјска, цивилизацијска вредност ове књиге најбоље ћемо појмити када знамо да је Мирослављево јеванђеље у својим рукама држао и читао млади **Растко Немањић, Свети Сава**. А једна од највећих личности српске средњовековне културе, писац **Житија краљева и архиепископа српских**, даровити архитекта и пројектант, велики мецена уметности, лични пријатељ краљева Милутина и Стефана Дечанског и њихов саветодавац - **архиепископ Данило II** имао је свакако прилике да често прелистава и користи ову књигу која је већ тада била стара 125 година. Излизане, истрошене корице ове странске књиге, заменила је кожним повезом жена краља Милутина, **красно Симонида**, утиснувши на том повезу монограм своје, грчке династије Палеолога. И тај траг значи чар у легенди овог ремек-дела српске културе.

Падом Србије под Турке Мирослављево јеванђеље је доспело у Свету Гору, у манастир Хиландар. То се догодило у 17. веку када је црква апостола Петра и Павла претворена у цамију. Књигу је тамо однео и спасао неко од калуђера - књигољубаца. Чувана је у ризници манастира Хиландара све до краја 19. века. И све до тада, иако се знало да је толико стара и драгоцену, она није имала своје одређено име. Њу је у Хиландару случајно открио 1845. године велики руски путописац и истраживач уметности архиепископ **Порфирије Успенски**. А имену - **Мирослављево јеванђеље** кумовао је наш познати историчар **Стојан Новаковић** који је крајем прошлог века био и управник библиотеке Србије и председник српске владе. „Откриће“ Мирослављевог јеванђеља је снажно одјекнуло у пробуженој, национално васкрелој српској држави. Новаковић је преузео иницијативу да се овај драгуљ српске културе врати из Хиландара у матичну земљу. И на Ускрс 1896. године Хиландар је посетио краљ **Александар Обреновић**. По српској краљевској традицији краљ је већом свотом новца даровао Хиландар. Отплаћени су и велики, нагомилани, манастирски дугови. Зауврат монашко братство манастира Хиландара је поклонило краљу Александру аутентично Мирослављево јеванђеље и он га је донео у Србију.

Потом је у Бечу приређено веома раскошно фототипско издање ове књиге у свега 300 примерака. Оригинал је враћен у краљев двор. И мајским превратом и убиством краљевског пара Обреновића ту јој се привидно изгубио сваки траг. Веровало се да је украдена па се око тога у јавности створила велика халабука. Међутим, пучисти су у оној хаотичној журби из радног стола краљевог ађутанта **Лазе**

Петровића истресли све „папире“ у један сандук и предали га новом краљу Србије **Петру Карађорђевићу**. У тим документима налазило се и Мирослављево јеванђеље које је од официра сматрано за неку стару, неважну књигу. И тај сандук нико није ни отварао све до Првог светског рата. А онда је **Добро Ружић**, библиотекар краља Петра, из Тополе понео краљеве сандуке са архивом. Један сандук пун неких „хартита“ отворио је у Лазаревом Крушевцу. Био је не мало запрепаћен када је у њему угледао Мирослављево јеванђеље. Одмах је књигу предао регенту **Александру Карађорђевићу**. Те драматичне јесени 1915. године ова књига је у Рашкој, по налогу министра просвете у Влади Краљевине Србије **Љубе Давидовића**, спакована и запечатена у специјални дрвени сандук и предата на строго чување благајнику Министарства финансија **М. Стевчићу**. Са посебном бригом је пренета преко Албаније на Крф. Сачувана је у Главној државној благајни и после ослобођења донета у Београд. Више година се налазила у Музеју кнеза **Павла Карађорђевића**. А 4. априла 1941. године Мирослављево јеванђеље је депоновано у трезоре Народне банке Краљевине Југославије, у специјално склоњеном. После о-

благодарни ктитори су своје задужбине даривали повељама о оснивању које су исписивали или на зидовима цркве, или на пергаменту, књигама или црквеним предметима (кандила, иконе, одежде).

Кнез Мирослав је наложио да се у некој скрипторији (писарници) у Дубровнику или Котору изради јеванђеље за његову задужбину. И књига је исписана руком на пергаменту. На последњој страници њен писац грешни дијак **Григорије** оставио је запис из кога дознајемо име наручиоца књиге, кнеза Мирослава, као и име дијака Григорија, који се извињава кнезу што посао украшавања минијатура златом у књизи није највештије извео. А Мирослављево јеванђеље је украшено са 296 иницијала и минијатура. По свом склопу ова књига је јеванђелистар, изборно јеванђеље, то јест књига у којој су текстови из сва четири јеванђеља (Матеја, Марка, Луке и Јована) распоређена у одломке. („зачала“) што се читају на богослужењу током читаве године.

„Зачала“ Мирослављевог јеванђеља

лобођења 1945. године предато је на чување Народном музеју где се и данас налази у посебно конструисаној витрини.

Овако је, углавном, текла легенда о настанку и животу наше најстарије књиге која је кроз свих осам векова српског државотворног и духовног постојања преодолевала и времену и његовом разорном деловању.

Приредио: М. Веруовић

ИЗЛАЗ У ПОЛИТИЦИ КУЛТУРЕ

Пише: академик проф. др Миомир Дашић

Књижевни сусрети Слово са Лима који ове године обиљежавају двадесету годишњицу од утемељења, већ су постали дио духовне традиције Полимља, па и ширег југословенског простора. Они значе подстицај и инспирацију за нова прегнућа, у првом реду млађим књижевним генерацијама, постају својеврсна светковина духа и стваралаштва, непрекидна нит богатог културног наслеђа овог краја. Право је да ови књижевни сусрети на Лиму ове године протекну у знаку три велика милешевска јубилеја: 400-годишњице спаљивања моштију Светог Саве на Врачару, 450-годишњице Милешевске штампариије и 650-годишњице од првог помена имена Пријепоља у историјским изворима. Ти значајни датуми из наше историје, овдје у овом раскошном граду, који грле Лим и Милешевка, оглашени су низом организованих културних манифестација.

Пријепоље спада у ред најстаријих градских насеља у долини Лима - први помен имена Пријепоља као трга у писаним документима датира из далеке 1345. године. Али и прије тога овдје је било насеље - вјероватно једна од оних караванских станица дубровачких трговаца који су кретали путевима по средњовјековној Србији. Од старијих насеља у лимској долини једино се од 12. вијека помиње још само град Будимље, у истоименој жупи. Данас је то име сведено на село Будимље код Берана, а било је столно мјесто краља Стефана Дечанског, мјесто у коме је прво васпитање стекао будћи српски цар Стефан Душан Силни. Бијело Поље (Никол-Пазар) у документима се бележи почетком 15. а Бихорград средином 15. вијека, мада су и ови градови морали бити старијег датума. Остаци тих првих градских насеља свједоче о вјекovima који су прохујали, о разарањима азијатских освајача који су овдје оставили своје пустошне трагове. Али и ти и такви трагови кажу да живот има и своје законе обнове и да га није могуће трајно заробити. Сва та разарања била су само привремена, поједина насеља су преживјела све историјске недаће, као на примјер, Пријепоље и Бијело Поље, поставши данас дивни градови, примјерни савременој цивилизацији.

Одавно су људи увидјели да је питома раскошна долина Лима подесна за живот. О томе свједочи археолошки материјал са људских станица из неолитског и бронзаног доба - Кременштице (Петњик) и Беран-криш код Берана, камена оруђа нађена у бјелопољском и другим крајевима у сливу Лима, остаци културе Илира, споменици римске епохе и ранохришћански трагови, а поготово и многобројни велелепни споменици средњовјековне српске историје.

Лимска долина је била средишни дио српске државе од њеног стварања, она је и касније, у доба Немањина, остала кичма уједињених српских земаља. Нећу претјерати ако кажем да су се на Лиму, чије се име доводи у везу са латинском ријечи *limes* (граница), сусретали Исток и Запад и да су ти сусрети, сво све до данашњих дана, остали трајна судбина словенског српског свијета од његовог насељавања балканског простора. Српска цивилизација средњег вијека израсла је на темељима византијске цивилизације и западних утицаја. Синтеза српске цивилизације је превладавањем тих утицаја и стварањем сопствене духовности.

Дакле, одавно је на овим просторима отпочело сретане два свијета и двије цивилизације: западно-римске односно западно-европске и византијске, а касније и турско-источњачке. Али живот на тој историјској међи постаће стална одредница српске историје све до данас. Од тада су људи лимског поднебља кроз вјекове давали велики допринос духовном животу српског народа уопште. Наши далеки преци су много доринијели љепоти и вриједностима српске средњовјековне умјетности, али се не смије превидети ни присутност не само византијских него и западних утицаја (на примјер, романских елемената на цркви Светог Петра у Бијелом Пољу и манастирима Ђурђеви Ступови код Берана, Студеници, Дечанима). Стога немају право неки савременници, уски традиционалисти (блажи назив за националисте), који спесна Српства виде у затварању у себе, претјерано наглашавајући да је све што имамо као народно духовно благо резултат искључиво српске посебности. Јер, оно што они бране не би ни постојало да су преци мислили као што данас мисле њихови потомци. Инспирације за стваралаштво долазиле су и са Истока и са Запада, а то је давало подстицаја да се створе културни споменици, умјетничка дјела од свејетске историјске вриједности.

Овдје, „на светим водама Лима“, у срцу државе Немањина, гдје су истраживачи пописали преко 80 манастира (од Св. Николе у Дабру,

Милешеве, Давидовице, Св. Петра у Бијелом Пољу, Урошевице, Шудикове и Ђурђеви Ступова код Берана, до Брезојевићке цркве код Плава), црква, манастиришта и других православних богомоља, писана ријеч је добила крила и полетјела.

Овдје је слово заживјело у најљепшим књигама нашег средњег вијека. У Лимској долини се извио онај златни лук српске књижевности, о којем свједочи Мирослављево јеванђеље (писано у Бијелом Пољу с краја 12. вијека), ремек-дјело писмености и умјетности, монументални споменик духовне снаге и високог културног нивоа српске државе и њеног друштва. Тај књижевни лук снажно блиста и у нашем времену.

Полимље спада у неколико најбогатијих манастирских подручја у нас (такве манастирске скупине сретамо још на Косову и Метохији, у околини Ниша, у Овчарско-кабларској клисури и подножју Фрушке Горе). Народ овог простора у свом памћењу и предању чува сјећање на бројна манастиришта и црквишта, предање преноси с кољена на кољено, живи кроз имена као што су: Манастирски пут, Калуђерска воденица, Калуђерски мост, Манастирски извор, Ђелије, Калуђра, и друга. Подсјетимо се на један шкрти запис из 13. вијека који се понајвише може односити баш на овај простор, да „у васијелом српском свијету није било куће из које се за видела“, односно од јутра до вечери, „пешке није могло стићи макар до једног манастира..“

У манастирима, овдје у долини Лима, постојале су „духовне учионице светосавља“. У Милешевци, на моштима Св. Саве, пуних 360 година генерације Срба су се напајале светосавским духом и свијешћу о народној самосвјесности и аутентичности. Ту у Милешевци, 1377. године, крунисан је и босански бан Твртко Котроманић за краља Србије и Босне. Стефан Вукчић Косача ће се 1448. године заклети над моштима Св. Саве у Милешевци, па узети владарску титулу „херцега од Св. Саве“ за област којом је управљао, по чему ће она и добити име Херцеговина.

Снажење култа Св. Саве и светосавског предања у вриеме ужасно мученичког живота српског народа, кад је било периода да су „живи завидјели мртвима“, било је у функцији борбе за опстанак народа и одржања његове историјске свијести. Српски народ овога простора супротстављао је светосавље злу коме је био изложен од Турака, вјеровало је у чудотворне моћи свог свеца, чије су мошти тако дуго биле похрањене и чуване у Милешевци. Готово нигдје као у долини Лима није живјело предање о Св. Сави, његовој мудрости и моћима спаситеља народа. У низу разних прича и легенди светац је био и остао симбол борбе против зла, неправди, под барјацима са ликом Св. Саве дизао се народ овог краја на буне и устанке против Турака, војевао за ослобођење. Спаљени светац постаће својеврсни симбол историјске судбине српског народа, а Милешева гдје су до тог осветничког турског чина лежале његове мошти, биће још једно духовно жариште и упориште националног идентитета. Овај манастир богато украшен фрескама, од којих свакако најчувенија милешевски Бели Анђео, чијој се љепоти свијет одавно диви, стално је зрачио, појао и био народно збориште.

Могло би се много словити о стваралаштву и духовном доприносу људи - стваралаца кроз вијекове. Управо овдје, у срцу Рашке области, живјели су и стварали и први писци српске биографске књижевности - Свети Сава, Стефан Првовјенчанин, архиепископ Данило и други.

Из једне српске књиге штампане у Венецији у 16. веку сазнајемо да је један од првих штампара и илуминатора био и Мојсије Будимљанин који се писмености учио у манастиру Шудикови, код родног Будимља и да се резбарују до уметничког савршенства у изради икона усавршавао у Дечанима. Он је, можда, последње дененије 15. века радио и са цетињским монахом и првим нашим штампаром Макаријем на издавању Октоиха, прве ћириличне штампане књиге на Словенском Југу, чију смо 500-годишњицу прославили прошле године, а сигурно са војводом Божидаром Вуковићем Подгоричанином учествовао је у штампању и уметничком обликовању ћириличних српских књига рађених у Венецији...

Значајну појаву у Полимљу представља рад Милешевске штампариије која је прије 450 година успјела, прије него су је открили и уништили Турци, да одштампа свега двије књиге за потребе српске цркве. Тим варварским чином прекинут је процес штампања српске књиге, започет 1494. године на Цетињу...

Културно наслеђе овог простора доказ је да је Лимска долина имала и одређену индивидуалност у средњовјековној епохи, да су ствараоци са Лима давали значајан допринос свеукупној култури

srpskog naroda počev od pisaca Мирослављевог јеванђеља и првих српских биографа па до великана савремене књижевности: **Михаила Лалића, Радована Зоговића, Тамила Сијарића, Риста Ратковића, Миодрaга Булатовића, Милована Ђиласа, Душана Костића, Есада Мекулија, Чедо Вуковића, Радоње Вешовића** и других, многих научника од угледа у земљи и других културних посленика. Полимље је имало интегративни значај у повезивању дјеловања српских земаља у средњем вијеку. Овај простор је био спона између Рашке и Зете, између Рашке и Херцеговине, Рашке и Босне. Од стварања нововјековних националних држава - Србије и Црне Горе, Полимље је такође копчa њиховог повезивања. Такву улогу има и данас.

Да је Лимска долина била геополитички простор од интегративног значаја за историјско повезивање дијелова српских земаља учили су одавно и непријатељске земље српског народа - Турска и Аустрија, па су чиниле све да старорашка област остане у границама турског царства све до 1912. године.

***

На простору старе Рашке у којој Полимље чини њен централни дио, вјековима су се одвијала етничка помјерања, па и смјене. Историјски извори свједоче да су она постала масовна од краја 17. стољећа. Турски пописи становништва из друге половине 15. стољећа, као и сви други обављени касније - како тачно закључује др Ејуп Мушовић у својим запаженим студијама о етничким приликама у рашкој области - свједоче „да су старорашки крајеви били доста густо насељени, претежно сточарима хришћанске конфесије, а да је муслиманско становништво било сасвим ријетко, концентрисано у градовима, практично сведено на представнике турске власти”.

Научни резултати до којих су дошли **Вук Караџић, Јован Цвијић, Јован Ердељановић, Јован Томић, Владимир Ћоровић, Сретен Вукосављевић, Милосав Лутовац, Радован Самарџић, Петар Влаховић** и други истраживачи, говоре да се у вријеме турских продора српско становништво повлачило из равничарских у планинске предјеле. Јован Цвијић, научник свјетског гласа, пише: „У почетку турске најезде становништво се из равница и котлина повукло у планинске крајеве”. Јован Радоњић такође тврди: „Продори Османлија изазвали су у 15. вијеку велика етничка помјерања на Балкану”. У вријеме турских упада у српске земље на правцу Босне и Херцеговине становништво новопазарског краја повлачило се у Босну, Херцеговину, тражило уточиште у Дубровачкој Републици и Црнојевића Црној Гори. И новија научна истраживања **Миомира Дашића** и **Жарка Шћепановића** показују да ислам све до краја 17. вијека није имао дубљег корена изван градских насеља у сливовима Лима и Таре. Етничка слика на просторима старе Рашке почела се нагло мијењати тек од велике српске сеобе (1690), под патријархом Арсенијем Чарнојевићем и сеоба у 18. стољећу. Од тада је Лимска долина постала исељеничко-усељенички простор, становништво се селило и опет притицало са црногорских и херцеговачких страна.

Проријечено српско становништво, а уз то и знатно ослабљена његова Црква, у условима крајње заоштраних класних, вјерских и националних супротности које су пратили и тешки зулуми и освете због његовог учешћа у ратовима хришћанских сила против османлијског царства, није више имало ранију отпорну снагу да се одупре насиљу Турака, па је знатан његов дио, нарочито током 18. вијека, егзистенцијални опстанак видио у преласку на ислам. Процес исламизације трајао је овдје веома дуго, све до средине прошлог вијека, а појединачних случајева примана ислама било је све до слома турског царства (1912)...

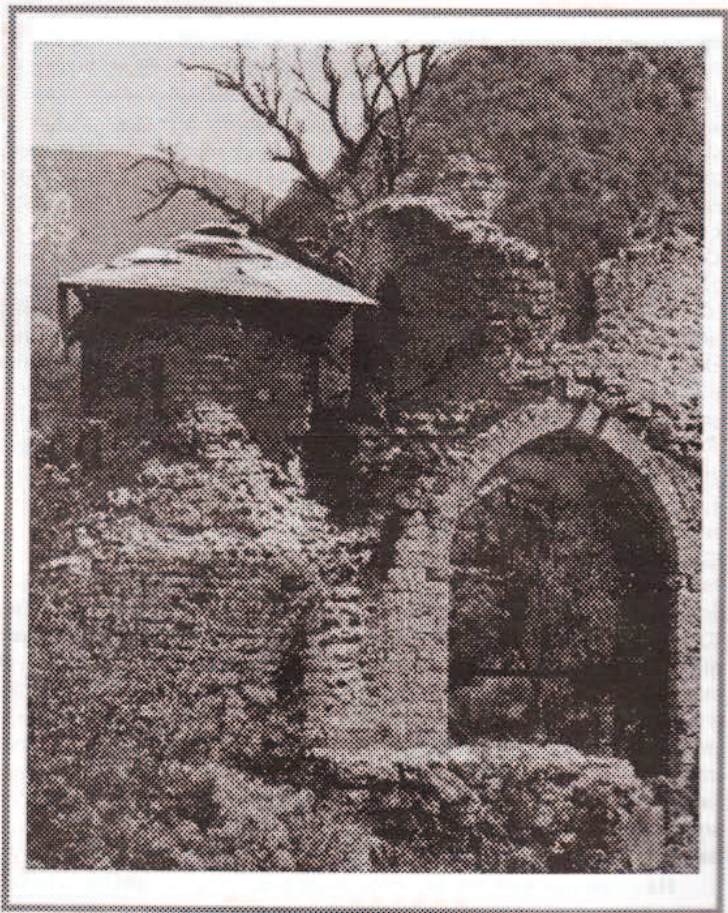
***

Зашто сам оволико простора посветио културном наслеђу Полимља? Зато што сам увјерен да нам је политика културе, поштовања културних традиција, данас потребнија него икада раније. Једино политика културе у овим за наше народе тешким и несрећним временима националистичке помахиталости, коју сваким даном рапирују и свјетски моћници, хушкајући посредством разних бјелосветских протува, једне против других на рат до истребљења, можда би могла да знаће спасоносне путеве за излазак из политичког ћорсокака. У политици културе треба видјети наш опстанак, јер се и најприје и најбоље може видјети и потврдити принцип пријатељства и јединства народа, без обзира на националну и вјерску припадност. Политика културе би посебно морала да буде заступљена на овим просторима гдје је изразито преплитање историјског и актуелног, гдје се прожимају прошлост и садашњост и гдје се могу подстицати пристрастности и отворити путеви свејеном инструментализовању историје у дневнополитичке сврхе. У Полимљу и рашкој области гдје постоје дијелом заједничке а дијелом и супротстављене традиције, држим да

политика културе може најбоље да допринесе трезвеном и критичком просуђивању прошлости и да на основу тачног просуђивања односа кроз историју да утиче на усклађивање односа међу народима у циљу превазилажења тешког наслеђа из ранијих раздобља.

За разлику од дневне политике, која се често заснива на подјелама - етничким, вјерским и другим и супарништву политичких интереса, а мјешовите средине су за то врло погодне - политика културе може да усклади потребе рјешавања актуелног тренутка и научних начела за равномјерно и уравнотежено интересовање за све историјске епохе, за епоху која је овдје у Полимљу и његовом сусједству, била колијевка српске државе у њеном успону, као и за епоху која је стицајем историјских околности овдје била упориште турског царства на заласку. **Јер, само научно познавање историје, познавање културе народа и свих сегмената његове традиције може бити најјача брана националној митоманији.**

У његовању историјске свијести на критичком сагледавању прошлости, а одбацивањем ускогрудости, националистичких примјеса, шовинизма и ограничености видокруга само на оно што се сматра својим и „правовјерним”, видим и одговорност интелектуалаца на овом дијелу југословенског простора, у првом реду књижевника и других културних и научних посленика. **Нијесмо ли ми људи јавне ријечи, културе и науке, затајили и подбацили у ангажовању на стварању стратегије**

Манастир Давидовица, једно од бројних светилишта на „Светим водама Лима”

политике културе као противтеже опасности да и људи овог простора доживе трагичку нашу свијета у западним дијеловима претходне Југославије. Наша интелектуална одговорност је утолико већа што смо допустили, готово без гласа протеста, да европске интелектуалне снаге и европско јавно мњење, а још више америчка политичка јавност, увелико заведни изопаченим, дакле лажним информацијама - створе о српском народу представу као виновнику свих зала на југословенском простору. И интелектуалне снаге са овог простора имају дио одговорности за то што је политика културе доживјела један од најтежих пораза.

Искуство да су југословенски интелектуалци у већини, а то је случај и са многима у свијету, пренебрегли значај културе сврставајући се уз сепаратистичке, сесеонистичке, национал-шовинистичке политичке партије и режиме, чиме су одбацили културу, морало би да и нас прене и усмјери ка формулисању политике културе као дугорочне стратегије превазилажења садашњих тешкоћа...

Са мемоарске траке

ЖИЛАВИ ОТПОРИ ГАШЕЊУ ТРАДИЦИЈЕ

(Како је село Сопотница ослушкивало савете Сретена Вукосављевића)

На понашање Сопотничана у одбрани од потискивања и укидања традиционалних православних светковина - слава и заветина - после Другог светског рата велики утицај је имао **Сретен Вукосављевић**. А на том плану сопотнички сељаци били су веома упорни. Мали је број њих који су одустали да славе своју крсну славу. О тој њиховој упорности доста говоре неки стварни догађаји. На Спасовдан, духовну славу једног дела Сопотнице, 1947. године пред крстоноше се испречила милицијска патрола. Имала је задатак да крстоноше растури, отера кући, да их спречи да уобичајеном путањом прокрстаре преко сеоских имања где су на светилиштима уприличене молитве за напредак и долазак родног лета и берићета! Црквени барјак пред крстоношима носио је **Јахим Јањушевић**, најснажнији међу њима. Кад су милиционари покушали да му отму барјак, он се тако жестоко одупирао као да се ради о заробљавању ратне заставе од непријатеља, па је успео не само да сачува барјактарску част, него је чак отео пушку од једног милиционара и гневно је заврљао далеко у трње. За овај „изгред“ одважни крстоношки заставник био је кажњен затвором.

Други случај по својим последицама био је и драстичнији и делекосежнији: Сопотничани су били дубоко привржени својој самониклој школској традицији, а особито су неговали светосавску школску славу. Више година после рата настојали су да ту своју популарну светковину одрже. Међутим, просветне власти у Пријеполу су 1948. године наредиле писмено учитељима да школске зграде на Савиндан буду затворене, јер - како су „убедљиво“ образложиле - у то време траје ђачки распуст. Упркос томе Сопотничани су од 1949. до 1951. године на Савиндан редовно долазили пред своју закључану школу и по снегу и хладноћи постављали своју традиционалну светосавску софру поред школске зграде да бар тако симболично обележе Дан Светог Сава. И у таквим условима неко би од старијих, уместо ђака, одрецитовао неку добро знану светосавску декламацију.

Као ђак Учитељске школе био сам у неприлици да на Савиндан 1950. године доживим жесток револт разочараних Сопотничана који су по мразу и мећави поседали у дворишту поред зидова школе и питали ме ко им то отима школску славу и коме то у држави смета Свети Сава. Нисам им умео ништа одговорити, сем што сам прословио исто оно што је рекао учитељ и партизан, књижевник **Бранко Ћопић** када је преко свог литерарног јунака Нилолетине Бурсаћа, објаснио својим Крајишницима да је дошло наређење из Штаба одреда да од данас више нема бога, па је неко и сада наредио да више нема Савиндана! И сео сам у снег за њихову трпезу - да сам са својима, а богами, и да утолим интернатеку ђачку глад. У „полугосподском“ оделу које је неколико пута било слабији заштитник од мрза од сељачког сукна које је излазило из сопотничких ваљарица, дрхтао сам много више него било ко од њих, поред осталог и што се нисам „загревао“ ракијом мученицом. А и они су је пили од дерта, да угуше гнев у себи и да се загреју од хладноће у души...

На овим примерима јасно се види како је милитантни атеизам продубљивао јаз између нове власти и верника, односно већине народа у Сопотници.

Ови примери нас подсећају и на време дубоке економске кризе између два светска рата када је један од врних теренских сарадника Сретена Вукосављевића који је бивао и чест гост у његовој кући у Пријеполу - први сопотнички учитељ **Душан Алексић**, описујући тадашње бриге и невоље овдашњих горштаци у локалном листу *Рашка*, бр. 7 од 1. маја 1932. године, у чланку *Живот и потребе сељака* изразио ове суморне мисли:

- Народни обичаји су дубоко зарили свој корен у душу нашег сељака. Он од њих не одступа лако. Они му дају повода да пије кад крштва, пије кад венчава, пије кад слави, пије кад пева и пије кад плаче, пије и не престаје...

Кад сам својевремено у три наврата (1954, 1957. и 1959) као сопотнички учитељ посећивао Сретена Вукосављевића у његовом стану у Београду, у Господар Јевремовој 35, поводом писања овдашње хронике, прво што ме је он питао било је да ли сељаци у Сопотници славе крсну славу. Поручивао им је, уз поздрав свима као старим пријатељима и познаницима, да нипошто не напуштају своју крсну славу. Говорио је да крсна слава особито чини српски народ оним што

јесте, духовно аутентичним, чак и у односу на све народе православне вере у свету.

- Ако вам је држава на Савиндан затварала школу па сте тако, нажалост, лишени могућности да прослављавате школску славу, куће вам нико не може затворити, нити онемогућити да славите своју крсну славу! - дословно нам је говорио социолог **Сретен Вукосављевић** приликом тих незаборавних сусрета.

У нашем последњем сусрету (1959) уча Срето ме упитао шта људи у Сопотници знају о црквици-брвнари која се, као капела, налазила у сеоском гробљу све до 1809. године када су је Турци спалили. Подсетивши да тог лета „пада“ равно 150 година од тога догађаја, ваљало је размислити о обнови те црквице. Она има значајно историјско обележје не само за Сопотницу. Управо, пораз српских устаника на Чергу и јуначка погибија војводе **Стевана Синђелића** били су повод и узрок да вожд **Карађорђе Петровић** пређе у дефанзиву - повуче се са простора старе Рашке и крене у Србију. У своје бахатом наступању кроз просторе које су устаници морали напустити, турски освајачи нису оставили на миру ни мртве у гробљу - спалили су црквицу-брвнару у сопотничком гробљу преко које су живи долазили мртвима на вечни починак...

Истина, из разумљивих разлога и познатих политичких прилика које су тада биле у нашем друштву, ове поруке Сретена Вукосављевића нису јавно стизале до сељака у Сопотници. Преношене су појединачно само неким од њих. Онако узгред, као случајно у разговору: *Поздравимо вас Чика-Срето Вукосављевић!...*

А то је било делотворније од било какве вештачки исконструисане кампање, политиканског убеђивања или, чак, пређења.

Јер: То је Чика-Срето поручио!

Милорад Веруовић

У слици и речи

Златарски крстоноши

Прошлог лета, после полувековне паузе, поново су кренули крстоноши. Прве недеље после Тројчиндана, на народној завјетини у селу Мишевићима на Златару, са свештеником на челу, наочити златарски крстоноши прошли су светим завјетинским стазама, уз незаборављени крстоношки благослов: Куда крста ходила, туда жита родила!

Десанка Максимовић:
Поносити националиста

Ако се под национализмом подразумева љубав према сопственом народу, са свим његовим врлинама и манама, а та љубав не повређује и не угрожава никог другог, онда сам ја националиста од главе до пете и врло поносна због тога!

Порука Срба из расејања

НЕОПХОДНО „СРПСКО ПРОЛЕЋЕ”

Шта се зборило на Сабору свесрпског уједињења у Сан Франциску коме су присуствовали делегати Срба из целог света?

Колико су Срби из расејања, па и они који су завичај напустили пре пола века, а и пре тога, остали везани за земљу својих предака? Брине ли их економска блокада због које трпи читав један народ, саосећају ли са патњама стотина хиљада избеглица у Србији и Републици Српској?

Нас оваква питања одговор је већ познат и од почетка југословенске ратне драме више пута потврђен кроз огромну хуманитарну помоћ која стиже преко оба океана. Тако су се недавно у Сан Франциску, управо подстакнути оним што се збива у њиховом завичају, по шести пут од оснивања Сабора српског уједињења, окупили делегати ове организације Срба и њихових потомака из расејања да се договоре како да помогну свом народу у невољи.

Шта су се делегати Сабора, а било их је више од три стотине са свих континената, договорили на овом скупу чија је главна тема био национални интерес српског народа? О томе прича **Мирослав Мајкл Ђорђевић**, један од оснивача и први председник Сабора српског уједињења.

- Главни циљ Сабора није се променио од оснивања: желимо да помогнемо Србији не улазећи у политику и не мешајући се у локалне политичке сплетке - каже Ђорђевић, додајући да наш народ није случајно измислио изреку *Помози себи па ће ти и Бог помоћи*, објашњавајући да ова мудра народна изрека, примењена економски положај Србије данас, у ствари, значи следеће: без погодног „тла” у Србији и осталим српским земљама, а за то су „задужени” они који живе у њој, ни једно „семе” неће дати прави род. *Тачније*, истиче Ђорђевић, *њива се не оре усред зиме, нити се пшеница жање у пролеће. Треба нам српско пролеће да би наша материјална помоћ уродила плодом!* - закључује он.

На питање шта Срби из дијаспоре подразумевају под тим „српским пролећем”, Ђорђевић је објаснио да су то „основне корените промене у свим српским земљама, наглашавајући да „без демократије и патријархалне државе, без рада и стваралаштва нема живота. Забрињава једино што у Србији и српским земљама још нема слоге како постићи те циљеве, нити који је циљ услов опстанка, а који следе из њега”.

- Већина Срба у дијаспори је сложна по неким питањима. Рецимо да су Тито и његов режим нанели велике неправде српском народу, да је време комунизма било као туберкулоза од које се сви Срби још и данас лече и да ће се излечити тек када се сложено сагласе о националним циљевима. Нажалост, око националних циљева нема слоге, а противречности се ево годинама преносе и на дијаспору, што нас не оставља равнодушним - каже наш саговорник.

На примедбу да није лако постићи слогу о националним циљевима за будућност, кад још нису престале неслоге о грађанском рату између партизана и четника од пре пола века, веома цењен у Републиканској странци и угледни бизнисмен, наш земљак **Мирослав Мајкл Ђорђевић**, одговара:

- Предлог нас Срба који живимо широм света је да се стави мораторијум на беседе и приче о ономе што је било 1941. до 1945. године, да свим жртвама тога рата буде подигнут велелепни споменик, да се врати конфискована имовина, деовина и држављанство свима, а да се будућим генерацијама и историји остави да пресуде о том времену. Ово би био добар почетак и доказивање љубави према својој, српској земљи, која је данас тако ослабљена да сви који је воле морају све своје снаге да уложе у њену обнову и будућност, а не у расправе о прошлости - истиче Ђорђевић.

Како Срби из света обрађају један од закључака Сабора српског уједињења да је „ово време најтеже по српски народ у протекла два века”: зар 1915. година није синоним за српску голготу?

- Тежина 1915. је неоспорна, али ово време је, како ми изван српских граница видимо, још неповољније. Јер, мало је правих пријатеља у свету, немамо искристалисан национални интерес, нико од политичара није неприкосновени ауторитет за све политичке странке, недостају нам финансије - сматра Ђорђевић. Управо, тврди он, то није разлог

што је ово време теже и од пословично тешке 1915. године. Онда су Срби бар били сложни.

И Запад и Исток

А, били смо најпре, у недоумици. Исток је мислио да смо ми Запад, а Запад да смо Исток. Неки од нас смо погрешно схватили наше место у овом сукобу струја, па су викали: ми нисмо ни једна ни друга страна, а неки веле да смо ми искључиво једна или друга, а ми смо кажемо ти Иринеју, судбином предодређени да будемо Исток на Западу и Запад на Истоку и да признајемо изнад себе само Небески Јерусалим, а на Земљи никог!

(Свети Сава Иринеју, 13. век)

- Овај рат, настао од распада Југославије, показао је да су Срби били неспремни за рат, али ми се чини да ће их и мир затећи неспремне. Јер, нема укључивања у светску заједницу ако се политичке, економске, социјалне и законодавне реформе не догоде одмах. Онда ни ми из расејања нећемо моћи да помогнемо, а то нам је не само жеља, већ и циљ због којег су се Срби у дијаспори ујединили у Сабор - наглашава **Мирослав Ђорђевић**, члан и новоизабраног руководства Сабора српског уједињења.

Мирјана Кубуровић

Јован Дучић:

Патриотизам и вера

- Колективни дух једног народа, то је производ заједничке прошлости, историје, заједно подељених срећа и несрећа, победа и пораза. Колективни дух зато представља истодобно и материјалну и моралну област: заједничке жртве у крви за исте принципе и исти идеал.

Има људи који су по својој природи лишени осећања патриотизма. Овакви људи пређу из своје земље у другу земљу равнодушно као што дивља звер пређе из Конга у Судан, или као што птица прелети са гране на грану. Могло би се рећи да извесни људи немају патриотског осећања колико други немају осећања верског, или трећи осећања уметничког.

Ово је једна велика несрећа човекова. Имају само два осећања која су два највиша духовна богатства, поред којих и најсиромашнији човек не може бити потпуно убог: то су патриотизам и вера. Ко воли своју отаџбину, он увек живи у широком простору, на великом сунцу, у великој заједници, као што човек који искрено верује у бога није никад ни сам ни безнадежан. Без ова два осећања, човек је пропалица.

Патриотизам, то је, углавном, једна утопија, као и све велике унутрашње човекове истине, као и сама човекова идеја о срећи на земљи. Зато, и кад је најздравији, патриотизам је за половину мистичан.

Међутим, једној земљи нису потребни ни јаки људи, него јаки принципи, ни диктатуре најбоље и најпросвећеније нечије воље, него диктатура добрих државних закона. Такозване људе „јаке руке” траже само слаби и сервилни народи, а просвећени траже јаке институције и неумитне законе.

(Јутра са Леотара)

Уз предлог да се патријарх Павле уврсти у ред светитеља

КАКО ПОСТАЈУ СВЕЦИ

Поводом 80-тог рођендана патријарха Павла неки медији су пронели вест да Свесрпски савез, као политичка странка, предложио Светом архијерејском синоду Српске православне цркве да Његову Светлост прогласе за српског светитеља. Главни разлог садржан у предлогу дословно гласи: *Познат свим православним Србима - у овим тешким и судбоносим временима за целокупно српство, патријарх Павле је, попут његовог претходника и нашег заједничког учитеља Светог Саве, учинио све што је у његовој овоземаљској моћи за наше напаћено српство...*

Познато је да прогласити неког за свеца није у надлежности Синода. Али, како заиста постају свеци?

У црквеном календару прво што се уочи јесте одредница која стоји испред имена светитеља, па се прави разлика између: преподобног и великомученика или преподобномученика и свештено-мученика или светог пророка и светог апостола. У Новом завету разликују се четири врсте светиотеља: апостоли, мученици, исповедници и преподобне жене и свете девојке. Круг, плоча, полукруг или полумесец који се налази изнад њихових глава и које називамо ореолом је њихов заједнички атрибут. Старозаветни светитељи, као што су апостоли и пророци, спадају у опште свеце и њих слави цело хришћанство.

Да ли постоји правило када се неко може прогласити за светитеља или је правило да правила нема или како каже наш саговорник, професор на Богословском факултету др **Димитрије Калезић**: *Ко је доспео у милост Божију и кога је бог обзанио то је ствар Божија, док ми треба да имамо у виду да и најпотпунији каталог светаца није адекватан стању саборне свести Цркве, јер бог није обавезан људима да подноси извештај кога је прославио већ су нама знана само имена оних који су пројављени као свеци.*

За разлику од Католичке цркве где је успостављање светитељског култа у надлежности папе, па ће под тим утицајем и у Русији за то бити својевремено надлежан цар и патријарх, у Српској православној цркви у периоду од Немање до Лазара, установљење култа светитеља припало је Цркви да би касније то „право“ пало у част народу. Више од 130 култова, колико их има СПЦ, Црква је установила свега десетак. Речимо, Црква је званично прогласила за светитеља краља **Милутина**, деспота **Стефана Лазаревића**, **Стефана Дечанског**, **Јелену Анжујску**, али је у већини случајева установљење култа светих кроз векове припадало народу.

Највише светитеља дала је династија Немањића, чак двадесет једног. Интересантно је да се најмоћнији од њих - цар Душан, није нашао на овом списку, мада је он српској цркви дао највећи успон подижући је на ниво патријаршије. Веровало се да је то зато што се цар замерио светогорцима доводећи у Свету Гору, упркос забрани да женска нога не може ступити

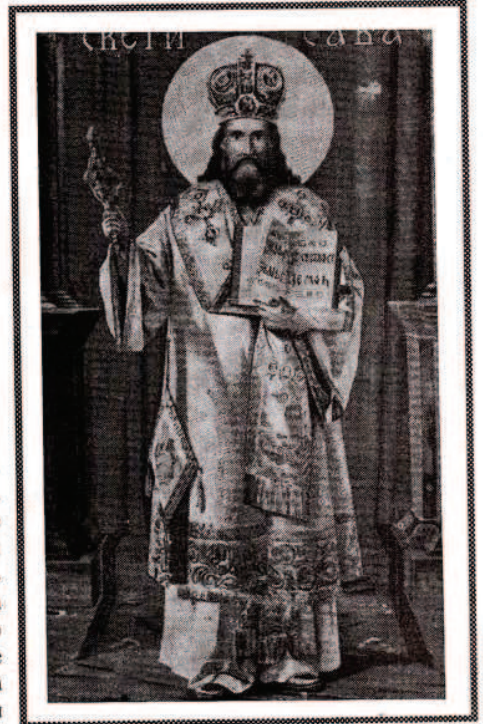
на ово свето острво, своју жену царицу Јелену, али историја тврди да царица Јелена нија била ни прва ни последња жена која је тамо била, па се овај разлог одбацује. У својим ратовима цар Душан је проливао крв, али то је радио и краљ Милутин. Професор Калезић каже да се цар Душан замерио Византији и да је Цариград на њега бацио анатему јер је „нарушио достојанство царства и градова“.

Неке наше култове примили су и други православни народи. Грци Светог Саву а светогорци и Савиног оца Симеона Мироточивог. Руска црква учинила је у време **Ивана Грозног** својеврстан преседан уврстивши поред 39 руских и два српска светитеља: **Арсенија Првог** и **Ђорђа Кратовца**. Читава прича има политичку позадину јер је руска црква то учинила на предлог Ивана Грозног који је проценио да ће, с обзиром на пад Смедерева под турску власт (1459) и самим тим пропасти Пећка патријаршија, а чин формалног увршћења два српска светитеља у духовном и моралном погледу помоћи ће православним Србима...

Постојали су покушаји да се неке историјске личности уведу у ред светитеља. Били су то слепи гуслар Филип Вишњић, Косовка Девојка или Петар Петровић Његош, за кога се каже да га је „искупила поезија“, а у новије време помињу се имена двојице духовника: **Николаја Велимировића** и **Јустина Поповића**. Међутим, њихови култови у народу још нису заживели на начин који би иницирао њихово увођење у ред српских светитеља.

С друге стране било је случајева када је српска црква неке личности уврстила у календар светих да би због њихове неприсутности у народу, бар не са светачким ореолом, током времена били избрисани. На пример, жени деспота Ђурђа, Јерини, црква је дала светитељски култ, али је она у народу доживљена као „проклет“ те се њен светачки ореол није могао одржати. Заправо, мали је број светитеља које је црква установила, а народ временом усвојио као своје свеце, али су се некада црквени и народни култ преплитали и допуњавали као у случају Светог Саве. Код њега је, поред неоспорних историјских заслуга за Цркву и српску државу, народ придодао и култ Савиних верига, обичај крсне славе и за јетину на Савиндан.

У том односу цркве и народа, ако се може занемарити Божије провиђење, на којем инсистира професор Калезић, народ је тај који је створио највећи број светитељских култова да би временом Цркву „приморао“ да их канонизује увођењем у календар светих. Један од тих који су још за живота сматрани светим био је и митрополит цетињски и господар Црне Горе **Петар I Петровић**. Професор Калезић каже да управо из тог разлога његовом синовцу Његошу није било тешко да по повратку из Русије, само три године после смрти стрица, отвори гроб и над неиструлелим моштима обзани светитељски култ Петра Цетињског.

То, међутим, савременiku Светог Петра Цетињског, митрополиту карловачком **Стефану Стратимировићу** није било по вољи. Иако духовник, за њега је било непојмљиво да човек кога је он лично познавао буде проглашен за свеца.

Међу светитељима треба разликовати световњаке од црквених лица што се, као што је наведено, и одражава на њихов именитељ у календару. Ако је неко био монах па је посвећен, он ће бити преподобан, а ако је завршио мученички, онда ће му бити додат и тај епитет, па ће бити наведен у календару као преподобномученик. Ако је био световњак па је мученички окончао живот, као на пример Ђорђе Кратовац, кујунџија који је завршио на ломачи у Софији, онда ће испред његовог имена стајати само мученик.

Ако се постави питање места женског светителског лика, професор Калезић каже да у духовним стварима нема поделе на полове подсећајући на култ Богородице, али се код Леонтија Павловића који се бавио култовима кос Срба, може наћи податак да је у средњем веку СПЦ установила само три женска култа, и све три су по свом рођењу биле неспрскиње: **Јелена Анжујска**, жена Стефана Уроша, Ана, потоња монахиња **Анастасија**, жена Стефана Немање и **Ангелина Бранковић**, иначе Албанка пореклом. Интересантно је да ће црква Јелену Анжујску уврстити у календар светих само три године после њене смрти, док је Стефану Првовенчаном требало више од 400 година од његовог овоземаљског успокојења да би га тек у 17. веку патријарх **Пајсије** уврстио у ред светих.

Да, календар српских светитеља није „затворен“, сведочи и одлука прошлогодишњег Сабора Српске православне цркве да вршачког епископа **Теодора** уведе у, бојжом руком пројављено, друштво српских светитеља.

Јелена Галић

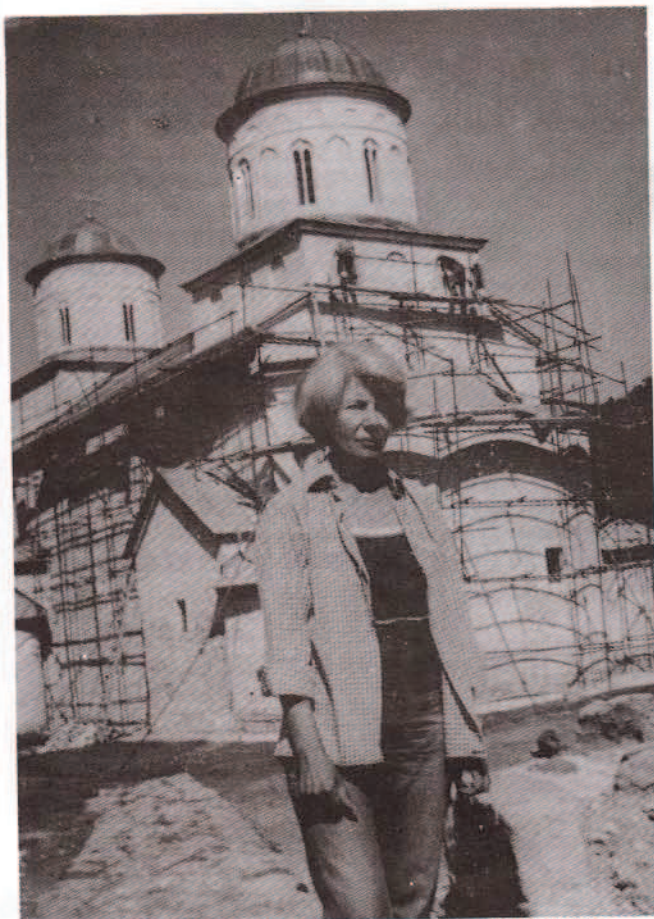
Обнова и заштита задужбине краља Владислава

МИЛЕШЕВА У НОВОМ СТАРОМ РУХУ

Током 1995. године у манастиру Милешеви су настављени конзерваторски и истраживачки радови на цркви и манастирском насељу и коначно започети радови на уређењу манастирске околине. Радове је највећим делом финансирао Министарство културе Републике Србије а руководила **Оливера Кандић**, архитекта Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда.

- Археолошка истраживања су извршена уз западни и јужни зид цркве, дуж целе јужне стране порте и на северној страни између два конака из 19. века. Том приликом нађени су остаци старих манастирских грађевина, чиме је употпуњена слика о обиму и изгледу Милешеве, као и о променама од 13. до 19. века - каже Оливера Кандић.

Показало се да је на јужној страни постојао низ монашких келија, како се и претпостављало. Од њих су преостали само делови према цркви, висине 20 до 60 цм и неколико камених стопа дрвеног трема, док су делови према реци, као и оградни зид, однеке бујице Милешевке. Сви откопни остаци зграде конзервирани су и мало надзидани, а на северном делу, између два конака, обновљен је оградни зид до висине од 2 метра да би и сада имао исту функцију.

Обнова Милешеве: Архитекта Оливера Кандић
Снимио: Никола Бојић

Радове на археолошком истраживању манастирског комплекса изводили су стручњаци Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда, Археолошког института, Регионалног завода из Краљева и пријеполског Музеја.

Прошлог лета у целој цркви, осим капела, обијен је малтер на деловима где живопис није сачуван.

- Дошли смо до података о обиму и висини првобитних зидова и сводова цркве, односно о њеним изворним облицима и каснијим преправкама - каже Кандићка. *Ивице фресака су опшивене малтером а слободне површине омалтерисане. Претходно је спроведена струја*

за освету унутрашњих површина цркве. У олтарском простору је постављен нови камени под чиме је завршено попљочавање целе цркве и малтерисање њених зидова. Са спољне стране цркве изведена је кишна канализација. Пред западном фасадом цркве откопани су темељи двеју кула и надзидани до нивоа плочника, тако да се њихов облик распознаје у терену. На улазу у цркву изведен је плочник у камену.

Након вишегодишњег одлагања прошлог лета се, према пројекту Републичког завода за заштиту споменика културе, кренуло са уређењем манастирске околине. Урађен је мост преко реке Косаћанке и опорци за реконструкцију моста преко Милешевке. Започета је адаптација старе штале у гостинску кућу где је урађен под и осигурани темељи. Испред зграде је уређен плато постављањем коцке и облутака а дуж манастирског бедема од моста на Косаћанки, у дужини од 50 метара, постављена је коцка.

ЗАШТИТА БЕЗ ЗАШТИТЕ

Општинску одлуку о заштићеном комплексу манастира Милешева као културног добра и природне средине у тачно одређеним границама нико не поштује. Ни грађани, ни општинска инспекција. Буја дивља градња, ничу буњишта, расту депоније смећа. Тиме је општинска одлука мртво слово на папиру. Узалудни су и апели Републичког завода за заштиту споменика културе упућени на адресу Скупштине општине Пријепоље. То иритира све љубитеље културе и уметности - посебно посетиоце Милешеве.

Милешева је прошле године добила малу научно-популарну монографију „Манастир Милешева“ издату од Републичког завода за заштиту споменика културе.

У сарадњи са пријеполским Музејом маја прошле године припремљена је изложба **Манастир Милешева - истраживање и обнова**, на којој су приказани сви досадашњи конзерваторски радови и исходи истраживања. Пријеполци су имали изузетну прилику да први пут виде конзервирани и реконструисани предмете материјалне културе нађене током истраживања у Милешеви. Изложбу је пратио обиман каталог.

Милешева ће, како се најављује, и у овој, 1996. години, имати приоритет у добијању средстава. По речима Оливере Кандић, предвиђено је да се заврше истраживања и сви радови на архитектури цркве и манастирског језгра. То подразумева истраживање простора садашњег улаза у манастир и у зависности од исхода овог истраживања донеће се одлука о реконструкцији или изградњи новог улаза на том месту, као и оградног зида.

Од обимнијих радова у цркви остали су реконструкција и постављање нове камене олтарске преграде, израда три камена саркофага - краља Владислава, краљице Белославе и Светог Саве и реконструкција посуде за освешену воду. Планирана је демонтажа великог звоника и изградња новог поред јужне стране конака. Капије ће добити дрвене вратнице и преправиће се стаза кроз порту.

У непосредној околини требало би завршити реконструкцију дрвеног моста преко Милешевке и адаптирати гостинску кућу. Такође, коцком треба наставити реконструкцију пута дуж северне и источне стране бедема.

Како би Милешева засијала у свом пуном сјају планирано је да у току ове године почне обиман посао чишћења и конзервације фресака.

Милева Малешкић

У завичају Белог Анђела

МУКОТРПНО РАЂАЊЕ "СВЕТИТЕЉА САВЕ"

Протекла изузетно лепа јесен, звано „миољско лето“, мамило је мештане Пријепоља и милешевског краја ка најатрактивнијем делу града - ушћу Милешевке у Лим. Тамо где су обе реке, некада опаке и пуштахијске, сада снажно укроћене каменим уздама. Људи су за те шетње имали и додатни разлог: да ту, пред својим Домом културе знатижељно посматрају како наш познати вајар **Миодраг Живковић**, из Београда, клеше и глача своје најновије уметничко дело - мермерну скулптуру „Светитељ Сава“.

Израстање овог вајарског дела пратио је и спот за телевизијског екрана. И велики напори особља Дома културе, особито директора установе, социолога **Слободана Гојковића**, да се преко спонзора обезбеде средства за мермер и вајарске радове. Уметник Живковић се иначе одрекао ауторског хонорара. Тако ни општину Пријепоље, ни државу, ова скулптура није коштала ни циглог динара!

У хронизи Пријепоља чије се име, кажу, помиње од пре 660 година, није се у присуству толике публике свакодневно збивао један тако узбудљив догађај. Чак и дечица од две-три године, тек научила да брже

Од како је половином септембра отворена Милешевска уметничка колонија, настала пре 22 године, израстала је пред очима народа ова мермерна скулптура.

Она је крупно дело те колоније, њен крунски резултат. И почетак отварања урбанистичког парка скулптура што ће настати на кеју Лима и Милешевке и даље речном обалом до задужбине краља Владислава.

Зато је скулптура „Светитељ Сава“ Миодрага Живковића побудила толику пажњу јавности, изазвала бројне контраверзе и полемике, уквитлала духове и исказала их кроз исреку древног грчког мудраца Сократа: *Проговори да видим ко си!*

Одоговоре на оваква питања налазимо у мишљењу **Ђорђа Кадијевића**, познатог историчара уметности и председника Уметничког савета Милешевске колоније:

- У мермерном лику „Светитељ Сава“ Живковић је на упечатљив начин, који нема узора у нашој скулптури, спојио у срећну целину дух наше древне уметничке традиције, укоренење у уметности нашег средњег

ИЛУСТРАЦИЈА

МИЛЕНКО МАЛИШИЋ

ходају, тражила су од дека и бака да их воде да виде Белог деда Саву.

А то што се види у Пријепољу, не само у бујној дејој машти, и није обичан бели камен, висок три метра и тежак четири тоне, већ оживљени богочовек који је овде допутовао да удахне очаравајућу лепоту и неку магичну духовну свежину овој динамичној паланки древне Рашке. И да је кандидује за духовну метрополу! А она је, чини се, баш такав уметнички производ вековима ишчекивала. И добила га уз историјску 400-годишњицу спаљивања моштију Светог Саве на Врачару, однетих из манастира Милешева. Лепши помен милешевском свецу није се могао ни замислити, јер ће преко овог обележја овај крај наћи себе и својом древном културом бити препознатљивији цивилизованом свету.

- Уз Белог Ађела добисмо и Белог Саву - с поносом истичу Пријепољци.

века и савремени, актуелни ликовни израз, напавши адекватну језичку форму која успешно кореспондира са нашом свешћу и нашом меморијом...

И поред овакве оцене, локалне власти у Пријепољу скулптуру су непожељно дочекале и чак милицијом и инспекцијом хтеле да спрече њено спуштање на тло свога града. Разлог томе био је чудовишан: неће да ту имају два спомен-обележја Светом Сави! Власти су преко Министарства културе Србије добиле барелеф Светог Саве у бронзи аутора **Дринке Радовановић**, вајара из Београда. Тако су се овде скоро истовремено нашле две уметничке форме у славу Светог Саве. И створила лажна дилема да се барелеф и скулптура по нечему међусобно искључују. Распаљене су сујете и субјективна расположења. Барелеф је лоциран и постављен, а бела скулптура сто дана чека на плочнику испред Дома културе одобрење општинске власти да буде постављена

на вечито место у цветној рондели где су предложили аутор и урбанисти Пријепоља. А кад је општинска власт запретила да ће непожељну скулптуру насилно уклонити после завршетка рада Ликовне колоније, јавио се Милешевски културни клуб „Свети Сава“ који је организовао потписивање петиције за опетанак скулптуре у Пријепољу и њено постављање на предвиђено место. Петицију је потписало преко пет хиљада грађана. Потписе су дали и неки муслимански интелектуалци и школска омладина. Тако је осујећен покушај да се овај (не)културни догађај још и исполитизира. Здраве народне главе гласају само за праву уметност, за непролазну лепоту. Све друго је пролазна „ука и халабука“.

Тако мисли и Ајдин Путеш, вајар, професор Факултета примењених уметности из Београда, десна рука професора Миодрaга Живковића у изради ове скулптуре. Он је пре пола века био у првом Дому ратне сирочади у манастиру Милешеви.

- Ето, само ја и Мехмед-паша Соколовић, и као земљаци и као ђаци из манастира Милешеви, имамо овакве задужбине у родном крају. Везир цркву и ћуприју, а ја исклесих мермерну скулптуру Светог Саве! - шалио се са Пријепољцима доброћудни уметник Ајдин Путеш. И њега и вајаре

упућено у Пријепоље и из кога се јасно види однос врених познавалаца православаља према скулптури Миодрaга Живковића. А чудна су и два присутна општинска аршина кад је реч о барелефу и скулптури. И све би ово било страшно да није већ смешно. Јер, народ и зна и памти

МУЗЕЈ
 СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

улаз Петра Првог бр. 5
11000 БЕОГРАД
телефон: 011/635-699, факс: 36
телефакс: 011/630-865

Kralja Petra Prvog br. 5
11000 BEOGRAD, YU
Telefon: 011/635-699, fak. 36
Telefaks: 011/630-865

Бр. **БХХ**

27. јуни 1995. година

РАДНОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ ЗА КУЛТУРНЕ
 ДЕЛАТНОСТИ - ДОМ РЕВОЛУЦИЈЕ

ПРИЈЕПОЉЕ

У вези Вашег дописа број 366 од 26. јуна 1995. године, као и приказане минијатурне скулптуре Светитеља Саве рад вајара Миодрaга Живковића, мишљења сам да овај уметнички предвојак, на један снажан и сублимиран начин, наглавује личност првог српског просветитеља и светитеља. Живковић је успео да милешевски лик преточи у један тродимензионални скулптурални израз, с тим да је сачувао икониичност милешевске фреске. Мокументална фигура светитеља Саве делује мирно и достојанствено са свим атрибутима архиепископа, односно светитеља.

Иако је скулптурално представљање ореолонаца у овој уметности оскудно, ова представа, на сигуран и уверљив начин, враћа нам оно што смо олако и неоправдано запоставили.

Са искреним жељама за нова духовна и културна напрегнућа поздравља Вас

Слободан Милеуснић,
 Управник Музеја СПЦ

Факсимил писма Слободана Милеуснића

да је свака општинска власт још од Нушићевих времена „по закону паметна“, па је ни за знање ни за понашање не треба ни питати, колико ни лепе жене за године!

Милорад Веруовић

Виђено на изложби карикатура:
ИДЕОЛОШКИ КОШМАР

Карикатура Петра Трмчића - Пита са актуелне ликовне изложбе у Дому културе у Пријепољу

ПЕТИЦИЈА
МИЛЕШЕВСКОГ КУЛТУРНОГ КЛУБА
„СВЕТИ САВА“ У ПРИЈЕПОЉУ

ПОЛАЗЕЋИ ОД ЧЛ. 35 УСТАВА САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ЧЛ. 45 УСТАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗАЈЕМЧЕНЕ СЛОБОДЕ МИСЛИ И ЈАВНОГ ИЗРАЖАВАЊА МИШЉЕЊА И НА ОСНОВУ ЧЛ. 44 УСТАВА СРЈ И ЧЛ. 48 УСТАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ УТВРЂЕНОГ ПРАВА ГРАЂАНА ДА ПОДНОСЕ ПРЕДСТАВКЕ И ПЕТИЦИЈЕ И АКТУЕЛНОГ СПОРА НАСТАЛОГ У ПРИЈЕПОЉУ ОКО БУДУЋЕГ СТАТУСА СКУЛПТУРЕ „СВЕТИТЕЉ САВА“ АКАДЕМСКОГ ВАЈАРА МИОДРАГА ЖИВКОВИЋА ИЗ БЕОГРАДА

МИЛЕШЕВСКИ КУЛТУРНИ КЛУБ
„СВЕТИ САВА“ ИЗ ПРИЈЕПОЉА

ПОЗИВА СВОЈЕ ЧЛАНСТВО И СВЕ ГРАЂАНЕ ДА СВОЈЕРУЧНИМ ПОТПИСОМ ПОДРЖЕ ОСТАНАК И ТРАЈНО ПОСТАВЉАЊЕ ОВОГ УМЕТНИЧКОГ РЕМЕК-ДЕЛА У ЦВЕТНОЈ РОНДЕЛИ ИСПРЕД ДОМА КУЛТУРЕ У ПРИЈЕПОЉУ, УВАЖАВАЈУЋИ ВЕЋ ДАТО МИШЉЕЊЕ АУТОРА И УРБАНИСТА.

Секретар,

Председник,

Данко Газаревић, с.р.

Љубомир Шуљагић, с.р.

Факсимил плаката и апела

Зорицу Јанковић и Драгољуба Димитријевића, такође професора истог факултета, засипао је облак беле прашине док су у белим радним оделима брусиле мермерну громаду тражећи жељени лик.

Ово уметничко дело месецима стоји на плочнику испред Дома културе и чека благослов локалне власти да се постави на стално место. Народ очекује само позитиван расплет. А општински одборници поручују са своје седнице да Дом културе поред законом предвиђених сагласности, прибави и „позитивно мишљење Српске Православне Цркве“. Упозорава се да „наш град неће да крши православне каноне пошто тродимензионално представљање светаца није у православној традицији“. И на ово народ се само крсти и пита од када су то његови општински оци већи православци од патријарха! Откуд та напрасна брига за православне каноне и зашто се превиди писмо магистара Слободана Милеуснића, управника Музеја СПЦ, које је пре пола године

Светосавље на делу

СВЕТИ САВА ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

Пише: Проф. др Милован М. Митровић

Прошло је, и не повратило се, оно не тако давно време када је једна идеологија, једна политика и једна власт своје владање једних Срба над другим Србима осигуравала одвраћањем Срба од Светог Саве и прогоном Светог Саве из Српства. Искорњено из својих светосавске традиције, духовно испражњено и историјски пометено, ново расрбљено Српство нагло је тонуло у туђе идеолошке тмине, забасало на странпутоцу и безглаво тумарајући почело да се судара са другим и са самим собом. Исконским инстинктом самоодржања, у зао час и можда у последњем тренутку, Срби су почели да се враћају својим духовним коренима, а Свети Сава се поново („по други пут“) обрео међу Србима.

Кроз своју дугу и тегобну историју српски народ је у лику Светог Саве пресонифицирао оно што је највредније из његове старе претхришћанске вере и то оплеменаивао новом хришћанско-православном духовношћу. Никада, пак, посредством Светог Саве нису оживљавани пагански атавизми, нити је покретана отровна сујета, људска злоба и разноврсне мале и велике пакости, лажи и обмане с којима се данас сусрећемо. Милитантни атеизам је, „убијајући Бога“ у људима и народима, у човеку убио оно људско и свето без којег нема пијетета ни према коме - па га не може бити ни према Светом Сави, нити према српској православној цркви и вери.

Зато се данас суочавамо са тако бројним безверним верницима, некршћеним крсташима, ратоворним миротворцима, кратковидним пророцима, слепим видовњацима и пораженим победницима међу којима се ни сам Свети Сава, кад би васкрснуо, не би могао лако снаћи.

Да се српска православна црква круто држала установљених хришћанских канона она би забранила, као богохулне, многе српске народне легенде, приповетке, скаске и пословице у којима се помиње Свети Сава као „вучји пастир“ или као прерушени сиромаш који куша вернике, учи људе практичним вештинама, кажњава непослушне, срди се, па и сам пренагљује кажњавајући цело село због преступа неког његовог житеља. А ако би хтела да буде доследна, српска црква не би могла остати само на забрани приповедака и пословица него би морала приступити кажњавању оних који их причају и слушају. Ако би у кажњавању хтела да буде колико-толико ефикасна Српска православна црква би морала организовати инквизицију, монтирати суђење онима који богохуле („шиште на свеца“, како би српски народ рекао), заложити ломаче.

Међутим, инквизиција, монтирана суђења и ломаче спадају у традицију римокатоличког хришћанства, а не православља и светосавља. Нешто слично инквизицији (попут идеолошке полиције) као и монтиране (политичке) процесе, организовали су код православних народа само милитантни атеисти (большевици). Трагедија је српска што большевичке утваре још увек лутају нашим просторима, што још пребивају у нашим паланкама (и не само у њима), што притискају разум и трују душу слободне духове и узимају невине жртве. На овом старом жртвенику још увек страдају најбољи међу Србима - најумнији, највреднији, најкреативнији, најхрабрији, најпоштенији и најбезазленији. Као некад кад су Турци Србима у јаничаре одводили најбоље синове, а у своје хареме им узимали најлепше кћери.

Овакав трагични континуитет негативне селекције међу Србима још увек се одржава у српским паланкама, нарочито у оним са јаким оријентално-исламским елементом. Тачно тамо где је најпогубније и најопасноје, тамо где је данас, а нарочито сутра, скоро немогуће очувати културну виталност и српски етнички суверенитет без оно мало даровитих и храбрих креативаца који су се у њима још увек задржали. Кратковида је и погубна она културна (и свака друга) политика која се ограничава на метрополу окружену заосталим провинцијама, која не препознаје и не подетиче највредније тамо где га је најмање; која омогућава да примитивни чаршијски злодуч угуши оне креативне културне прегаоце који своје знање и умеће нису утопили у „високу“ велеградску масовну и лагодну културу него се усредсређују на померање граница стваралачких слобода тамо где је слободе ионако премало.

Једна корисна политичко-културна акција да се у Пријепољу постави споменичко обележје Светом Сави, покренута поводом историјски

значајних светосавских годишњица, у историјски преломним временима по Србе, изродила се у политички скандал. У зао час, у граду у којем нам је тако нешто најмање потребно, у поводу који није могао бити трагичније одабран, уз подређавање и потпаливање са разних страна. Насјнеодговорније је што скандал разбуктавају они који би први били позвани да га спрече, а обзиром на своје високе и важне функције које врше - у нашим (а не њиховим, приватним) министарствима, општинама и културним установама.

Инспирисани величанственом приликом, кад се један (њихов, српски) народ враћа својим духовним и историјским коренима, ретко успешан „трилинг асова“ (суптилни ликовни теоретичар Кадиевић, стваралачки надахнут вајар Живковић и даровити организатор културних акција Гојковић) покренуо је своју стваралачку машту и енергију и настала је скулптура Светог Саве, какву досад нико никада није створио у српској уметности, култури и историји. Оно што би свакој култури, а нарочито неком „малом месту“ и његовој локалној власти могло силно да импонује, нашим „малим боговима“ је засметало. Они не могу да прихвате, иначе разумљиву чињеницу, да је тако нешто вредно настало мимо њих. Они мисле да њихова воља увек и у свему мора да буде неприкосновена и да без њихове дозволе не сме, због „националног интереса“ схваћеног на њихов ограничени начин, нико ништа да предузме. Да би потврдили и учврстили своју бахату надмоћ спремни су да и за највећег српског свеца одреде „притвор“ - тако што би наш Свети Сава био заточен у „дому (њихове) револуције“. Тако је међу Србима у Пријепољу букнуо скандал од којег нико међу њима не може имати трајније користи. А штета, нарочито морална и духовна (мада и материјална није занемарљива), која тако настаје, сасвим извесно је огромна и ненадокнадива - не само за Пријепоље него по Српство у целини.

Скандал је произвела сујета локалних властодржаца и тако честа злоба оних са мањком духа и вишком моћи која се јавила кад су се и сами уверили да је у њиховој „културно-политичкој“ акцији настало нешто што много више кошта, а много мање вреди - које, ипак, због пијетета према Светом Сави, нико не доводи у питање.

Од свега је најперфидније то што локална политичка власт настоји да у скандал који је сама извела увуче Српску православну цркву, позивајући је да арбитражу у њену корист. Ко може да поверује властима - које још баштине атеистичку идеологију и традицију оне политике која је својвермено рушила цркве, прогањала свештенике, ругала се светосавској вери и скрнављива све српске светиње - да је баш њима у овом скандалозном случају искрено стало до заштите и поштовања црквених канона.

А што се српске цркве тиче, познато је да је она још од Светог Саве своје црквене каноне увек прилагођавала духовним потребама српског народа, због чега је и успевала да остане у народу и с народом у његовим (и њеним) најтежим тренуцима. Зато је и заслужила и очувала атрибут народне, а не догматске цркве, каква је, решимо римокатоличка црква. То што у православним канонима није кодификовано рељефно него представљање светаца фрескама на зиду и иконама на иконостасима, значи само да је канонизовање изведено пре него што је фигуративна уметност стигла да се развије у Византији и у православном хришћанству. У своје време Свети Сава је преузимао од Византије, као најразвијеније европске и хришћанске цивилизације, оно што је у њој било највредније. У то време то су биле фреске и иконе. Да је касније живео и деловао Свети Сава се сигурно не би устезао да и фигуративној уметности отвори могућност за развој у окриљу Српске православне цркве, као што је увео богослужење и написао црквене каноне на језику који је био разумљив обичном српском народу.

Тешко искуство које Српска православна црква има с комунистима досад је сачувало, а ваљда ће тако бити и убудуће, њена посленике од провокативног (п)р(о)зивања да се укључе у туђи скандал. Печат скандала дају провинцијски укуси и карактер актера које одају њихове пер-

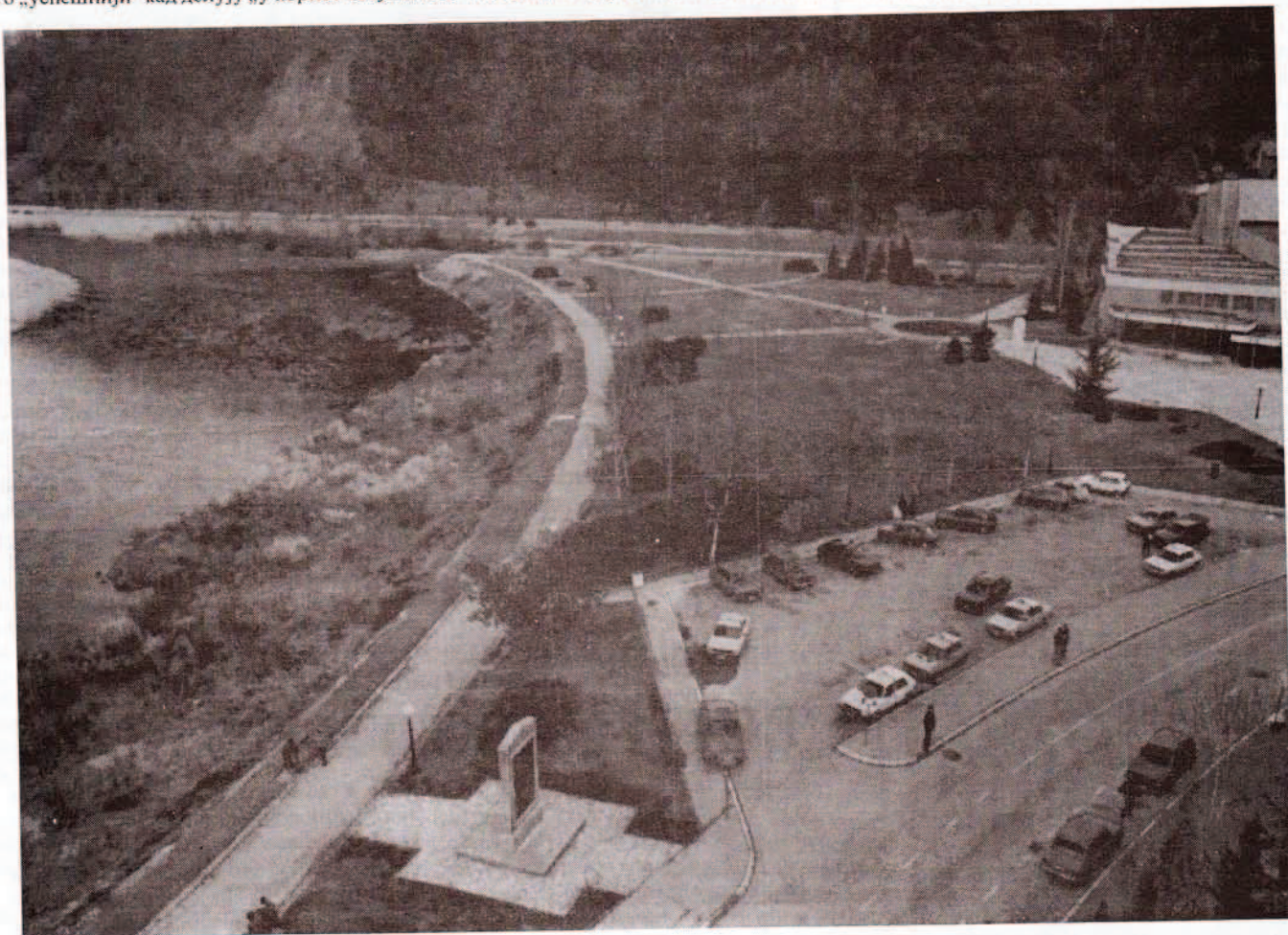
верне асоцијације (светачког ореола као „клозетске шоље“ или „симбол смрти и мрака“) и отровне националистичке инсинуације попут оне о националности Кадијевићеве мајке. Као да се не зна да су и неки српски владари, па и они из „свете династије Немањића“, имали мајке које нису биле Српкиње. Као да су Срби Хрвати па да увек рачунају удео туђе крви у својој. Као да се Ђорђе Кадијевић већ није доказао као велики српски културни посленик, бар онда када је Србе упознавао са још једним великаном српске културе (Вуком Караџићем). Као да је изванредну фигуру Светога Саве извајао Кадијевић, а не надахнути вајар Живковић. Перверзним националистима је теже да Миодрагу Живковићу, Шумадинцу и „стопостотном“ Србину, у биолошком пореклу пронађу „длаку у јајету“, а первертираним комунистима да истражују неку идеолошку дисквалификацију аутору споменичког обележја на Сутјесци.

Остало им је да се помогну псеудо-експертима, историчарима лажне историје, архитектама туђе архитектуре - не би ли некако дисквалификовали угледне српске интелектуалце и уметнике и највредније културне прагаоце међу својим суграђанима. У томе су досад већ поприлично „успели“, потврђујући трагичну чињеницу да су Срби много „успешнији“ кад делују „у корист своје штете“ него кад се труде

нашег старог светосавског духа.

Такав вандализам, ако би се српском глупошћу и несрећом ипак десио, могао би се упоредити само са давним спаљивањем физичких остатака Светога Саве на Врачару. Само што би данашње пријеполско српско атаковање на телесност Светога Саве било далеко примитивније. А нарочито би било трагичније од оног давнашњег, врачарског и турског. Потврдила би се кобна истина да данас још има Срба који би са српским светитељима поступили онако како су то некад Турци чинили. И да повратак Светога Саве међу Србе (у Пријеполу и шире) обавезно провоцира неке нове Синан-паше за које смо мислили да бар они нису могући „по други пут међу Србима“.

Ови који данас прете да ће уклонити мермерну фигуру Светога Саве са најлепшег пријеполског трга вероватно у томе неће успети, јер овог светитеља нико није успео трајније да одвоји од привржених му Срба, па ни они неће моћи. МОгуће је, ипак, да они свој провинцијски бес искале на својим суграђанима и казне њихову „непошлућност“ захваљујући којој је Пријеполје добило прелепу фигуру Светога Саве. Ако се то деси, потврдиће се примитивни манир да Срби и данас приносе жртве поводом сваког свог стваралачког чина. Митски градитељи „Скадра на Бојани“ жртвовали су „Гојковицу младу“, а данашњи ствар-

да нешто стварно вредно донесу себи и своје српском роду. Досад пробужена сујета, тврдоглаво инаћење и нескривена осветољубивост доказују да локални пријеполски моћници нису у стању да часно изнесу бреме српског повратка светосављу и да буду достојни најлепшег споменика највећем српском светитељу који се неким провиђењем обрео у њиховом граду. Као да се, са овом фигуром Светога Саве у белом венчачком мермеру у Пријеполје после толико векова вратило тело највећег српског светитеља којег су Турци давно однели из овог краја.

Надајмно се да су, за разлику од своје безверне власти, данашњи Пријеполци достојни традиције вековних чувара милешевског светилишта и светих моштију, те да ће баш они умети да сачувају и овог Светог Саву у белом мермеру, као и оног којег су Срби тако љубоморно чували у својим српским легендама и приповеткама, у својој историјској свести и својим срцима. Они који су се једном одрекли Светога Саве не могу га мирне савести данас дочекати. Зато би све требало учинити да они и њихова немирна савест у Пријеполу не искомпромитују српски повратак православљу и не оскриве мермерну фигуру светитеља којом је материјализована најновија инкарнација

ни властодршци Пријепоља спремају се да жртвују „младог Гојковића“ и још покојег другог, њима неподобнога. Њима то неће бити ни први ни последњи пут, али српском народу по малим и великим селима и варошима премного је жртава. Ако се у темеље српке културне обнове Пријепоља буду као жртве уграђивали најкративнији Срби, Пријеполу би се могло десити, да као и Скадар, једном више не буде српски. Изузев у митској свести неодговорних Срба који олако пристају на жртвовање других Срба и кад су они невини.

Пре него што су жртве пале, због свега досад учињеног и због онога што слутим да ће се десити, ја на овај начин и овом приликом, дижем свој глас оштрог протеста упућен свим Пријеполцима, српској културној и политичкој јавности - и сричем молитву Светом Сави, мојој креној слави, да нас Србе призове памети док се сами још нисмо међусобно потаманили.

На Благим дан или „други Заклопити дан“ 1995.

Такмичење основаца школа Србије које носе име Светог Саве у познавању живота и дела првог српског просветитеља

ВИШЕ ОД КВИЗА

* У републичком квиз-такмичењу у познавању дела и живота Светог Саве победу однели ученици Основне школе „Свети Сава” из Крагујевца.

* На општинском такмичењу победили ученици Основне школе „Светозар Марковић” из Бродарева.

Поводом обележавања 400 година од спаљивања моштију Светог Саве, почетком прошле године пријеполски Музеј организовао је републички квиз на тему **Живот и дело Светог Саве**. Учешће у квизу узело је 19 основних школа из Републике Србије које носе име српског светитеља и просветитеља.

Манифестација која је у много чему надрасла оквире обичног такмичења довела је у Пријеполје и манастир Милешеву преко хиљаду ученика из целе Србије. А сви су присуствовали часовима историје на месту где су близу 360 година почивале мошти Светог Саве, склопили нова пријатељства и показали завидан степен знања.

После четири полуфинална циклуса захваљујући најбољем знању, али и срећи кад је квиз у питању, у велико финале које је одржано 9. маја у Дому културе у Пријеполју пласирале су се екипе основних школа из Београда (са Врачара), Крагујевца, Крушевца и Бора. Најуспешнија је била Основна школа „Свети Сава” из Крагујевца. Снимак финалног такмичења емитован је на првом програму Телевизије Србије три недеље касније.

Упоредо са такмичењем у знању одвијало

се и такмичење ових школа у најбољим литерарним радовима инспирисаним делом Светог Саве. За најбољи рад проглашена је тема **„Свети Сава ти помози...”** аутора Драгице Петровић, ученице Основне школе „Свети Сава” из Аранђеловца.

навању завичајне историје, етнологије и народних обичаја.

Најбољи на општинском такмичењу знања били су ученици Основне школе „Светозар Марковић” из Бродарева: **Виолета Вуковић, Јелена Симићевић, Славољуб Поповић и Алма**

Светосавска ликовна разгледница у холу основне школе „Живко Љујић” у Новој Вароши

Поред успешног републичког квиза о животу и делу Светог Саве, у организацији Музеја у Пријеполју одржано је општинско такмичење основних школа под називом **„Да те питам”**. Ученици су се такмичили у поз-

Кажевић. Друго место припало је Основној школи „Михаило Баковић” из Селашнице, а треће место Основној школи „Владимир Перих Валетер” из Пријеполја.

М. Малешкић

Орден Светог Саве

Првонаграђени рад

СВЕТИ САВО ТИ ПОМОЗИ

Помози, Свети Сава, узмахни, уједини!

Опет крвари српски народ. Трпеза нам се расточила, комад хлеба у грлу застао, брашно убуђало, чорба прокисла, вино се усирћетило, сирће изветрило. Нашу свећу гасе, жетву пале. И како да човек, раб божји, опстане у овој Србији што се одвајкада злопатила, трипут празнила старим народом и новим пунила. О, боже, ни мањег народа ни веће патње. Сава, Светитељу наш - помози. Обожи и сложи! Ако је грешан твој народ, окај му грехе. Уједини, посавестуј, наћи пута у беспућу. О, свече наш, прекрети штапом на кућама нашим, отвори прозоре да видимо браћу нашу посвађану, огњишта угашена, светиње разрушене, гробове оскрнављене. Отвори нам очи и учини да препознамо вука и аждају. Расветли овај мрак око нас, окупи децу своју расуту по свету, желћу топлине дома и мирна сна. Одагнај страх и очај из њихових очију, врати осмех на њихова лица. Услиши молитве наше, заштитниче! Или си се, можда, уморио од свих нас? Али, ми смо

твоји, а све ово што нам се догађа, што нас прати кроз векове наша је зла коб. И зато помири кумове, закуни их на слогу, охрабри, оснажи, заложу ватру на опустелу огњишту, одледи реку да путник злопатник воде се напије, понуди испоснице своје бескућницима. Зар ти ниси довољно патнио за све нас, зар ниси наше грехе окајао? Зар смо толико грешни да из наших молитви само патња ниче. Какав то грех деца твоја починише да овако страдају? Зар је грех живети као човек - свој на своме - поносно и усправно?!

Ти си нас, Светитељу, учио да мрзимо мрак јер је црн, а да имамо душу која не сме бити црна. Свети Сава, свече, учитељу наш, молимо те ми - српска деца: уразуми наше злотворе, оснажи нас, покажи нам прави пут, научи нас шта да чинимо да се ово страдање никад не понови.

*Драгица Петровић,
ученица Основне школе „Свети Сава”
Аранђеловац*

Разговор с поводом: Вајар Миодраг Живковић, аутор скулптуре „Светитељ Сава”

ОСЛОНАЦ НА ДУБОКЕ КОРЕНЕ РАШКЕ ЗЕМЉЕ

- Желео сам да остварим дело које ће изнићи из наше прошлости, да успоставим везу између наше историје и културе и онога што данас треба да представља скулптура - каже вајар Живковић, истичући да је у Пријеполу упознао - два Пријепоља.

Миодраг Живковић, рођен 1928. у Лесковцу код Ваљева. Дипломирао на вајарском одсеку примењене уметности у Београду 1952. године. Од 1968. професор на београдском Факултету примењених уметности и дизајна чији је декан био у три изборна мандата. Председник Удружења ликовних уметника примењених уметности Србије, почасни грађанин Крагујевца, Пунта Аренаса (Чиле) и Гонарса (Италија). Скупштина удружења примењених уметности и дизајнера Србије доделила му је 1993. године Повељу за животно дело. Основна преокупација у стваралаштву Миодрага Живковића јесте скулптура: скулптура као интегрални део урбаних простора и архитектуре; меморијална скулптура - од знака, симбола и споменика до комплексних споменичких целина, као и пројектовање и обликовање простора. Главна дела: Споменик стреланим ђацима у Крагујевцу, споменик радничком батаљону на Кадинаци, споменик битке на Сутјесци, споменик пилотима изгинулим 1941. бранећи Београд, споменик Југословенском усељенику у Пунта Аренас, спомен-костурница у Гонарсу, споменик у Бечу палим Југословенима на тлу Аустрије, скулпторска композиција „Сунце Африке” у Либервилу (Габон), скулптура Вука Караџића у Лозници и Милована Глишића у Ваљеву...

Вајар са оваквом уметничком биографијом боравио је 1994. године у 21. сазиву Милешевске уметничке колоније. Била је то прва уметничка колонија у којој је боравио Живковић, а намера организатора је била да управо Живковић уради прво вајарско дело за планирани парк скулптура на простору око пријеполског Дома културе. Као резултат уметничког боравка у амбијенту Милешева и кореспонденције са сјајним ансамблом средњовековног српског фреско-ликарства, из громаде белог венчачког мермера изникао је „Светитељ Сава”, скулптура висока три метра и тешка четири тоне.

А како је, од идеје до реализације, текао пут повратка св. Саве у мермеру у милешевски крај, ексклузивно за „Савиндан” говори Миодраг Живковић:

- Боравећи у Милешеву дуго сам размишљао шта бих ја то требао да направим, чему да посветим, којим путевима да кренем да бих у Пријеполу оставио неки траг, неки знамен, неки камен. Могао сам да реализујем једну од својих скулптура, једну од композиција у чијем склопу се налази и фигурација. То би било најлакше.

Међутим, каже Живковић, суочен са Милешевом, са тим историјским амбијентом и простором ја нисам могао да се одвојим од лика светог Саве, од нечега што је по мени најлепше у портретној уметности нашег фреско-ликарства. Уз то, ја сам се, као и сваки други човек, на неки начин враћао у мислима својим прецима, својој историји, својој култури и свему ономе што говори о нашем постојању. Желео сам да и ја, као уметник, својим делима на неки начин задрем у оно што чини биће и мене и мог народа. Желео сам да остварим једно дело које ће изнићи из те прошлости, које ће бити стварано на тим темељима. Желео сам да успоставим на неки начин везу између наше ис-

торије и културе и онога што данас треба да представља скулптура. А то значи - ослонити се на историју и Византију. Још у основној школи у селу Лесковац прослављали смо Савиндан. То су били најсвечанији тренуци у мом младалачком животу. И мени се догодило, оно што се обично догађа да се човек враћа својој младости и ту црпи инспирацију за стваралаштво. Реализовати, међутим, замишљени пројекат био је сложен и тежак проблем. Утолико сложенији што је рад на скулптури, везан за нашу историју и традицију, посебно за скулптуру светитеља, некако био табу тема. Није био забрањен али се није ни благонаклоно гледало на то. Због таквог односа према скулптури занемаривано је све што се односи на личности - од Немање па надаље.

Поред понирања у нашу прошлост, истиче Живковић, жеља ми је била да се та табу тема скине и да се младим генерацијама уметника отвори широк простор наше културне традиције као основе за стваралаштво. Тако се родила идеја о скулптури „Светитељ Сава”. Реализација је захтевала обиман процес и огроман труд - од студије у глини и гипсу до клесања у камену. У изради је учествовао велики број мојих цењених сарадника: доцент Зорица Јанковић, вајар, стручни сарадници са Факултета примењених уметности Жика Раденковић, Ајдин Путеш и проф. Драган Димитријевић, врстан мајстор у камену Раде Пилиповић и студенти Андра Шалић и Ристо Мухић.

Још је 1970. године Роко Естебан Скарпа из Сантјаго де Чилеа, у предговору за монографију „Споменици и простор” истакао да Живковићева скулптура „ниче” из земље и да се „моћ те огромне масе која се отвара према простору, ослања на један мали али дубоко усађени корен”. Скулптура „Светитељ Сава”, постављена на постамент, такође од белог венчачког мермера, ниче, заправо, из земље. Има дубоко усађени корен у овој, милешевској, земљи која је била срце моћне средњовековне Немањинке Србије. Завршни радови на изградњи ове духовне вертикале „земља-камен-небо” обављени су у Пријеполу у присуству бројних грађана, знатихљеника, али и у атмосфери

пуној полемика и раскола, наших нарави и сујета.

- Првобитно је било предвиђено да се скулптура клеше у Пријеполу, каже Живковић. Међутим, пошто то није било могуће због техничких и других услова, решили смо да завршни део израде обавимо у граду коме је намењена. Да се доврши под утицајем тог поднебља, под светлом Милешева. Желели смо да у томе на својеврстан начин учествују и грађани Пријепоља, да виде и осете како настаје једно уметничко дело у камену. Од посебног значаја било је и то што се радило о скулптури „вожда отаџине”. У Пријеполу сам упознао - два Пријепоља. Тамо постоје привремено носиоци власти и народ. Та привремена власт, стицајем околности, то је власт СНС-а, позвала ме је први пут још у августу 1994. године, као јединог уметника, да учествујем у промовисању значајних културно-историјских годишњица у једној ТВ емисији. Сада та иста власт на све могуће начине покушава да забрани постављање мог дела. На промоцији у Пријеполу дочекао ме народ, а „Светитеља Саву” у мермеру дочекала је милиција са наређењем да ономогући постављање скулптуре.

Радећи у Пријеполу на клесању скулптуре доживео сам нешто што никад у животу не могу заборавити. Никад до сада ни једно моје дело није примљено са толико љубави као што је скулптура „Светитељ Сава”. Скулптуру смо не престано клесали у присуству народа, посебно деце. Деца су сваки део камена, обијен длетом, носила кући као посебан белег. Мислим да су посебно деца и млади људи много више почели да воле св. Саву преко скулптуре која је пред њима рађена. А зашто је општинска власт против постављања скулптуре на место које јој је намењено - не знам.

Однос према јавним споменицима, уметничким делима, најчешће је такав да они промовишу одређене актуелне друштвено-политичке ситуације, иако су трајна обележја. У комбинацији менгорске бриге чувања идеолошке чистоте или православних канона и наше ликовне неписмености све је могуће у култури данас и овде. Како би се у оваквим ситуацијама понео св. Сава?

- Уметност није теолошка ни идеолошка пројекција. Уметници су изнад сваке идеологије, не морају, наравно, да поштују ни црквене каноне. Ако је свети Сава пресудно утицао да се на порталу манастира Студенице појави у тродимензионалној форми, значи у пуној пластици, Богородица са Христом, ако је св. Сава био толико мудар и учен да интегриса неке елементе источне и западне културе, што је случај са Студеницом, шта би све било са нашом уметношћу да су настављене његове жеље. Не би се у ликовној уметности углавном ишло на пуко копирање византијске уметности, не би скулптура била деградирана и рад на њој не би често био табу тема. А шта је православље и у области уметности треба још много пута проучити Савине речи изговорене грешном Иринеју 1221. године да ми нисмо ни Исток ни Запад, него Исток на Западу и Запад на Истоку, каже на крају, у разговору за „Савиндан”, Миодраг Живковић чија скулптура „Светитељ Сава” од јесенас визуелно артикулише трг код Дома културе сједињујући у себи уметност и занат, архитектуру, историју и традицију. И потврђује правило да у уметности нема правила - владају „само” идеје, душа и рука.

Милан Р. Цмиљановић

Портрет уметника

БУЂЕЊЕ УСНУЛЕ ДУШЕ

Тешко да би ико од присутних могао објаснити шта је осећао док је гледао како моћна дизалица спушта скулптуру „Светитељ Сава“ на плато пред Домом културе у Пријепољу. Мисли су ишчезле пред сазнањем да се Сава враћа својој завичају и поново улази у наша срца. Помешала се радост са неверицом, осмех са сузама, страх са болом, кајање са надом, стид са молбом.

Сви су ћутали и крстили се.
Сава!!!!

Осмели се једна жена и спусти усне на руку која благосиља.

- Као жив!

- Деда Сава!

- Као да је овде увек стајао!

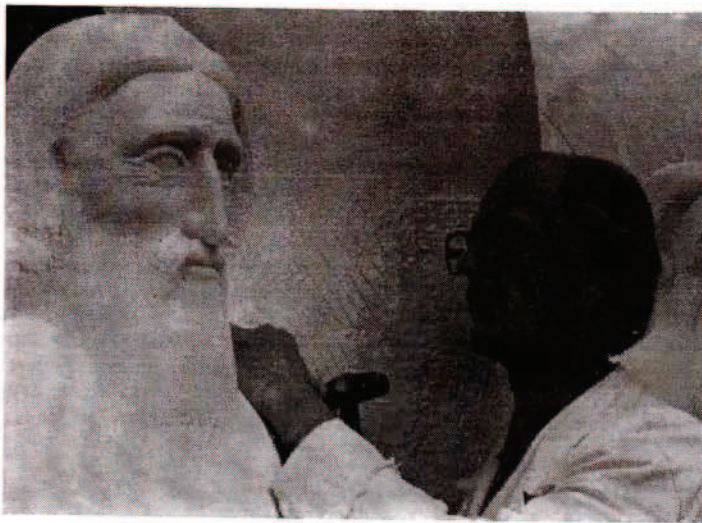
- Он је свуда, живи и у камену, само га треба открити.

- Боже!

Тако данима.

Мало помало навиче се свет и поче долазити као на ходочашће, као на светилиште или култно место. Обилази га и старо и младо, загледају, диве се. Цене да ли је лепши по дану, под рефлекторима или када је пун месец.

Онда, једнога дана, док су кроз свечев ореол, на михољском сунцу пламтеле падине Сријетежа, зазвечаше длета и чекићи, забрујаше брусилице, а светац се изгуби у измаглици беле прашине. Опет се поче скупљати свет да види како из камена израња и буди се уснула душа Савина. Деца покупише ситне комадиће белог мермера, побожно их ставише у џепове, као амајлије. То дотеривање, спремање и умивање потраја месец дана.

Вајар Ајдин Путеш клеће белог свеца

- Видите ли да онај личи на светог Саву, говораху људи шапатом за човека у белом оделу, који од јутра до касно у ноћ мери, бруси, клеће и глача Свеца. Делује озбиљно, сав се предао послу, као да презире оне што обилазе и меркају, измечући се „да не сметају“. Читам им на уснама безброј питања, али се нико не усуђује да „мајстора“ прекрине.

- Зове се Ајдин, вели неко као у страху.

Остали га опколише, гледају га с неверицом и цене да ли говори истину или се шали.

- Ајдин, Ајдин, вели овај сад већ уверљивије, поносан што је то његово сазнање привукло пожњу. Путеш, професор на Факултету примењених уметности, додаде.

Кад чуше оно „професор на факултету“, и они најкуражнији одуштасе од намере да га штогод упитају.

„Дочекало га ћутање, пуно удивљења и поштовања“ - сетих се Андрићеве реченице којом описује долазак страшног Ђерзелеза у вишеградски хан. Охрабри ме и сазнање да истински велике људи покриће за своју величину имају у својим делима, па је са њима лако; тешко је са онима који једино покриће своје величине имају у звању!

А Ајдин клеће светог Саву!

Тако сам му пришао.

Причао ми је:

- Као дечак од дванаест година, у лето 1946. нашао сам се у групи

деце чији су родитељи страдали у рату. Били смо смештени у манастиру Милешеви. Ту, у амбијенту манастира Милешеви, научио сам прва ћирилица слова, на то сам нарочито поносан. Док сам ту боравио и учио, залазио сам у манастирске просторије, кад год је било отворено. Са зидова су ме гледале крупне очи насликаних светаца и владара и очи Белог анђела. То сам тада прихватао као обично, нормално - да зидови цркве буду лепо осликани. Још нисам схватао сву величину и значај призора у коме сам боравио. Нисам могао ни слутирати да ће то имати било какве везе са мојим животним путем. Све сам, и касније, прихватао као сплет околности, као случајност. А да ли је баш тако?...

О моме школовању могао бих књиге написати: Ужице, Неготин, Нови Пазар, Велико Градиште и на крају Ниш. Ту сам, сасвим случајно, захваљујући моме пријатељу Мићи Ступару, доспео на Средњу уметничку школу. Ту сам открио вајарство, мада сам, иначе, важио за доброг сликара и цртача. По завршетку се обретнем у Београду, где положим пријемни испит на Академији за примењене уметности. У другој години студија, по програму смо имали камен као вајарски материјал и ја се одређих за њега. Када сам завршио, почеше ме ублђивати да останем на факултету. Ја ипак решим да идем у војску. Они ми саветују: пријави се па оди у војску. Тако и учиним. У војсци ми јаве да сам примљен за сарадника за уметничку обраду камена...

Зашто камен? Тешко је то објаснити. Моја веза са каменом у детињству јесте приказ који доживим свако јутро кад се пробудим и погледам стене и литице изнад села. Имао сам неку врсту страха од тих моћних стена. С обзиром на природу камена: да је тврд, моћан, трајан, увек сам се дивео стварима, предметима, скулптурама, објектима и грађевинама, израђеним од камена. И не само то: дивео сам се мајсторству и финоћи израде оних који су та дела стварали. Преда мном су се отварао нова сазнања, постављала питања: то су дела људских руку; то раде људи, ради човек; он то може да уради; ногу ли и ја то? Могу, рекао сам себи! Знајући да је камен најтрајнији вајарски материјал, да се о многим цивилизацијама ништа не би знало да није било каменних остатака њихове културе, одређих сам се за њега. Желео сам оно што урадим да буде трајно.

У почетку је било тешко. Камен љут, тврд, не да се. А ја стрпљив и упоран. Не знам докле бих догурао, какав би данас уметник био да није било професора Јосипа-Пуна Грасија. Он нас је научио како се прави скулптура у камену. Када је отишао у пензију, ја сам га наследио...

Да би се било шта урадило успешно, треба: хтети, волети и знати! Без тога нема успеха. Таленат је само полазиште, али без рада и усавршавања никада не даје резултате. Оно што сам научио то су поступак и техника, али има и нешто што човек донесе рођењем, како народ каже „од Бога и мајке“. У уметности је то врло важно. У моме послу то „нешто“, назовимо га смисоа, таленат, јесте осећај за карактер, форму и линију, као ликовне елементе. Кад то осетим, уочим и анализирам код сваке скулптуре, онда приступам поступку и техници одређеним личним редом. Тај ред је само мени својствен“...

Када сам први пут видео малу скицу Живковићеве скулптуре „Светитељ Сава“, одмах ми је било јасно да је то најбоље што је Живковић до сада урадио. Сви досадашњи његови радови делују димензијом, материјал, а ова скулптура делује духом. Пред том скулптуром човек застане опчињен призором: прво види мирног, достојанственог, људски благог свеца, у коме се одмах препознаје лик Светитеља Саве. Затим се осети монументалност, мајсторство и величина - у једном блоку белог камена.

Тако ми је уметник Ајдин причао о себи. Нисам ништа додао, одузео јесам сигурно. Из богате радне биографије професора Ајдина Путеша издвајамо преко двадесет уметничких радова, познатих најширој јавности, од којих: споменик вуку Караџићу у Лозници (по идејном решењу Миодрaга Живковића), Миловану Глишићу у Ваљеву, „Гарибалдинцима“ у Пљевљима, палим Југословенима на тлу Италије. Да и не помињемо његова бројна друштвена признања и изложбе.

Полемике

КЉУЧНИ БЕЛЕГ

Знак препознавања Пријепоља у културном простору Србије, споменик Светом Сави, рад Миодрага Живковића

У протеклих тридесет година Пријепоље, српска варош на ушћу Милешевке у Лим, порасло је више него двоструко. Држећи се стандардних квалификација рекло би се: израсло је у леп модеран град. Но, захваљујући умећу и залагању водећег урбанисте Пријепоља Звонка Кубуровића, који контролише изградњу овог града управо тих тридесет година, овај пут треба рећи исправно: ова варош се развила и цветала али је остала што је била - Пријепоље, по духу, по изгледу, по карактеру. У изразитој корелацији са природним окружењем две реке и обронака планине Јабукe, у хармонији са историјом, чистог ваздуха и воде, складних обриси и структуре града, у Пријепољу су остале и чисте душе људи који у њему и са њим живе.

Пријепоље има свој урбани идентитет, дакле препознатљиво је у мрежи градова Србије. Обележавају га: ушће Милешевке у Лим, варош из два дела подељена клисуром Шарампов, чаршија у старом граду која вијуга са брда ка Лиму, средњовековни турски звоник кога је Кубуровић (никога не питајући) померио пет-шест метара и аутентично рестаурирао, стамбене куће из 18. и 19. века и строга контрола грађења породичних кућа у периоду 1969-1995. у виду традиционалних махала на побрђима изнад Чаршије.

Крупни зелени масиви око града и ситне зелене баште у граду, а изнад свега дух Белог Анђела и дух Светог Саве оваплоћени у манастиру Милешева неколико километара узводно. Ни много ни мало, сачувано у физиономији у духу града на начин који се у послератној Србији ретко среће. И, ове јесени, као од Провиђења упућено, десило се чудо у Пријепољу. Спонтано настао, на очиглед и уз учешће грађана, Пријепоље добија још један маестрални репер идентитета, трајни и кључни белег, општи знак препознавања у културном простору Србије. Створен руком и духом надахнутог уметника, велемајстора обликовања у камену, вајара Миодрага Живковића и његових сарадника, изникло

из небуле венчачког белог мермера, појвио се извајани лик Светог Саве по канонском узору на исти лик у манастиру Милешеви. Неуобичајено за ликове православне цркве, да буду изведени у три димензије у камену, али ипак не реметећи каноне српске правосавне цркве, Живковић је у многоме унапредио српску скулптуру. Одређујући заједно са Кубуровићем локацију овој скулптури, унапређен је дух Пријепоља.

Снажном идејом извођења ореола у негативу, остављајући на том месту отвор у камену кроз који се види небо, шума или сам град, остварен је ефекат својеврсног духовног прозора кроз који се Пријепоље повезује са околином (хоризонтално) и својом историјом (вертикално).

Савршена прецизност и истовремено мекота и племенитост обрађеног камена од кога је извајан лик Светог Саве стварају од ове тачке културну и духовну жижу којој ће се осим грађана Пријепоља трајно приклањати и грађани Србије и намерници са далеких меридијама. Уз мања померања и дотеривања локације ово ће постати култно место где је остварена идеја о богочовеку, рођеном у духу човековом на месту које представља *genius loci* за лик Светог Саве.

Сва овоземаљска саплитања и уплитања локалне бирократије која чак прети рушењем ове скулптуре, из било ког разлога остају у дубокој сенци овог ремк-дела и доказују тврђу Чеслава Милоша да је „*занимање бирократа можда веома потребно, али да му се плаћа не за оно што уради, већ зато што је у тој и тој сали, за тим и тим столом од јутра до поподне*”

А поред овога, бронзани барелеф Светог Саве, веома успешно урађен по наруџби и као поклон државе Пријепољу, још ненамештен у каменом раму стотинак метара даље, радила је **Дринка Радвановић**. Кубуровић није учествовао у избору локације, односно његове сугестије нису поштоване, већ је то учинио анонимни урбаниста из Београда по наруџби истих локалних власти. Није нађено најбоље решење, али и ово не смета раду Живковића. На своју 650-годишњицу Пријепоље није могло да добије ни више ни боље, осим можда сензитивније локалне управе какву је ова српска варош засигурно заслужила.

Континуитет: Карикатура Класа специјално за „Савиндан”

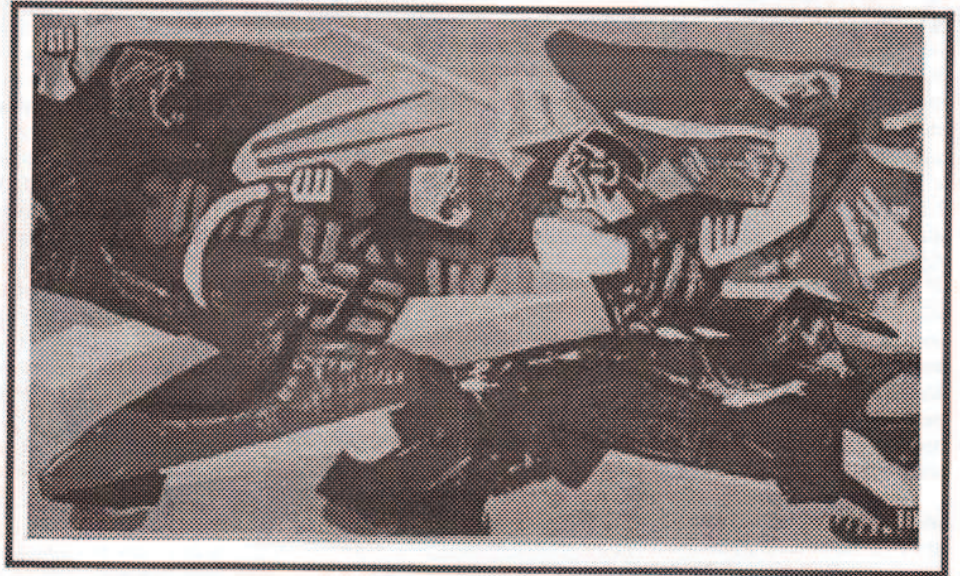
Уз 80-годишњицу Мојковачке битке

С БАДЊАЦИМА С БОЈНИХ ЊИВА

- Да није било црногорског Божића на Мојковцу, не би било ни српског Васкрса на Кајмакчалану! - ова у легендама укоренења крилатица од пре осам деценија, искрила је у свести бројних слављеника окупљених на овогодишњи Бадњи дан и Бижић у граду на хучној Тари, између Бјеласице и Сињајевине, што је по ковању новца и име добио. А ту се исковало и прекало трајно братство српског и црногорског народа у њиховој вековној борби за слободу и опстанак. Тада, 6. и 7. јануара 1916. године, у чувеној Мојковачкој битци, војска **Сердар Јанка Вукотића** је до ногу потукла троструко јачу аустроугарску војну армаду што је прегазила Србију и присилила српску војску да напусти земљу и да се преко Албаније повуче у Грчку.

Са бадњацима с Бојних Њива, Меденог Гувна, Развршја и других околних висова у Мојковац су стигли и угледни гости: председник савезне владе и председник Савезног одбора за обележавање овог јубилеја др **Радоје Контић**, председник Савезног одбора СУНОР-а **Милосав Бојић**, начелник Генералштаба војске Југославије генерал **Момчило Перишић**, председник Републике Црне Горе **Момир Булатовић**, потпредседник владе Србије **Ратко Марковић**, делегати Удружења бораца од 1912 до 1918 године и суседних општина. Они су полагањем венаца на споменик палим борцима Мојковачке битке одали им дужно поштовање. Том дирљивом чину присуствовали су и два учесника ове легендарне битке: **Марко Кљајевић** са 99 година и **Љубомир Бабић** који је напунио 101 годину.

Венац општине Мојковац положио је гостољубиви домаћин **Раденко**

Плакат - позивница (слика Петра Лубарде „Косовски бој“) за обележавање 80-годишњице Мојковачке битке

Бошковић, председник СО, који је дочекивао и испраћао бројне госте испред хотела „Мојковац“.

На свечаној академији у Мојковцу савезни премијер др **Радоје Контић** је истакао да је Мојковачка битка један од најчаснијих датума у заједничкој историји српског и црногорског народа који указује на њихову судбинску повезаност. Ту су мојковачки јунаци пружили необориве доказе љубави и жртвовања за опстанак Србије и Црне Горе, ту се догодило оно његошевско „где брат брата издати не шћеде доклегође један течијаше“. Зато Мојковачка бој и данас зрачи узвишеним, братским знамењем и живеће у нама док је људи и док је Мојковца. То се потврдило и данас када је захваљујући одлучности српског и црногорског народа и у овом тешком

времену сачувана и опстала Савезна Република Југославија.

М. В.

Последња вест

Очекује се да уочи Савиндана у Пријеполје дође петочлана комисија републичког Министарства за урбанизам, која ће својим стручним саветом помоћи да се судбина скулптуре „Свети Сава“ Миодрага Живковића реши на задовољавајући начин.

МОЈКОВАЦ ТУТЊИ У МЕНИ

Одломак из романа „Црна Гора“ Милована Ђиласа

Војске аустријске, мађарске, њемачке и бугарске прегазише Србију. Пред царевину се још испријечила у свачем оскудна сиротиња црногорска, те на Мојковцу бије последњу битку опет разуреног српства неће ли бар сачувати спомен о себи и своме имену.

Топови цијепају урликом, а гранате комадају њиве и ливаде и бацају брда у облаке. Туча челична из неба и земље, у људској крви се купају гора и вода, нема живих

да сахране мртве.

Последњи окршај земље, која је створила своје име и појам о себи непрестаним ратовањем у току три столећа, иште неказиве ријечи и невиђене слике, из дубине дубље од народне пјесме., којом Црногорци још живе јуришајући прсмице на разјапљена ждријела топова и огњене жаоце митраљеза.

Србија се рве више но што су кадри један народ и земља једна - од Србије не претече до шака мученика што умаче мору, на милост

НИКО НЕ ЗНА ШТО СУ МУКЕ ТЕШКЕ ДОК НЕ ПРОЂЕ АЛБАНИЈУ ПЕШКЕ КРАЉ-ПЕТРОВА ЧЕТИРИ ВОЛА

То је Петар Први, Из Србије Старе
Одлази седећи на остатку каре,
Волови вуку кола та.

Краљ Петар иде, јер ићи мора
Преко бусења, стења и гора.
Тајанствен пред њим стоји пут.
Са штапом, само у свом мундиру,
Он иде мору, изгнанству, миру.

Четири вола, с јармом у луку,
Раоник славе, херојства вуку.
Но унук Карађорђа, лав,
Да се са бојног поља исчупа
Четири вола морају скупа
Да употребе напор сав.

Србин, тај песник, ратник, што створи
Да земља пева, да барут збори,
Да Петра Првог, борца тог
Осветли душу, створи за Њега
Та кола, спојив остатак спрега
С остатком задњим топа свог.

Песма ће ореол исплести му цветан.
Поносан ко вођа, као пастир сетан,
Како је велик изгнанник тај!
И многи, што су прославили лиром,
Чија слава кружи васељеном широм
Завидеће му за тај сјај...

Едмон Ростан

(француски писац, велики пријатељ српског
народа чију је песму о краљу Петру превео
Милутин Бојић, песник *Плаве гробнице*)

У најтежим данима повлачења краљ Петар I седе на воловска кола и заједно са својим војницима подноси удареце судбине

туђину. Двије црногорске војске стоје и сад на границама својим, а на границу је стигла и трећа војска, она што се заједно са србијанским повлачила мјесецима из дубине Босне - с косе на косу, из крви у крв.

Сад је на Тари, на својим границама, не оним државним - те је већ оставила, него оним свог тијела, својих племена, своје историје, ненаписане, крвљу упамћене. Та војска нема куд да се повуче и да је земља пространија. Сваки корак назад је једно прегажено племе - а нема их много, једно изневјерено стољеће јуначке патње и подвига, одступање од једног истинитог мита и једног епа којим још прса бресају.

Јер човјек може оставити све - дом и државу и земљу, али не може себе - оно чим живи, оно по чему и јесте што јесте. Србијанци су то однијели у туђину, да га макар као кости спасу за далека покољења. Црногорци ни то неће моћи. А и чему? Изван свог тла и својих крвних заједница они нијесу оно што су били - што бити морају.

Вукови се купе на пропљаницима и по сву ноћ прокидају мећаву

урлицима. Из заборављених гробова устају скелети праотаца и родоначелника и иду од куће до куће - на свака врата, и преклињу да њихове муке и њихове кости не остану непокајане. Нема пјесме, нема ни жалопојки, травке и гора, камен и воде стоје и шуте. Гусле саме брује о поноћи.

Племенски паметари су предсказали црног орла што је разгањао јато соколова и црном сјени прекрио земље српске. Њихове снове плаве ријеке надохле од крви до у врх планина, земља рига вукодлаке и вампире, а раздробљена небеса ждериу црно сунце комад за комадом.

Нема епа, нема визија, нема легенде.

Рат је глад и студ, страх од смрти и рањава стопала.

Али не ратује једино војска. Ни мушки једино. Ратује сва Црна Гора - Црногорке. Ту је рат од памтивијека.

И од памтивијека оне прате браћу и мужеве у бојеве - носе храну и његују рањенике. Бојеви су на земљи црногорској и оне су опет из

Фотоплов

НОВОВАРОШКИ СОЛУНЦИ

По доласку са Солунског фронта група ратника Нове Вароши фотографисала се у родном месту на Дан Светог Саве, 27. јануара 1919. године.

На фотографији (одоздо на горе), у првом реду, с лева на десно, седе: **Тодор Чакширлијевић**, учитељ (управитељ школе); **Јевстатије Караматијевић**, прота нововарошки (држи штап); **Мирко Кошуткић**, срески начелник; **Милан Трипковић**, предузимач; у другом реду, стоје: **Раденко Кулић**, хотелијер; **Стево Восковић**, машинбравар; **Петко Милановић**, писар; **Мишо Стевовић**, трговац; у трећем реду, стоје: **Тико Ковачевић**, шустер; **Гојко Цуцић**, кафеџија; **Влајко Караматијевић**, шустер; **Војко Стевовић**, трговац; **Радош Живковић**, кафеџија; а у позадини су: **Микајило Којовић**, шустер; **Крста Мијушковић**, столар; **Боривоје Шапоњић**, писар, **Диша Бојовић**, поштар; **Андрија Љујић**, писар; **Василије Обухина**, поштар и **Лексо Зекавичић**, месар.

ПРИЧЕШЋЕ

На Васкрс Србије, у пролеће 1916. године, уочи пробоја Солунског фронта на Кајмакчалану, прота Јевстатије Караматијевић из Нове Вароши причешћује српске војнике у цркви Светог Димитрија у Солуну.

стољећа искрочиле с торбама хране, с даровима, с порукама, уморне од пута и бремена и озлојеђене на Аустријанце, на прерану зиму, на судбину. Њих нико не држи за страшливе. Али су само мушки достојни оружја. Чуварике братства и дома, оне су сада на међи постојбине. Без оружја. С оружјем најсташнијим - клетвом и укором.

Памтим, казивали су ми:

Баш под самим Мојковцем, тамо где се испред карауле прљугав пут спуштао на газ Таре, налазио се тада, и дуго касније, дрвени мост, дужи од ширине ријеке, јер се она ту разлива, кад надође, по лугу на лијевој обали. Мост је на брзину подигла црногорска држава, после рата са Турском 1912. године. Дотад ту није ни било моста - нешто узводније на Тари је била граница између двије државе и двије закрвављене вјере, па се ником није радило о томе да их повезује.

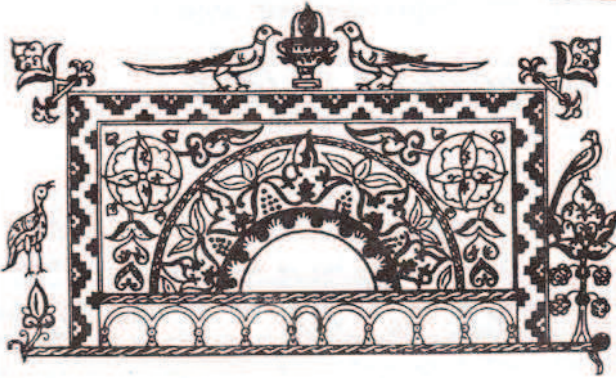
Плаветна у мом сећању, густа од мутноће и стравична као море, ћудљива Тара је сваки час мост кидала, али су га и људи стално крпили.

Сад га је војска добро утврдила и продужила кроз луг, повезавши са врљикама набацане гомиле камена, како се, пјешак не би морао квасити кад вода надође.

Мост што га људи граде а стихије непрестано разграђују, на ком је стравично пјешаку, а он држи коња и човјека, до ког се за велике воде стиже газећи отоке по лугу - неизбјежност непрестаних људских напора и стварања, нестална и танушна копча Црне Горе с новодобицима из 1912. године. Јер, Црна Гора је за Црногорце још увијек само до тог дрвеног моста - одатле је колико јуче почињала Турска, Санџак, земља тек отета и сва непосрбљена. Дотле је сад стигао рат - до на косе изнад Мојковца, изнад моста, на сам православни Бадњи дан - до вјере и имена, језика и крви, пјесме и пасишта, до вода и ваздуха, до душе црногорске.

Мост је тај загушен покретом Црне Горе ка граници - старци и дјечаци, кљаста и самохрани хитају ка старој граници на зов туђање

Повратак војводе Петра Бојовића у завичај

СПОМЕНИК - У МАЈУ

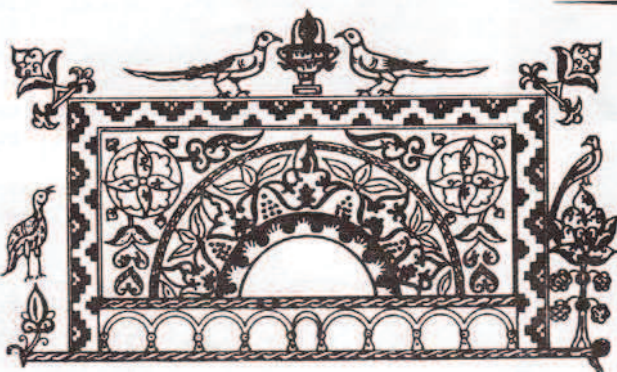
Споменик војводи Петру Бојовићу у Новој Вароши биће откривен највероватније у мају или јуну ове године. До померања рока за око пола године дошло је због низа околности: тешкоћа у обезбеђењу средстава, временских неприлика које су отежале постављање постаментa, али и жеље Нововарошана да се уреди градски трг.

Бронзана фигура висока 2,7 метара, дело вајара Миодрaга Живковића, изливена је у ливници у Прокупљу, захвљујући пре свега рударима и топионичарима Бора који су поклонили бронзу.

Приведена је крају градња постаментa на Тргу војводе Бојовића и с првим лепим пролећним данима биће постављен гранит и настављено уређење околине.

Нововарошани тако желе да после дешенија заборaва, исправљајући неправду, подигну споменик какав је њихов земљак, учесник шест ослободилачких ратова Србије и командант Прве армије у пробоју Солунског фронта - заслужио војничким умећем и личном чашћу.

Д. Гагрић

„Бронзани Војвода ” Петар Бојовић:
Рад вајара Миодрaга Живковића из Београда

душманске.

Жури и гомилица жена, из разних крајева. Здружили их пут и брига за рођене и за земљу. На мосту се сучељавају са групом војника из разбијене чете, који се нерасудно повлаче преко Таре, олако пуштајући туђина да засједне на границу црногорску. Навиклим да се повлаче с косе на косу, војницима су и косе мојковачке као и друге, иако после њих нема, сем црногорских. Лако је препознати разбијену и збуњену војску: на њој све мртво виси - и оружје и одијело, срца се на њој не виде. Жене не слушају, не чују потуљене војнике који се потиштено правдају: изгубили јединицу, нису из овог краја и не знају да је ту граница. Окоште и све у црини, срибом, псовком и клетвом жене су преградиле војницима мост и отржу им с рамена и из руку оружје - оне ће у бој, оне ће најезду да зајазе.

Црна Гора брани себе у судару с освајачем.

Али она је и у себи сукобљена, раздрта и раскомадана. Она је то

била прије него је до рата и дошло. Рат је отворио све њене ране. Мојковац, битка што надлази, напиње све њене снаге, али их и разјарује, већ од раније закрвљене.

Битка се већ огледа у унутрашњим црногорским сударима, прије него се њено крваво огњено коло разиграло на висовима мојковачким. Она је већ почела - у Црногорцима, махнитом распром и безумном мржњом оних што су несложни и вољно бачени да се у њој рву до смрти и преко смрти.

И у мени је она - прво дјечачко сазнање пробијено топовима, натопљено крвљу, осакаћено на висовима мојковачким. И сада у мени тупњи и дивља, и краја јој се не види, овдје у тамници митровачкој, у години хиљаду деветсто педесет осмој, четрдесет и двије године послје ње, док ме заносе вараве наде да ћу моћи свести, умјети изразити противности црногорске и казати битку какву Црна Гора не видје.

Јануар, хиљаду деветсто шеснаесте.

ТРАГОМ ДОКУМЕНАТА

ПРИЈЕПОЉСКО ПИСМО

Пре 114 љета, тачније 24. јануара 1882. године, са печатом Српско-православне црквено-школске општине из Пријепоља упућено је молбено писмо Главном одбору Друштва „Свети Сава“ у Београду у коме се тражи помоћ за рад првих основних школа овог краја отворених у Милешеву, Сељанама и Тоцима. У првој реченици тог писма (види факсимил) се изричито каже:

По целом српству је позната узвишена цель Друштва, Свети Сава“...

А затим следи и непосредни мотив овог обраћања Београду:

Наше школе немају никаквих учила, чак ни иконе (слике) Светог Саве...

Ову молбу су својеручно потписали: свештеник Вукола Поповић, ханџија Ристо Хаџинетровић, неки Станишић и четврти са нечитким потписом. Првопотписани свештеник Вукола Поповић, родом из села Странани, био је осмо колено породичне лозе Поповића што је овом крају давала свештенике. Девето и последње поповско колено био је Вуколин син - поп Милосав Поповић!

Утицајем ауторитативног београдског друштва „Свети Сава“ на краља Милана Обреновића и председника Владе Краљевине Србије Јована Ристића, поменуте основне школе милешевског краја већ следеће године добиле су скромне поклоне из Београда у учбеницима и училима. Тако је светосавље на делу било стални пратилац нашег културно-просветног успона и препорода.

*Главном Одбору Др. Св. Саве
у Београду*

По целом српству позната је узвишена цель др. Св. Саве. Сваки србин на сваком месту био са најсвеснијим љубави ка своме родном месту, који хоће да се његови рад и предузетие неће зауставити само државна, него ће сваком српину помоћи и да не само својом те жељом даће да се др. Св. Саве и његовој цели и нашој држави дамо благодарење и помоћ и даће др. Св. Саве да се сваки српски род и др.

*Српско-православна Црквено-школска Општина
24. Јануара 1882. год.
у Пријепољу*

*Вукола Поповић
Ристо Хаџинетровић
Станишић
и др.*

ЛОГОРАШИ

Пре 80 љета, 1916. године, окупацијом Србије од стране германских сила, вршени су страховити прогони српског живља.

Из милешевског краја интерниран је велики број недужног становништва, а највише из села Мијана и Камене Горе. Из Пријепоља су интерниране читаве породице (Богдановићи, Пурићи и др.).

На слици (лево): група Пријепољаца заточена у концентрационом логору Нежидеру у Мађарској.

Србија прегажена, остаци њене војске, двор и влада око Скадра и Елбасана.

Аустро-Угарска је јутрос, 6. јануара 1916. године отпочела напад са три стране на Црну Гору.

На црногорском двору на Цетињу сва свјетла су погашена и сви излази забрављени - струји једино самртни страх за династију. И њу вреба кобни удес оних којима је све спало на власт и господство. У обамрлом двору кључа од сплетака, сумњи и нагађања. Ласкавци и разметљивци плазе, палацају, њушкају - слуте новог господара који земљу огњем опасује и преко ње се топовима дозива.

Шта хоће двор и његови измењари, шта хоће, чему ли се надају?

Да се ограде од Србије, од Српства чак - мученичка Србија је сада Српство више него је икад била. Они снују, они се надају да ће склопити сепаратни мир са аустроугарском царевином, не би ли спасли штогод од власти, од династије. Зато су против уједињења Српства - оног ствар-

ног, могућег, са Србијом и под њеним вођством. Они једино брину шта ће бити за њихова живота - баш то ће морати да изгубе.

Иза њих су војска и држава. И народ, али баш онај што гори столећима, отиманом и отетом независношћу, што још осјећа браственички и племенски и што је обикао на апсолутистички породични начин управе - може да иде да се код краља давија за шестину. Његове главаре везују за двор и династију прошли бојеви и устанци, награде и звања из руке господарева. Они су готови да умру, они су умирали за независну Црну Гору - каква је да је. Они вјерују у старог краља чији су пређи, и он сам, на голом камену створили државу и извели најљепшу пјесму људског пркоса злу и насиљу. То је Црна Гора чије витештво, чија слава нису ујмели да зађу - Црна Гора кључа митским, косовским српством и дамарица војника искрвављених, измучених, исплаћених бојевима, покретима и глађу што не престају већ годину и по дана, у опанцима и гетама, без комора и итендатуре, с мало или

Објективом фоторепортера

СВЕТОСАВЦИ – ПРЕЦИ И ПОТОМЦИ

Знаменити прота Јован Госпић, један од првих старешина цркве Светог Василија Острошког у Пријеполу, први председник првог Српског црквено-пјевачког друштва „Свети Сава“, основаног овде 1904. године, имао је највиша српска и црногорска одликовања, међу којима и Орден Светог Саве којим је одликован за велике заслуге на националном и културно-просветном уздицању свог народа. У знак поштовања и чувања трајне успомене на овог културног праоца предложено је да једна улица у Пријеполу убудуће носи његово име.

Протини прави и рођени потомци - прауници Јован и Нада Госпић из Београда чланови су Милешевског културног клуба „Свети Сава“ у Пријеполу од његовог оснивања. Присуствујући и Оснивачкој и Другој изборној скупштини Клуба, ови млади светосавци, четврто колена најпознатијег пријеполског прота, свечано су примили чланске карте наше културне организације. Том приликом, са нескривеним поносом, показали су фото-албум у коме се сликом и речју чува генеалогско стабло њихових предака уназад 150 година.

Албум познате породице Госпић значајан је прилог културној историји Пријепоља.

Снимио: Раде Прелић

Нада
и
Јован
Госпићи

нимало модерне спреме.

Они се боре за мит којим живе. Они знају да не могу добити рат. Али знају да морају бранити, да могу спасти Црну Гору - ону која није држава ни тло, него човјек ријешен да се покори сили - ако животима, ако смрћу потврди мит јунаштва и своје посебности.

Има часова када идеја, када вјера, упркос могућном, чине немогућно.

Али ако спој тих истих исконских митских врела и модерне националистичке мисли пробила се и једна друга Црна Гора. Најприје је то била морална побуна Мариа Миљанова и других војсковођа и устабаша из вељег рата, по добијању независности 1878. године, против књажеве самовоље и јачања грамзиве, ласкаве и развратне камариле...

То су коло повели и разиграли махом школовани и млађи људи и за њих је, јер знају праву историју и јер су млади, она митска историја, прошлост, они хоће живот који треба да дође - њему жртвовати све и живот овај.

Књаз је згњечено, разагнао, раздробио ову струју, но она је остала јака будућношћу - разлосима које живот потврђује. Она слуги слабости, чак издају двора и шири слух о њој.

Што ли се наследник Данило склонио у туђину чим је почео рат, а земља му се крвљу облива? А он сам - будући господар крваве Црне Горе, кажу, ни пиле заклано не може да види. Није ли му жена Аустријанка, а ни мушког порода нема? Не прича ли се - о томе и стране новине шишу - како он у Швајцарској с Бечом шурује? А фронт на Ловћену мирује ли мирује све вријеме рата, као да војске тамо нијесу да се бију. Тим фронтом командује књаз Петар, најмањи краљев син, онај исти за ког се шушкало, и сад се разглашује, да је убио бригадира Бошковића и помео црногорску војску пред Скадром деветсто дванаесте. И шта ради сада он, тај Петар? Коцка се у Будви - с оне стране фронта, неузнемиран од Шваба и оргија с неком попадијом, чији је муж оглашен доушником Аустрије. Језиком и сликом грозоте

Миодраг

Сведочанства: Пре шест деценија

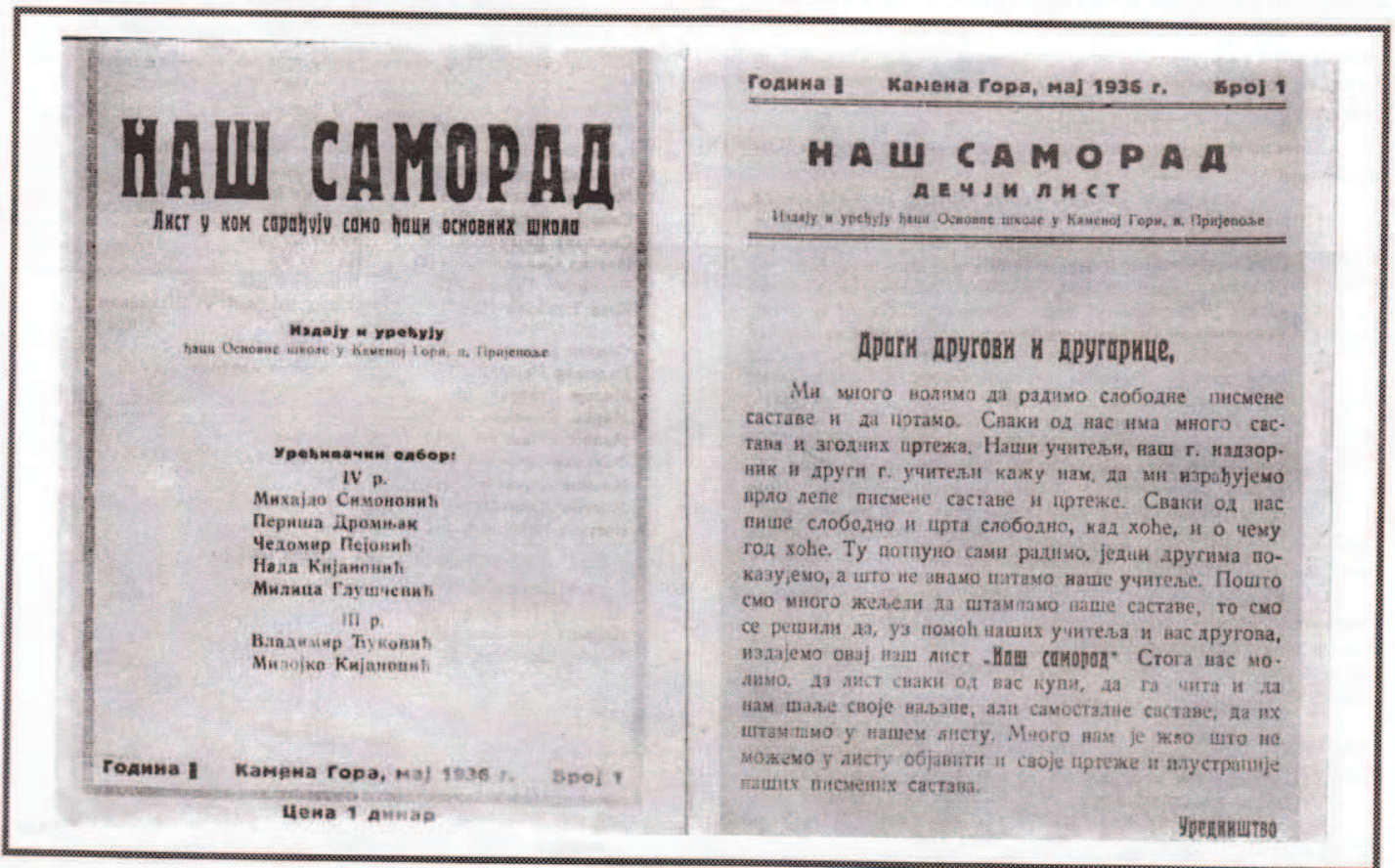
ПРВИ ЂАЧКИ ЛИСТ МИЛЕШЕВСКОГ КРАЈА

Ове године навршава се 60 година од како је штампан први број ђачког листа милешевског краја под именом **Наш саморад**. Покретач његовог издажења били су угледни каменогорски учитељи - браћа **Миодраг** и **Радиша Миодраговић**. Ово доста илуструје широку просветарску активност ових осведочених светосаваца.

У садржају листа пажњу читалаца особито привлачи емотивна белешка једног ђачета о томе како су они у беспутном невидбогу Камене Горе доживели вест о трагичној погибији витешког краља **Александра Карађорђевића** у Марсељу 1934. године.

Радиша

Факсимил насловне стране и уводника првог броја листа „Наш саморад“

и ужаса, које има само ова земља, исказао је један црногорски официр то командовање књаза Петра; једна му је рука на телефону којим наређује Црногорцима да главе полагају, а другом глади курву по мјесту на које је стидно и помислити. А трећи син господарев, Мирко, притворен - потукао се с братом, с Данилом, око објаве рата, јер он је за рат, за Русију. Гњије он и сатрунуће од срамотне болести, од франзе. А нису он и брат му Петар нигде zgodне невјесте на миру оставили. Изродило се. То да брани Црну Гору! То Царев Лаз! То Вучји До! Па и краљ Никола сасвим остарио. Некад мудрог, патриотског и милостивог господара вријеме и предуго владање преобразили су у исхлупљеног, кратовидог, худљивог деспота, кога већ мало ко слуша. Оглувио. Постао смијешан: добавио некакав митраљез, па га најместио да лично гађа аустријске авионе. А власт држи ли држи - ником живом, ни рођеним синовима не вјерује.

Све што пропада - пропада срамотно.

Главари обезумљени, земљо несрећна, зар ћете морати узети самима себи душу - потонути у малодушност и издају?

Како су само Србијанци небратски дочекани! Затрпали су црногорске путеве и прагове гладним лешевима. Где је храна што им је обећана на путу повлачења? Гдје је братство, српство? Ако дође до несреће, као што и хоће, хоће ли се Црногорци повући за Србијанцима - у пропаст или побједу, или предати на милост Герману или Маџару? Шта се кува на Цетињу? Сплеткари и тупо чека.

Опрости земљо непокорена, и сад се умом и јунаштвом над својим злом и туђином узносиш! Све црногорско је против Аустроугарске. Против ње Црну Гору уједињавају мржња и страх и аустријска непомирљивост. Подвојена, закрвављена, Црна Гора је једна у мржњи и у смрти. Зли удес Србије и ништа бољи изгледи Црне Горе нијесу супарнике ни помирили ни примарили. Напротив. Сад и једни и други траже кривце за несрећу. Јесу ли баш из Србије морали послати Принципа

Дилеме Пријепоља

НЕСКЛАД ОПШТИНСКОГ ГРБА И ПРАЗНИКА

Очито да усвојени грб Пријепоља је у потпуном нескладу са досадашњим општинским празником - Даном првог ослобођења града у антифашистичком рату који се десио 25. септембра 1943. године. Символи на грбу одражавају широко и свеобухватно нашу историју, слободарску прошлост, цивилизацијске тековине и културу овог тла. А датум који по идеолошкој инерцији још обележавамо као општински празник је сасвим једностран и зато потпуно превазиђен.

Предлажемо да општински празник буде 27. октобар (а он „пада“ на Петковицу, Свету Петку) - Дан импресивног ослобођења Пријепоља од 500-годишње турске владавине.

Милан Рвовић, историчар

Легенде

СВЕТИ САВА У НАШИМ КРАЈЕВИМА

Приповеда се да је Свети Сава, путујући и просвећујући народ, дошао и у ове крајеве. Ушао је у данашњи моравички срез преко Придворице и Остатије и законачно у Бедној Вароши, недалеко од Ивањице.

Нађе се некакав окачењак, па стави кришом у торбу на коњу Светог Саве једног певца. Св. Сава и не слутећи шта му се припрема, продужи сутрадан рано. Није ни неколико часова одмакао, а стиже га једна руља вичући:

- Стој, бре, ти си нас покрао!

Изнаенађен, Св. Сава поче их одбијати, али када му нађоше певца у торби, он уви главом и рече:

- Прилика је да сам украо, али нисам. Обеђен сам!

Кажу да су Прилике и Бедна Варош од тада добиле име!

*Чуо Мил. Мојс. Дил.
Ивањица*

(Напомена: Милоје Дилпарић, из села Буковика, код Нове Вароши, дугогодишњи председник Верске комисије при влади СФРЈ, још као студент права, први пут под овим насловом, објавио је ову народну причу на првој страни *Чачанског гласа*, бр. 5 од 29. јануара 1933. године. Факсимил те стране послао нам је Симиша Дилпарић, Милојев синовац, председник Окружног суда у Чачку у пензији.)

да убије Фердинанда и Софију? Ето куд су одвеле завјере против крунисаних глава! А чему клање с Аустријом, ако Цетиње хоће под њен скут да се склони и своју круну јој положи?

У данима најезде на Црну Гору, у тренутку избијања Аустријанаца на косе мојковачке, улоге противника су се помјериле, односи усијали - сударају се митска прошлост и крвава стравична садашњост, огњевима бухте и муњама се шибају Црногорци, Јер кад свјетови пропадају, кад људи царства разарају, идеје су коначне, а ово је и без тога земља која не зна за мјере и трпљивости: кад неког згазиш, можеш га и пожалити...

Распре избијају чак и пред Србијанским официрима. Јер их је било на Мојковцу, у артиљерији, из јединица које су се повлачиле преко Албаније ка мору, па додијељени с топовима да појачају отпор црногорски. Они стоје по страни - не схватају ово гложење црногорско око тога ко је већи Србин и шта ејутра да се уради са српским државицама од којих је једна већ згажена, а друга тек што није...

СРБОВЕ НЕВОЉЕ У РАШКОЈ!

*У ЈУЛУ СЕ РЕШАВА ЊЕГОВА ДАЉА УПОТРЕБА,
А ДОТАД ГА СКЛОНИ, РЕЧЕ 6. АУГУСТ Г. СРБУ...*

У том часу Црна Гора нема мужа од команде. Може ли да га има тако раздружена и пренеражена? Једна личност - сердар Јанко Вукотић, могла би то да буде кад не би била везана за дворски круг. Друга - Марко Даковић, још је премало позната, с малом моћи и улогом, да би то сада била.

Црна Гора нема такве личности, али мојковачка битка има. А то и јесте Црна Гора, она суштинска, која се ничему, па ни властитом злу није подавала. И ту је та личност управо сердар Јанко Вукотић. Он је последњи великан класичне Црне Горе.

Њиме је она последњи пут синула, љепше него икад. Он стоји и остаје на челу Мојковца. Он је преврнуо најљепшу страну ратне историје. Последњу, у којој је свим својим љепотама сијевнула Црна Гора - прошлом вјером, садашњом жртвом и будућом надом. Он то није знао, можда ни хтио. Јер људи учине дјело, а тек касније се види његов значај...

Сликарски мотиви

ДЕВЕТ ВРАЧАРСКИХ ЛОМАЧА

Спаљивање моштију Светог Саве је инспирисало осморицу сликара да тај трагичан догађај из историје српског народа забележе - сачувано је седам платна, једна литографија и један цртеж

Спаљивање моштију Светог Саве на Врачару 10. маја 1595. године био је изазов за неколико српских сликара прошлог и овог века. Чињеница је да су, поред тема из косовског циклуса, лик и живот Светог Саве били и остали тематски врло инспиративни сликарима различитих опредељења све до данашњих дана. При том је један изузетан догађај из седам стотина година дуге историје светосавског култа постао врло подстицајна тема сликара и тражена од великог броја наручилаца. Реч је о историјском догађају спаљивања моштију Светог Саве пренетих из манастира Милешеве у Београду и спаљених по наређењу Синан-паше. Од тог варварског чина до данас овај догађај је постао један од најзначајнијих датума у историји српског народа. Разлози за овај чин светогрђа, готово несхватљив и до тада неуобичајен и код Турака, били су много дубљи: врачарска ломача се збила у време жестоких борби устаничких Срба против Турака у Банату. Незадовољни понашањем Српске цркве и због учешћа у устанку вршачког епископа **Теодора Несторовића** у улози једног од вођа устанка на чијим заставама су се налазиле слике Светог Саве, Турци су желели да спаљивањем моштију родоначелника српске, православне духовности на симболичан начин

униште сваку слободарску идеју, све присутнију у српском народу, као и сваки идеал националне индивидуалности.

Прва у бројаници врачарског спалишта појавила се 1871. године литографија **Адама Стефановића** и **Павла Чортановића** *Спаление мошти Св. Саве од Турака на Врачару*. Један примерак те невелике литографије чува се у Галерији Матице српске у Новом Саду, а један у Народном музеју у Београду. Њене димензије су 77,7 x 45,2. У централном делу те слике је приказан ковчег са моштима Светитеља положен на високој ломачи коју већ потпаљују турски војници и око које је распоређено неколико коњаника. У првом плану је Синан-паша на коњу, окружен достојанственицима, који са неким злурадим миром посматрају овај несвакидашњи догађај. Као противтежа томе приказана је група калуђера леђима окренута централној сцени, очајних и ужаснутих пред величином националне трагике. Овој драмској сцени народног очаја, наглашене патетике толико својствене романтичарској епохи, придодата је у другом плану омања скупина народа у којој су појединци са театрално подигнутим рукама ка небу...

Крајем прошлог века у галерији врачарског спалишта улази уљана слика (141 x 100) са спаљивањем моштију Светог Саве. Она много подсећа на претходну литографију, али само обојено. Њен аутор је остао непознат. Ово дело се налази у Минхену у власништву породице Коњикушић.

На јужном зиду Саборне цркве у Сремским Карловцима налази се монументална слика **Паје Јовановића** на исту тему. Академик **Дејан Медаковић** истиче:

- Оно што је Паја Јовановић постигао на слици спаљивања моштију Светог Саве спада у ред његових најуспешнијих композиција из области црквеног сликарства..

Ризници уметничкох слика спаљивања Светог Саве на Врачару свој велики удео дао је и сликар **Стеван Алексић**. Три његова платна су и његова најпознатија и најпопуларнија дела. Највеће (352 и 200 см) налази се у Народном музеју у Београду. Друга су на своду Преображенске цркве у Панчеву и депоу Музеја Војводине. Једна композиција је рађена за трпезарију манастира Бешанова у Фрушкој Гори. После Другог светског рата она је била власништво Градског музеја Вуковара, а сада се чува у Новом Саду. Са истим мотивом једно Алексићево платно се чува у Народном музеју у Нишу, а једно у цркви Луговету у Румунији.

Огромно платно (400 и 200) са мотивом врачарске ломаче, чији је аутор **Лазар Микулић**,

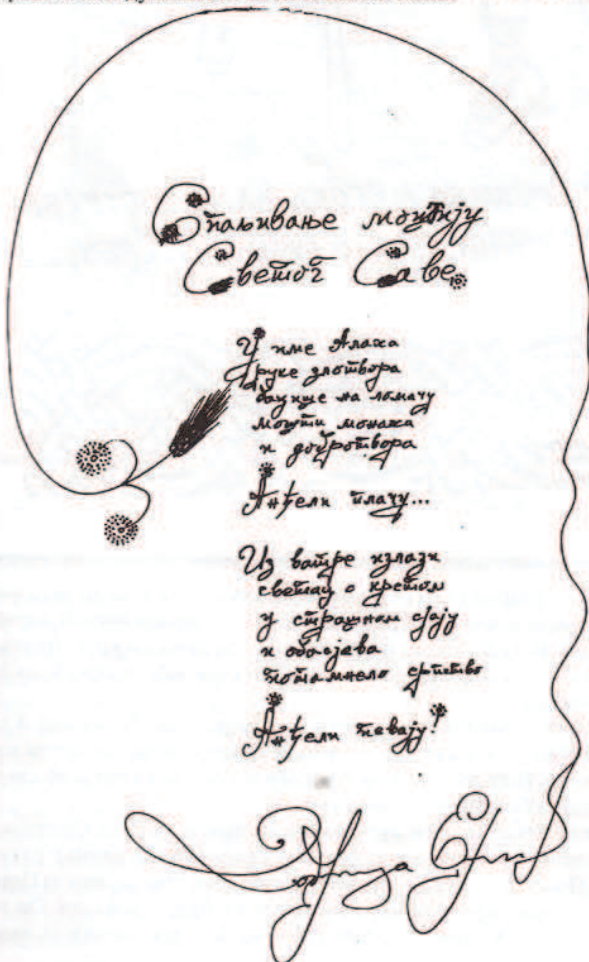
Милешевски Бели Анђео на цртежу Миодрага Мише Недељковића симболизује врачарско спалиште као васкрс јединства српског народа

готово непознат широј јавности, први пут се појавило 56 година после настанка. Када је јануара 1994. године први пут приказана публици у Музеју Војводине у оквиру културне манифестације *Светосавске свечаности у Српској Атини*, ово дело мало познатог сликара изазвало је усхићење. Ова слика се налази у власништву Новосађанке Наде Голубовић.

Међу слике са истим мотивом уденула се и она младог београдског сликара **Небојше Ђурановића**. То платно (150 x 130), власништво Милије Милосављевића из Београда, живи тек годину дана, па ће о том сликарском делу ликовни критичари тек дати свој суд.

Миодраг Миша Недељковић је уметник коме не треба посебна новинарска прича - његови цртежи говоре о њему. И овај који је уткан у сет с мотивима спаљивања моштију Светог Саве јасна је симболика трагичног врачарског трена. На његовом цртежу који је дао мапе о устанку Срба у Банату 1594, из згаришта и пепела врачарске ломаче уздиже се милешевски Бели Анђео - у десној руци му је крст као симбол јединства и избављења српског народа у вери православној, док у левој држи мач као симбол борбе за национално и културно ослобођење.

Иако новински написи, попут књига, немају поговор - овог пута се не држимо тог правила: „Спалиште на Врачару - ликовна виђења српских сликара 1594-1994”. је сет од 12 колор разгледница, где нам, први пут, приређивач **Хаџи Зоран Лазин** из Новог Сада на једном месту излаже слике с мотвида спаљивања моштију Светог Саве на Врачару.

Вукоман Шалипуровић

Милешевска Штампарија
1544-1557

ЦРНО ПО БЕЛОМ

ОБАВЕЗА СРПСКЕ НАУКЕ

(Уз друго издање „Милешевске
штампарије” аутора Вукомана
Шалипуровића)

После скоро четврт века од првог, ту је и друго издање књиге *Милешевска штампарија*, аутора Вукомана Шалипуровића. Књига је први пут штампана у издању НИУ „Полимље” 1972. године у завидном тиражу од шест хиљада примерака. Ово друго и (не) културно издање исте новинске куће штампано је у тиражу од само хиљаду примерака. Ни корицама, ни свим страницама оно није аутентично првом издању. Измењена је насловна страна и уместо фотоса манастира Милешеве нашле су се корице *Псалтира* из 1544. године. И грешни читаоци у импресу читају: „Слика у боји на насловној страни - Влајко Потежица”. Будибогенама, чудног уређивачког колоплета! Испада да и данас живи фоторепортер од пре 450 година! Даље је из првог издања, са стране 5, избачен текст аутора и уредника (па га назвали Вукман!) покојног Вукомана Шалипуровића који гласи: „У част 430-годишњице Милешевске штампарије, 40-годишњице штампе у Полимљу и 20-годишњице листа Полимље”. Затим је брисано ко је био издавач и штампар првог издања, као и оно „штампано 6000 примерака”. Игнорисан је и захтев ауторове супруге да се географски цртеж са краја књиге првог издања замени савременијим. Једноставно, и он је избачен. Чак и у квази-научној каталогизацији штампаној при крају другог издања изостављено је постојање првог издања, његов тираж и ко је књигу штампао!

Све ово у овом свечаном тренутку нека остане без тужног коментара. Јер, оволико пакости и некултуре на једном месту тешко би се могло наћи у „*години културе*” у Србији. А све је и у нескладу са речима из кратког предговора академика *Дејана Медковића*, у коме се, између осталог, каже:

- Смрт је омела Вукомана Шалипуровића да доврши све своје науке и саопшти сва своја знања и открића. Овај вредни истраживач свог завичаја оставио је српској науци аманет и велику обавезу да до краја открије, спозна и протумачи многа историјска збивања која су се дешавала на „светим водама Лима” - како је ове просторе још давно назвао Александар Дероко...

И факсимилима корица доводимо у везу оба издања ове значајне публикације, штампане у поводу: онда 430-годишњице, а сада 450-годишњице настанка Милешевске штампарије. Нека оба буду и слика и кантар свог времена.

Као директор издавачке куће био сам и нишијатор и непосредни организатор излагања првог издања. У оно време том послу јавили су се жестоки отпори. И чудовишно: отпори су потицали од истих идеолошких мољаца који данас врше сакаћење исте књиге!! А тада издати такву књигу значило је добити етикету „великоерпског националисте”. И зато тада нико није пружио ни динар финансијске помоћи за излагање књиге „Милешевска штампарија”. Изашла је нашом упорношћу и средствима мале новинске куће „Полимље”. Још нас бирократско једноумље и комитетске „бубашвабе” прогласише „јеретичима”, како је то обичај у времену запамћеном по оном антиерпском „ферману” - „Писму друга Тита” свим комунистима земље!

И још по једној чињеници били смо етичка „бела врана” старе Рашке тог времена. Одрекли смо се чак и јубиларног ручка у хотелу

Голешима (родно место Шалипуровића), Каменој Гори и Радијевићима, као и да поклонимо књигу „Милешевска штампарија” свим сеоским библиотекама милешевског краја. Тај наш необичан гест био је морални шок што је покренуло зловна шапутања свих огрезлих и обломовске крканлуке и већ „традиционалне” походе „Трагом јагњећих бригада”, како је весели народ иронично кретио све те пригодне, свечарске гозбе и расипања. И она јуче и ова данас.

Није неважна и једна комерцијална карика што спаја ова два издања „Милешевске штампарије”: Добро смо запамтили где су у Београду сачувани сви наши колор-дијапозитиви од првог издања, пронашли их и уступили садашњем издавачу - што му је дупло појевтинило штампарске трошкове. Поред тога, издавач је од своје општине добио 16 хиљада „аврам-динара” за репринт ове књиге. Таман

Вукоман Шалипуровић (први с лева) на промоцији своје књиге пред Хотелом „Милешева” 5. маја 1972. године

Милешево 5. маја 1972. године, када смо уз промоцију Шалипуровићеве књиге и 40-годишњицу овдашњих новина, пред представницима ерпске штампе јавно одлучили да уместо трошкова ручка даднемо по ето хиљада динара за набавку књига у беспутним селима:

толико колико су износили укупни штампарски трошкови. Нека и ове чињенице буду аршин и оног и овог времена, кажи прст наших (не)културних слика и прилика.

Милорад Веруовић

Истраживања

КУЛТ СВЕТОГ САВЕ У РУМУНИЈИ

Специјално за Савиндан пише: др Сретен Петковић,
професор Филозофског факултета у Београду

Иван простора који су насељавали Срби, култ Светог Саве Српског највише се раширио у Русији, а затим у нешто мањој мери у Бугарској и Румунији. У два старим румунским државама, Влашкој и Молдавији, култ највећег српског светитеља продирао је на различите начине. Слично као у Русији, у овим двама релативно независним државама стекао се током 15. и 16. столећа приличан број образованих, чак учених пребеглица. Међу њима као да је било доста оних који су се у новој домовини прихватили писарских послова у владарским канцеларијама и преписивања богослужбених и других књига. Напустивши отаџбину, они ипак не заборављају своје порекло - када се потписују, уз своје име додају реч *Србин* као ближе одређење. Готово је сигурно да ови образовани људи, који нису заборавили своје српско порекло, имају знатне заслуге што су се житија Светог Саве Српског умножавала у Влашкој и Молдавији, о чему сведоче и данас очувани преписи по румунским библиотекама и манастирским ризницама.

Осим тога, и у неким румунским штампаним књигама које су настајале под српским утицајем појављивали су се текстови о Светом Сави Српском или бар помени у синаксарима. Најбољи пример за то је такзовани *Зборник* из 1580. године, који је издао ђакон Кореси у Сасшебешу. Ова књига је била у ствари прештампан *Празнични минеј* српског штампара Божидара Вуковића који је издат 1538. године у Венецији. Међу осталим поновљеним текстовима у Коресијевој књизи могу се наћи и две песме посвећене Светом Сави Српском - од Теодосије и Силуана.

Осим преписивача и штампара у Влашкој и Молдавији нашли су пребивалиште и преживели чланови последњих српских владарских, односно племићких кућа. Чак и када су они поmrли, код њихових потомака се очувало поштовање према старој постојбини и њеним светитељима. Још 1567. године, читаво столеће после пада Смедерева, прапраунука деспота **Ђурђа Бранковића Роксанди**, жена молдавског војводе **Јована Александра IV Лапушњануа** (1552-1561, 1563-1568), поклања са породицом раскошну плаштаницу манастиру Милешеви, доспелој касније у манастир Пакру. У опширном натпису који уоквирује лик мртвог Христа на одру кога оплакују, истиче се да се плаштеница (аер) поклања манастиру који се зове Милешева, где почивају мошти „ога нашегo стии Сава Србеки“. Очеvidно, околност да је овај српеки манастир гробни храм угледног српског светитеља дародавци посебно подвлаче.

Није неочекивано што молдавски војвода у његова жена српског порекла чине поклон управо манастиру Милешеви. Монаси овог знаменитог манастира старе Херцеговине пролазе кроз земље влашких и молдавских господара приликом путовања у Русију. Том приликом они се обраћају овим владарима, молећи и код њих, за новчану помоћ и прилоге.

Судећи по повељама, сталну помоћ спремније су пружали манастиру Милешеви влашки владари. Током целог 17. века, почев од **Раду VIII Шербана** (1602-1610), па до **Шербана Кантакузино-Басарабе** (1678-1688), са малим прекидима, влашке војводе обдарују гробну цркву Св. Саве Српског са по 10000 аспри, што је био знатан прилог. Молдавски војвода **Василе Лупу** (1634-1653) још је шире руке - његово стално годишње даривање је износило 13000 аспри, али као да помоћ из Молдавије није била устаљена. У овим повељама готово увек се са поштовањем помиње Свети Сава Српски, односно његово мошти, које се доводе у везу са Милешевом.

Слично као Милешевци, и монаси Хиландара користе своје застанке на путу за Москву да замоле за помоћ. Није неочекивано да се управо **Петар IV Рареш**, молдавски војвода из друге половине XVI века, чија је жена деспотица **Јелена**, унука деспота **Ђурђа Бранковића**, одазива на молбе Хиландара 1533. године и да се обавезује да ће давати манастиру годишње по 3000 аспри.

Ова прилично стална веза Хиландара и посебно Милешеве утицале су неоспорно да Свети Сава Српски стекне одређен углед међу Власима и Молдавцима, јер монаси ових двају манастира, сасвим сигурно, нису пропуштали да истакну у свакој прилици своје заштитнике-светитеље Саву и Симеона Немању.

Требало би очекивати да је због близине и ранијих додира Влашка била земља у којој је остало највише очуваних ликова Св. Саве. Нажалост, због тога што су у релативно малом броју очуване зидне

слике из старијег раздобља, а још мање икона, не може се рећи ништа одређено колико је лик Светог Саве Српског био популаран у овој области Балканског полуострва.

Један од ретких очуваних уметничких споменика који се односи на нашег светитеља је икона Св. Саве Српског и Симеона Немање - Српског из Арђеша, сада у Националном музеју у Букурешту. Икона се датује у другу деценију 16. века или у 1522. годину ктиторским портретом госпође **Деспине**, жене влашког војводе **Басарабе IV Њагоја**, која је била рођака деспотске куће **Бранковића**. Уједно, њен портрет са ћеркама крај ногу Св. Саве готово на симболичан начин показује ко је и како, између осталог, неговао култ српског светитеља.

Овај репрезентативни портрет Св. Саве Српског и његовог оца једна је од најлепших влашких икона. Поузданог и прецизног цртежа на златној раскошној основи, двојица српских светитеља зраче ун-

Икона Стевана Немање и Светог Саве у Будимпешти

утрашњом снагом и самосвешћу. У иконографском погледу ова икона не даје устаљен тип Св. Саве Српског. Одевен у епископску одежду, он нема тонзуру, чело је превише истакнуто, а и брада је исувише стилизована.

Једна друга икона Св. Саве и његовог оца била је нађена пре двадесетак година, да би потом мистериозно нестала. Била је откривена у скиту Остров Калиманешти, одакле потиче и икона из Арђеша, који је био везан за личност Њагоја IV Басараба, односно чланове његове породице. Иако је тешко објаснити разлоге због чега једно уметничко остварење преживи векове, а друго не, не чини се случајним што се

једине две очуване влашке иконе са ликом Св. Саве Српског управо везују за владара чија је жена пореклом из породице Бранковић.

Ако арђашка, односно сада букурештанска, икона Св. Саве са Симеоном Немањом није иконографски блиска српским предлошцима, његова два лика на зидним сликама у Молдавији још у мањој мери одговарају устаљеном типу.

Прва представа, мени позната, налази се у наосу цркве манастира Балинешти, задужбини Јоана Тутула, великог логотета Молдавије, подигнутој и исликаној у последњој деценији 15. века. Свети Сава Српски насликан је на северном зиду у дебљини зида прозора са западне стране. Подешавајући слику постојећем простору, живописац Гаврил је приказао две трећине лика. Одмах упада у очи да се Св. Сава Српски - његов идентитет потврђује натпис - одевен у монашку ризу, што је неobiчно. У левој руци држи увис развијен свитак.

Друга представа Светог Саве Српског је у припрети цркве манастира Воронца, коју је подигао Стефан III Велики још 1488. године. Међутим, простор у коме је насликан Св. Сава био је живописан тек средином 16. столећа. Српски светитељ је и овде приказан као монах - на западном зиду у првој зони. У руци држи развијен свитак.

Иако су настале у размаку од пола столећа, зидне слике у Балинештију и Воронцу приказују Св. Саву Српског готово на исти начин - у једноставној монашкој хаљини са огртачем. Карактеристично подсечена брада преобраћена је у браду која се постепено сужава, а од тонзуре нема ни помена. На тај начин светитељева физиономија се веома разликује од иконографски устаљених представа Св. Саве Српског.

Како је дошло до тога да се највећи српски светитељ приказује на овај, неодговарајући начин, разјашњава његово место у систему декорације зидних слика Балинештија и Воронца. У Балинештију он је сликан у прозору са Св. Арсенијем, угледним пустиножителјем, а његови пандани у прозору на супротном, јужном зиду су Давид Солунски и св. Јоаникије, обојица слави по монашким подвизима. У Воронцу прву зону унутрашње приправе заузимају фигуре монаха, па је тако до Св. Саве Српског насликан Макарије Египатски. При

брижљивом посматрању запажа се, најзад, да је у обема црквама изостављен св. Сава Јерусалимски (Освећени), један од најугледнијих представника раног истичног монаштва из 5. и почетком 6. века, по коме је српски светитељ и добио своје име при постригу. Због свега овога намеће се закључак да је такозвани Сава Српски у ствари Сава Јерусалимски и да стога оба лика у Балинештију и Воронцу немају подударност са иконографским типом српског светитеља, а одговарају уобичајеним представама палестинског испосника.

Поменута замена личности очигледно је резултат недовољне обавештености сликара и прилично јаке популарности Св. Саве Српског у Молдавији. Наиме, до ове омашке понајпре је могло доћи на тај начин што су молдавски зографи у својим сликарским приручницима у списку чувених монаха имали уписано име Сава без друге ближе ознаке. При живописању они су, приказујући палестинског чувеног монаха, његову личност ближе одређивали речју *Српски*, што је била очигледна грешка.

Са друге стране, ова забуна говори посредно о популарности Светог Саве Српског у Молдавији, који је, чини се, био познатији од Саве Јерусалимског. При томе као да се за српског светитеља знало само по литерарним саставима, јер представе из Балинештија и Воронца сведоче да сликаног предлошка у Молдавији није било. Могло би се, најзад, судити и то да је за молдавског сликара монашко раздобље из Савиног житија било много упечатљивије од оног познатог, па је отуда замишљао Св. Саву Српског као монаха, а не као архиепископа и при том га иконографски замењивао са св. Савом Јерусалимским.

Има знакова да Св. Сава Српски није био поштован у Влашкој и Молдавији само као монах, већ и као просветитељ. Када је влашки војвода Шербан Кантакузино, штедр приложник Милешеве, са братом столником засновао Академију у Букурешту 1679. године, он је ову васпитну установу посветио Св. Сави Српском. Међутим, истицање световних особности личности српског светитеља није оставило трага у влашким уметничким споменицима.

Стварност и легенде о цркви у Пуљцима код Нове Вароши СВЕТИЊА ЈЕ „ПЛИВАЛА” ЈЕЗЕРОМ

Када су Срби са Косова и Метохије, под Арсенијом Чарнојевићем, кренули у прву сеобу, ка северу, зима их затекне у кањону Увца, између садашњих села Вилова и Дебеле, у нововарошкој општини. Зима би дуга и хладна, како је то у овом крају и уобичајено, али је народ некако преживео и презимио склоњен по пећинама у увачким стенама. Међу народом било је доста и грчких калуђера који су такође кренули у сеобу. Један од њих током зиме и умре, и сходно канонима и обичајима би, у једном завоју Увца, сахрањен у седећем положају.

У пролеће народ крене даље а оста легенда о њиховом боравку у проласку и понеки комад бакарног посуђа по увачким пећинама.

Године 1926. народ овог краја, околних села, одлучи да на месту где је калуђер сахрањен направи цркву. Као потврду легенде, на месту где су копали темеље нађоше костур сахрањеног калуђера. Испод крупне стене, високе барем двадесетак метара, у њеном заградају и открију, мајстори, тада чувени Друловићи, Рајко и Радоје, уз помоћ народа направеше од дрвета и камена цркву, за то време велику и пространу.

По казивању старог нововарошког учитеља Митра Остојића, овако је стварана и грађена црква у Пуљцима, у кањону Увца, код Нове Вароши. Али, то је само једна од легенди о њеном настанку. По другој, коју је од старих чуо учитељ Остојић, црква у Пуљцима најпре је била у селу Дрмановићима, код Нове Вароши. Ту су је оскрнавили Турци, па је народ светињу преместио на друго, сигурније, место. По тој легенди, премештена је за ноћ, па је у народу остала прича да је црква сама „побегла”.

И деведесетогодишњи Срего Матијевић из Вилова, прича како је црква у Пуљцима прављена 1926. године и како су је градили мајстори Друловићи, али се сећа да су му његови преци причали да је на том месту од „вајкада било светилиште”.

Направљена (или обновљена) изнад питомих увачких страна, делимично уклесана у стени, и склопљена од брвана, покривена лимом (цимплексом) брзо је постала место окупљања и место светковина и молитви. Чак из Љепојевића, Буковика, Божетића, од Иванџице, али из Дебеле, Вилова, Кокиног Брода, Акмачића, Радијевића, из Босања, из близа и далека, окупљао се народ о Јованџдану, 7. јула, на вашару код цркве у Пуљцима.

Старијим Вилочанима и Дебљцима у лепом су сећању остали ти вашари и сусрети, а и само место на коме је црква била, и луке око Увца које су биле родне као ни једна комад земље околу. Запамћене су и службе и молитве Богу и Светом Јовану, и велики крст на цркви и свако брвно и сваки камен и стаза и нада са којом се цркви ишло... И трубачи из Трудова и кола која су играла на пољани испод цркве...

Шездесетих година Увац је у Кокином Броду преграђен, кањон Увца са свим лепотама и чарима је потопљен. Са кањоном потопљено је и место на коме је била црква, темељи су остали двадесетак метара под водом.

Народ је, док је вода надлазила, док се језеро пунило, спасао само крст и неколико икона. Из гробља крај цркве поваћене су кости предака и изнете на брда изнад Увца.

А светиња?

Брвна су се одвојила од темеља, испливала на површину већ напуњеног језера.

И дуго је црква плувала Златарским језером. Део крова и брвана ветрови су носили по води, од обале до обале, од стене до стене...

Оно што је могло потонути, потонуло је...

Народ по ободу кањона дуго се кретио и Богу молио за опроштај, и страшно се плашио Божје казне, док је гледао како светиња плива језером.

Нека остане забележено и ово: у пролеће 1995. године вода је у Златарском језеру осегла испод темеља цркве. Темље стоје недирнути, као и горњи зид, и малтер на њему, који је свеж и очуван као да је јуче стављен.

Летос је вода поново прекрила темеље. Остају легенде и успомена на цркву у Пуљцима и један лепо осећај у души онога ко је имао прилику да крочи у њу, или барем на њене темеље.

То нико срушити не може.

Зоран Шапоњић

Уз јубилеј победе над фашизмом

ПРАВО ОГЛЕДАЛО 27. МАРТА

Пише: Академик Антоније Исаковић

Године 1941. дана 27. марта на улицама Београда догодила се прекретница. С масама и многим организаторима подигла се нова вододелница која и данас делује. Тада се чинило, урађено је најбоље: Срби опет изиђаше на видело као поносити, непокориви. А 27. март је, сем осталог, омогућио да се створи Независна Држава Хрватска која је затрла Срба више него турско петовековно ropство заједно са Маричком и Косовском битком.

Занимљиво је да у Европи не постоји ни једна друга држава са придевом „независна“. Једноставно, оне се називају: Француска, Немачка, Шпанија, Италија, Пољска. Али мора се утврдити: од једне такве скаламеричне направе од државе Срби су у целој својој историји најжешће поражени. Она их је уништила и упропастила како ни један султан није могао, па ни онај Величанствени што је под Бечом био, нити све немачке казнене експедиције.

Јасно, иза „Независна“ стајао је немачки фашизам, у то време најмоћнија сила у Европи пред којом су сви падали. Међутим, начин на који су Срби убијани у Независној Држави Хрватској нису прописали Немци. Они, који су умели да мрзе, били су згранути невиђеном хрватском мржњом и врстом масакра о чему постоје многа сведочанства.

Хрватска мисао није објаснила свој извор мржње према Србима, Напротив, заташкавала га је, дозвољавала са се погубе документа, да највећи део те историје остане бео, без података.

Све је нешто сметало да се логор Јасеновац обележи. Многе јаме у које су и живе бацали нису пописане, нити обележене, напротив направљена је табла скривалица: „Окупатор и његове слуге“. Много пута ту није било окупатора, већ само слуга. Окупатора је разних било, окупатор има своје име, свој историјски задатак и намеру према окупираном, па и слуге нису без корена и свог имена.

Засновало се и подржало начело: заташкати и умањити у име могућег, будућег живота, прећи преко свих грбина и неравнина. Тако остају поткожни чиреви, који ће опет у неком трену хрватске историје провалити и потражити у Србима кривца са све и свашта.

Ни Срби нису себи објаснили откуд таква свирепа мржња код Хрвата према српском имену и роду.

Дошао сам до једне фотографије из 1992. године. На фотографији млад брачни пар, оба супружника насмејана, трен породичне среће, отац држи бебу, види се кумова рука која је дала револвер, цев пиштоља је узела мати, а ручица пуначког мушкарчића већ је на дршци пиштоља, млада мати гледа у објектив, лице је спреда цело исфотографисано и виде се њена оба ока, отац гледа у сина и у слици је само једно његово око, обучен је у ветровку, с белом крзеном крагном. Испод фотографије пише штампаним словима, ручно, латиницом:

- Драги кумићу! Поклањам ти овај пиштољ. Кад нарастеш да будеш Усташа као твој дјед и отац и да убијаш Србе и српске четнике за нашу НДХ. Да постанеш Христов бојовник за нашу свету католичку вјеру, на челу са светим Оцем папом да очистимо српске шизматике, гвозденом метлом. Твој кум Мате!

А на полеђини фотографије пише: *Чуљак Желько из Церића, Бана Јелечића 42.*

Слику је донео *Радељевић Петар* из Умке, Ул Душана Ташића 29. Фотографија је нађена урамљена и окачена више брачног кревета.

Зла се судбина спремила и наместила, зато и кажем 27. марта се друго ништа није урадило него смо свог крвника историјски омогућили.

Одмах у почетку нова хрватска држава направила је језичку грешку - свом наслову је додала придев „независна“ уместо „неовисна“. Љутили се и жестили при изговору имена своје државе, раздраживали се бестијално, што платише дечији, женски и мушки вратови Срба. Тупили су се ножеви на пршљенској кости и кратким трзајем руке секле беле вратне жиле. Новопроекттовани нож „брзлетна“ имао је рукуницу која се навлачила на долактицу и тако долактицу претварала у своју живу дршку. Нису је морали стезати и рука се кретала слободно, радила лево-десно, секла вратове као тестера на гатеру, тако се најмање замарала. То је био врхунски кољачки проналазак који припада

мисаоности хрватских усташа, за ноћ би вешт црнокошуљаши касалин поклао „брзлетом“ око две хиљаде људи!...

... То што се десило 27. марта Хитлер је већ у 9 часова и 50 минута био обавештен. Наљутио се! Сматрао је пуч ругање упућено лично њему, невидљива рука је опалила шамар, на образ је пао испљувак.

Илустрација Мома Марковића

Мора се брзо реаговати, једна га је идеја тресла: расчережити версајску творевину, Југославију, позвати и укључити све који имају природно и историјско право на њене удове - Италију, Хрватску, Мађарску, Бугарску, нису заборављени ни црногорски федералисти. Знао је Хитлер да ће се у неком колу ђипити и запевати краљици Јелени и њеном мужу Емануелу.

Ноћу 27. марта Хитлер је издиктирао писмо у коме је изложено комадање Југославије и понудио Италији да себе у њој пронађе. Нагласио је да њега не занима јадранска обала и Средоземно море. То су затворена, локална мора. У њима би се загушило, она не могу издржати напон немачке силе, па то су само веће баре, не жели да се око њих петља. Северно море улази у океан, њега је он добио од природе и Бога.

Писмо је Мусолини примио 28. марта пре подне. Анте Павелић већ дванаесту годину тавори као емигрант у Италији. Практично био је италијански пензионер, У том дугом раздобљу Мусолини ниједном није примио Павелића. За тог човек црних и густих већа, Мусолини скоро да није ни знао да постоји. Заправо, давно је био обавештен да је после ткз. Велебитског устанка, група Хрвата избегла у Италију где је добила политички азил, на њиховом челу стајао је неки адвокат, његово име Бенито Мусолини је заборавио...

Хитлерово писмо је стигло у Рим пре подне 28. марта, а већ сутрадан 29. марта Мусолини је позвао Анту Павелића. Човек са црним већама дочекао је свој трен. Њему није била важна јадранска обала, већ лева обала Дрине и Земун до Београда.

Тако је 27. март отворио врата Независној Хрватској и стравичном покољу Срба који се у њој десио.

Одмах у почетку не сагледавају се последице једног историјског догађаја, он се деси и око себе помери видљиве и невидљиве санте - за које се не може одмах закључити где ће dospети. А стално се понегде доспева: срушен је берлински зид - тек после његовог рушења сагледавамо куд је свет тим чином кренуо. Дуго ћемо још последице

сагледавати, баш као и последице 27. марта од пре неколико деценија.

У оно време југословенска влада се трудила да убеди Берлин и Рим да 27. март ништа не мења и да ће Југославија испунити све своје дате обавезе. У немачкој Врховној команди било је људи који су сматрали да не треба одмах приступати разбијању Југославије, када она тако спремно даје сва своја уверавања, а њену снагу је Абвер до ситница познавао. Хитлер, ма колико огорчен, у себи раздражен, за тренутак се колебао. Пред собом је имао свој план „Барбароса“, напад на СССР. План „Мерита“, уништење Грчке, већ се остваривао. Независност Југославије није морао да окрњи, и тако би била спутана са свих страна - велики Рајх ће имати своје заставе пободене на Пелопонезу и Криту.

Али десило се 27. март и за трен се Хитлер замислио: опет ти Срби - зазирао је од њих. Већина Аустријанаца носила је српски комплекс: паљење на сарајевски атентат, Церску и Колубарску битку, Незгодни Срби опет могу нешто да направе. Генерали су Хитлера уверавали - заједно са „Меритом“ не може и Југославија да се раскомада. Потребне су додатне трупе, нова престројавања - мораће доћи до одлагања напада на Русију. Југославија је била стратешка тачка, искључиво се важан трен, требало је повући судбоносан потез. Целу ноћ 27. до 28. марта Хитлер је провео будан, кидао свој мозак и стомак. Већ је издиктирао писмо Мусолинију, али се још увек могло све зауставити. Хитлер је одмеравао месеце, дане, најзад и часове. Стајао је пред великом карти Русије, па се враћао карти Балкана. Обузимала га је дрхтавица, као да је стајао на некој ваги: постао је мерилац судбине.

Вратио се карти Балкана. Са ужасом је погледао у црну тачку која је на саставу две реке: Саве у Дунав. И одлучио - Београд ће сравнити. У трену је најдјачала мржња, освета, проклетни Срби враћају га са главног пута, зато их треба уништити. Још није одлучио, опет се вратио карти Русије...

У овом трену био је Господар, од њега је све зависило... И попл све журбе стигао је под Москву месец дана касније и као Наполеона узхватила га страшна руска зима у своја кљуца. Стегла се око његових чета, тенковске механизације и заледила нафту, када су војници вршили

велику нужду прскао је чмар, све им се ледило, и најчешће су налазили немачке војнике мртве, полуголих гузица, Целу је армију зима уморила, учинила је спором, под Москвом је извојевана прва победа. Кренула је прва руска офанзива, десило се прво немачко повлачење и више се није могла повратити претходна позиција...

... Не мислим да је Немце оставила само зима, њих је зауставила и руска храброст и њихово оружје. Није свеједно зауставити Немце испред Москве или испред Урала. Али да не нагађамо „шта би било, да је било, када није било“ - ту претпоставку историјска наука не узима у обзир, него само оно што се десило.

Наш 27. март се десно и покушавам да разазнам његова умувања у историју, кога је пропустио, а кога зауставио. Пропустио је усташе, створена је Независна Држава Хрватска, разбијена је југословенска државна машина и упола је олакшан посао комунистима да узму власт, у 27. марту комунисти нису били најважнији, али су добро потегли и историјски све искористили, знали су главни правац: борба против окупатора-фашизма, кад год су губили тај основни правац били су тучени.

Највеће користи од нашег 27. марта очигледно су имали Руси. Без 27. марта не би било ни Анте Павелића, вероватно би чекао још коју годину у свом емигрантском стану на пријем код Бенита Мусолинија.

Огромну штету су имали Срби, никада се неће израчунати колико су пострадали, нити извагати њихова проливена крв. У позadini 27. марта стајали су и Енглези. Черчил ће једном реченицом похвалити Београд, а Срби никада неће довољно продрети у политику Енглеза. Никако да се схвати коју су улогу Енглези наменили Србима, вероватно „улогу проклијалог кромпира“.

Немци и Срби су имали највеће штете од 27. марта. А Србима се тако чинило да улазе на победничка врата историје. Славили су 27. март, обележавали га, добили и Улицу 27. марта.

Јесте, десило се, али наша су дешавања испод некаквог покроба, главу морамо увек поново помаљати, па корачања или гмизања настављати, како кад. Судбина је то малог народа, можда и његово начело опстанка.

Књижевне задушнице Бранку Ћопићу

ШТО НА УМУ УМИО, ТО НА ДРУМУ ДРУМИО

На дан када је пре 11 година маг речи Бранко Ћопић из живота отишао у незаборав, Милешевски културни клуб „Свети Сава“ је организовао веома успело меморијално вече *Књижевне задушнице Бранку Ћопићу*. Оживљена су бројна сећања на самосвојан литерарни лик и богато оригинално дело овог изванредног нашег писца. Бранко Ћопић је био најплоднији српски књижевник који је за седам деценија живота штампао око седам милиона примерака књига што је рекорд у нашој националној литератури.

Меморијал је отворен паљењем свеће задушнице поред велике пишчеве фотографије на трибини мале сале Дома културе у Пријепољу. Сценарио меморијала припремио је уредник Савиндана Милорад Веруовић. Акцент је дат на поуке које се могу извући из целог књижевног опуса Бранка Ћопића, особито из његових сатиричних и хумористичких дела која су била претходница његовом трагичном животном крају. А крај је био скок са Савског моста главом о бетон. Десило се то уочи 27. марта 1984. године.

Без дубљих порива и смисаоне намере Ћопић није изабрао место и време своје последње одлуке, он својом смрћу није само хтео да оконча живот, он је таквом смрћу желео да обасја читав свој живот и узиди је у њега, он је смрћу завршавао дело. Јер, он није самоубица генетском одређеношћу, он није рођен са нагоном смрти, јачим од нагона живота. Ми смо писци дужни да се над тим тајнама савесно замислимо и испишујемо шеснаести том Ћопићевих дела, да у страви његове смрти прочитамо његов последњи рукопис, којим он своје дело преводи у висине трагедије, а своју судбину међу судбине оних песника који се најдуже памте. Од наших приповедача нико разноликијих људи, нарави и судбина, обичности и необичности људског живота,

реалности и маште, деце и животиња, неба и земље, није уселио у свет књижевне фикције, колико је то учинио Бранко

Ћопић. Гете је несумњиво с правом тврдио да је стваралачко обиље једно од три битна својства великог писца. А управо и то обиље одликује књижевно стваралаштво Бранка Ћопића - изрекао је уз годишњицу Ћопићеве смрти његов саборац и у рату и по перу академик и књижевник Добрица Ћосић.

И многи ће се вечито питати како је било могуће да се таквом весељаку хумористи, шаљивку, тако смркне живот и да га тако оконча. Јер, у свакој прилици он је био приправан да око њега прска смех, из њега су врцале и зрачиле народне шале и доскочице. И онда, када је у раној младости, као ђак, најавио себе као спадала, кроз песму Стари запис. О себи је једаред рекао:

Родио сам се тамо на граници између Лике и Босне. Родитељи су ми Личани, а познато је да Личани воле хумор и да од њега просто живе. Чим Личанин проговори, већ је неку спрдњу на нечији рачун испричао. Тако је, ето, и са мном. Волим виц, волим шалу, волим хумор.

волим сам у друштву да се распричам, јер то ми је причање везано за дјетињство...

Фотографишући се у шупљем, сламном шеширу, само би намигнуо: *Важно је да глава није шупља!* А карактериста Недељко Убовић видео је тог страшног заљубљеника у свој завичај - Босанску Крајину, тако што је Ђопићев Грмеч много већи од Монт Евереста!

И у најтежим тренуцима партизанских дефанзива и повлачења он би уносио свој оптимистички сатирикон: *Бјежимо, браћо, побједа је наша!* То се изразило и онда када су га искључили из Партије и позивали у ЦК на одговорност због оне прве „Јеретичке приче“. Стигао тамо Бранко с партизанским њебетом око рамена и паса, правећи тако пред Ђиласом алузију на затвор који га чека. Краја није било његовим маштовитим враголијама и давидоштрпском шеретлуку!

Ипак, као што казује академик и писац Антоније Исаковић, о нечему Бранко Ђопић није умео да говори: о злу које је добро познавао и кога се целог живота прибојавао. До краја је разумео свог Крајишника: православног, муслимана и католика. Писао је о њима не само у „Пролому“, већ у свакој „уки великој“, кад се

браћа нову кућу граде, а несложна и стару разваљују.

Тако је Бранко Ђопић у својим књигама увек остајао у народним причама које се ески

Ђосић, Иво Андрић, Матија Бећковић, Таназије Младеновић, Антоније Исаковић, Борисав Михаиловић Михиз, Љубовије Ршумовић, Гојко Ђого, Душан Костић, Рајко Петров Ного и Ђуро Дамјановић.

За живота несхваћен од моћника из власти, а вољен од многих пријатеља и поштовалаца његовог дела, широке читалачке публике, Бранко Ђопић је и после одласка из живота наставио да окупља српски род, као што је то чинио у недељу 26. марта прошле године на *Књижевним задушницама* у пријеполској кући културе.

Винка Кљајић

БРАНКО

Ти си у борби био
и био
у борби после борбе
зато што си
(што си?)
светлост што си снио.

Ти си с моста скочио
ал, не у мекану реку,
куд лађе и рибе теку.

Бранко, ако можда не знаш,
сад си шака пепела,
пепела што се зове урна.
А ми смо били неми жал,
ми, а не сви!
Смрт је твоја, морала
да буде бурна,
као Уне вал!

Хоћу да ти кажем, Бранко,
био сам ти на гробу опет
ових дана,
лепо ти је, Ту,
у Алеји великана.

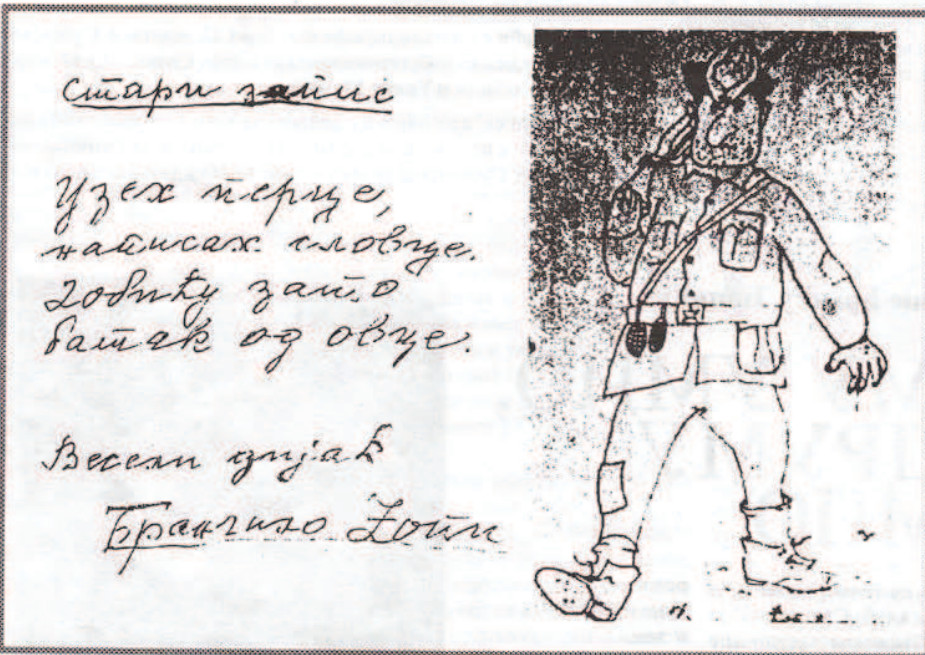
Добро ти је, Ђопићу, ту,
у Гробљу, где се
само тишина (и покоја суза) чује,
напокон си миран од свега,
новинари ти не досађују за
интервјуе.

И хоћу да ти кажем још
да ти
обећано цвеће доносим
на урну
и да на гробу Твом
никад не видех оног
ко те са моста гурну.

И кад пожелим да те посетим
жива
као некад,
ја више не долазим до куће твоје,
кад хоћу да те видим,
ја сада
свратим у башту слезове боје.
Ту вечно вртлар један стари,
у сунчане ретке
сади стихове и приповетке.

Славни вртлару, не жали!
Не жали што си постао урна!
Јер, ти си бар, ишта.
А ми - ми који смо живи,
ми смо баш ништа.

Ђуро Дамјановић

Факсимил рукописне песме и цртеж Николетине Бурсаћа као поклон Ђопићу од З. Цунхура

испусте при коњи, псине и сотоне, а инацијске ватре подјарују, све пређе су покидане, главне капије отворене и онда земља постане само жедник људске крви! Зрно постане брег, а тутањ се тешко зауставља!

Само да не дође, далеко било, не поновило се! (А, ето, нажалост, дошло је!). Јер, те умножавајуће мржње које једна другу коте и сатиру, можда су зато такве што је сву тројицу, не у давној давини, иста мајка родила!

Та коб човека Бранковог завичаја у његовом књижевном делу постала је наша судбина. И зато је он био алергичан, осетљив на раздвајање близина, на оне фамозне, брозовске, самоуправне, општинске и републичке „торове“ и забране који су гласом јарца и лажне угрожености уоколо извикивани, Био је Бранко одбојан на тежње да се свако затвара у се, бунили су се против тога и Николетина Бурсаћ и сви његови књижевни јунаци! Они су своје жеље извлачили из народне мудрости: *Сложна*

распредијау поред ватре и гроба! Шта би се о тим његовим приповестима данас рекло после распада брионске Југославије!? И Туђмановог сатирања Крајине!?

- Живот Бранка Ђопића и није био ништа друго него непрестано рвање са властитом бирократијом, са победницима који му никада нису опростили „Јеретичку причу“, ни ходочашће Христовом гробу, ни онај скок са савског моста! Зато је ваљда варварска рука наставила да и мртвог Бранка преврће, зато се његова биста и нашла на сметлишту у Босанској Крупи, оном градићу кога је песник у народну песму ставио - истакао је у уводној речи на меморијалној вечери председник Милешевског културног клуба „Свети Сава“, професор књижевности Љубомир Шуљагић.

Кроз казивања осталих професора и ученика средњих школа из Пријепоља о Бранку су песнички и есејистички говорили они који су га неизмерно волели и поштовали: *Добрица*

ОПРОШТАЈИ ВРШЊАК ОВОГ ВЕКА

Прошлог лета Пријепоље и милешевски крај са дужним поштовањем опростили су се од Милојице Гојаковића, свог најстаријег и највитаљнијег суграђанина, вршњака овог нашег опаког двадесетог века. Иако је имао 95 година, све до судњег дана свакодневно смо на обалама Лима и Милешевке сретали тог дивног човека, усправног и естаситог господина, људину, како шета кејом завичајних река и уљудно отпоздравља сваком пролазнику. Сви су му завидели на беспрекорном здрављу, у много чему свима је био узор и свом граду похвала. Имао је широку хуманистичку душу спремну да прими, цени, воли и поштује све људе, без обзира на све њихове разлике, мане и врлине, независно од њихове верске, националне или било је друге припадности. Код њега се срећно спојила она мудра латинска изрека: *У здравом телу, здрав дух!*

Волео је чика Милојица, изнад свега, људско поштење и истину, шенио је само поштени људски рад који из напора, зноја и жуљева ниче, презирао готованско профитерство и грабљивост. Судбина му је доделила да у ово место стигне од четири године из своје родне Грачанице, у клисури Лима, да овде заврши гимназију и да међу мало писмених људи буде присутан као ретко марљив и савестан државни службеник који ће после оба стравична светска рата да се ојађеном народу нађе у невољи, онда када му је елементарна помоћ била најнеопходнија. То су добро запамтили ратни погорелци и страдалници, то је добро угувила бројна српска и муслиманска сиротиња која је ту добродушност и доброћудност Милојице Гојаковића задржала у сећањима и причама.

Готово до свог неумитног краја, и поред свих животних тешкоћа и искушења, овај насмејани, рођени добричина неизмерно се радовао животу. Јер, доживео је да има красан пород и потомство које га је пазило и поштовало у духу наше најлепше патријархалне, светосавске

традиције. Али, авај, живот и то носи, људска срећа има и свог злог близанца - несрећу. Изненада и муњевито, један трагичан догађај потамнио је породичну срећу и узбуркао душевно спокојство, а оштрим маčem прекратио живот Милојици Гојаковићу. Губитком унука Марка деда је задобио непроболну тешку рану коју није могао извидати и са којом је неизлечен отпутовао. Одлетела је у своје вечито гнездо најстарија ластва данашњег Пријепоља.

Било је то у сумрак ранојесењег дана када је његов град очекивао да га види на шеталишту, када се као најстарији члан Милешевског културног клуба „Свети Сава“ спремао да присуствује свечаном отварању Милешевске уметничке колоније *Бели Анђео* и да види тек пристигло вајарско дело *Светитељ Сава*. Управо, тог трена у свом дому, у старој пријепољској чаршији, старина је напречац испустио своју рањену, племениту душу. Као да му је смрт приличила животу, као да је овај прави светосавац, помирић и добротинић хтео да одабере и симболичан час свог вечитог одласка од своје честите породице и родбине, од свеколиког познанства које ће га задржати у најлепшим успоменама.

М. Веруовић

ЗАДУШНИЦЕ

ЛОЈО

Прве генерације ученика Учитељске школе у Новом Пазару су у веселом жаргону изговарале реч **Лојо**, која је казивала све. И ко је отварао стране првих бројева *Учитељске искре*, листа учитеља Србије, сретао се са надимком што је представљало **Светомира Лојаничића**, сина „Солунца Милике и маме Милеве“, из златарског села Акмачића код Нове Вароши. У њему се препознавало

немирно, шеретско, бистрооко дете черног Златара, никло у пределу древне Рашке и Рашковића. Ту је Лојов завичајни корен из кога је израстао, кога је неизмерно волео и коме се доживотно враћао. На целом животном путу од сеоског уче у Радојињи до дипломираног правника у Београду. И деведеструки ударник је узидан у мозаику Лојове садржајно богате биографије.

Преко педесет лета ово име је памћено од свих које је Лојо бар једном срео и видео. А све је бодро шалом и смехом, засипао ведрином и оптимизмом. И онда када смо после рата имали тежнобно дечаство и момаштво, када се одважни војак Лојо вратио из партизанске јединице у трофејној швапској блузи и с пиштољем за пасом сео у ђачку клупу првог разреда новопазарске Учитељске школе са жељом да постанемо „фењери“ просветарства у крају где је почетак овог века затекао на султановом двору у Стамболу више ашчија (кувара) него што је цела отоманска царевина, којој смо још припадали, тада имала учитеља!

Ако преминули и после смрти живе све док интензивно трају у сећањима живих - онда ће и наш Лојо још дуго живети. Још га видимо како са уздигнутом руком и стиснутом шаком у трпезарији ђачког интерната тражи ко ће за опкладу да погоди шта му је у руци, и како ликује што се не досећамо да му је у шасти онај мајушни комадић черног хлеба који је као следење у тадашњем сиромаштву припадао. И сви

губимо опкладу! Памтимо и Лојову оштроумну доскочицу упућену оном усташоидном госпару на котарском шалтеру у Сплиту, што није дозволио да узмемо хлеб са пекаре за ђачку екскурзију само зато што нам је молба била написана ћирилицом! И кад се Лојо издвојио из своје дружине у Боки Которској и обданице се испентрао на врх Ловћена да се поклати Његошевим сенима, види капелу владике Рада. Тај ђачки подвиг, смео и оригиналан, задивило је све нас, а код њега прерастао у планинарски хоби, у врелу жељу да се вине у висине. И успео је да буде један од ретких грађана своје земље који је њену заставу издигао на Монблан - највиши планински врх Европе! Тако је по спретности и спремности на ризик изгледало да је родом из „проклетог Лијева“ и да је хајдучки потомак Старог Вујадина, што је „кадар стићи и утећи и на страшно мјесту стојати“.

У много чему Лојо је стигао даље од својих школских јарана и вршњака, од којих се није удаљио, вејући шалу при сваком сретану, на сваку адресу: *Шта ли нам раде Митар и Симо у Новој Вароши, Гудуренце у Радојињи, Деско, Безар и Дивци у Пријепољу, Мусић у Пожези, Гордић у Опову, Душкић у Сјеници, Шапоња и Врана у Крајеву, Кијевац, Ђериман и Шачић у Новом Пазару!*

Другарске нити из младости није дао да се прекину. Такав је остао до краја живота. И онда када га је снашла она опака чернобиљска болест. И кад смо га у болници соколили да је надвлада, јер он је - Лојо! И у тим тренуцима, обузет националним поносом и завичајном носталгијом, жаделео је да има чланску карту Милешевског културног клуба „Свети Сава“. Пркосећи болести и смрти, као да читира руског песника Јесењина или неког античког мудраца, узвикнуо је:

Па шта, молићу лепо, ни родити се ни умријети није ништа ново, на овај свијет је нормално и природно доћи и отићи!

М. Веруовић

ЧЛАНСКА КАРТА

СВЕТОСАВА - ЛОЈО

ЛОЈАНИЧИЋ

БЕОГРАД

Активност Милешевског културног клуба „Свети Сава”

ХУМАНЕ УЛОГЕ ДАРОДАВАЦА

Трагедија свих избеглица из Крајине, историјске „крваве хаљине” и Републике Српске, што је прати тужна песма „Босно моја похарана”, посебно је погодила децу - ђаке са ових простора. Она су прекинула нормално школовање и образовање код својих кућа.

Да би бар малко ублажили њихове свакодневне тешкоће, Милешевски културни клуб „Свети Сава” у Пријепољу је ових дана уз свесрдну помоћ хуманих дародаваца обезбедио једном броју ђака - избеглица изван школски прибор. Уручене су им ђачке ташне, торбе, свеске и оловке које су поклонили чланови нашег клуба:

- Милорад Вукашиновић и Драган Јовановић, власници производног и трговинског предузећа „Фемпласт” из Пријепоља,

- Јован Стојковић, из Београда,
- Драган Гудурић из Прибоја,
- Момир Ковачевић из Сјенице,
- Веселин Нишавић из Новог Пазара, и
- Графичко предузеће „Графокартон” из Пријепоља.

Поклоне је једном броју ученика уручио у салону хотела „Парк” у Пријепољу председник Главног одбора Милешевског културног клуба „Свети Сава” професор Миле Плескоњић. Том приликом је и настала ова фотографија.

Очекујемо подршку и других дародаваца на успешном обављању ових хуманих обавеза.

Председник
Главног
одбора
Милешевског
културног
клуба
„Свети Сава”
професор
Миле Плескоњић
са
ђацима
избеглицама
из
Крајине

У сусрет Дану Светог Саве

САДРЖАЈАН КУЛТУРНИ И РАДНИ ПРОГРАМ

Овогодишњи школски и народни празник - Савиндан, биће на веома свечан начин обележен у свим насељима и школама нашег краја. Поред традиционалне светосавске беседе и промоције „Савиндана”, одржаће се и централна свечана академија у великој сали Дома културе у Пријепољу. Ова свечаност ће тећи у режији Миодрaга Гајића и извођењу аматерског позоришта Дома културе. Наступиће и хор Основне музичке

школе из Пријепоља који је пре пет година први овде отпевао „Химну Светом Сави”, после полувековне паузе.

Овим свечаностима, као и резању славског колача у част славе Милешевског културног клуба „Свети Сава” у цркви Светог Василија Острошког, присуствоваће и Његово Преосвештенство владика Милешевски господин Василије са свештенством.

Хор
Основне
музичке
школе
у
Пријепољу

Сопотничка раскршћа

СВЕТОСАВЦИ НА ДЕЛУ

Већ шести пут, од како излази „Савиндан“, Сопотничани свечано и са богатим садржајем проводе своју школску славу - Дан Светог Саве. За њих Савиндан није пуко свечарење, већ дан збора и договора шта радити до следеће прославе. И провера шта је урађено од онога што је лани светосавски договорено. Они су учење Светог Саве разумели баш како треба

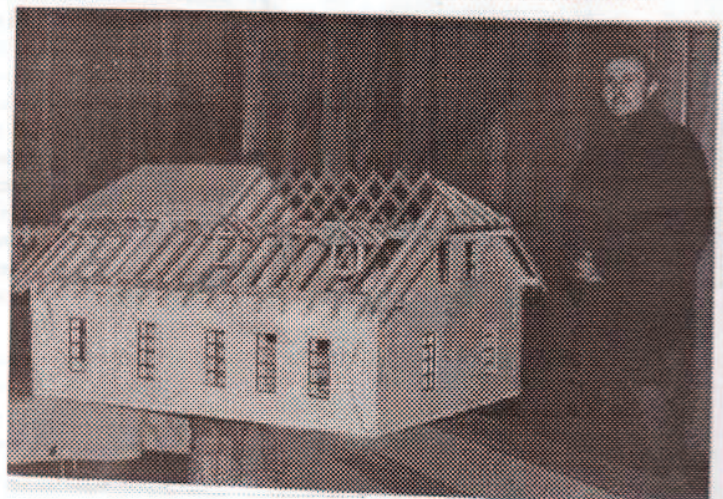
трагичним распадом Југославије, грађанским ратом и тешкоћама које смо имали - подсећа Драган Васојевић, члан Главног одбора Милешевског културног клуба „Свети Сава“ и председник Извршног савета Скупштине општине Пријепоље.

Чак и у протеклом тешком времену за нашу државу и наш народ ово место природних лепота и реткости привлачило је посетиоце из далеких крајева. Поред сопотничких врела и водопада већ три године логорују планинари из Београда и Војводине. Ту имају свој камп и организују разна такмичења. Са овдашњим планинарским друштвом „Камена Гора“ одлучили су да у Сопотници подигну и свој планинарски дом. Објекат је бесплатно пројектовао Завод за урбанизам из Пријепоља, а план реализовао архитекта Бране Клачар. Дом ће бити изграђен на зидинама старе школске зграде у којој се, као учитељско дете, овај грађевински стручњак родио. Клачар ће водити и стручни надзор током његове градње. Помоћ за подизање дома у дрвену грађу, која чини главну конструкцију зграде, обећао је помоћник републичког министра шума Драган Вандић који је овде боравио као планинар.

- Обновом старе школске зграде и њено уростање у модерни Планинарски дом Сопотница се у сарадњи са својим лекаром „Швајцарцом“ др Драгишом Зарићем, припрема за пуно коришћење својих природних, туристичких предности и могућности. Иначе, није ни културно, ни светосавски, да та култна грађевина исчезне, јер је у њој за протеклих 70 година стицало основна знања, учило азбуку, исто толико генерација ученика из Сопотнице и њене околине. Сада све

те ћаке подсећамо на њихову моралну обавезу да помогну васкрсење ове зграде и њено стављање у нову функцију. Тај посао ћемо успешно завршити ако се сви светосавски сложимо и удружимо. Тако ћемо најбоље сачекати и ваљано обележити предстојећи јубилеј - 70-годишњицу плодног рада Основне школе у Сопотници - истиче дипл. социолог Будимир Тешевић, сопотнички одборник у Скупштини општине Пријепоље.

Милинко Милановић

Архитекта Бране Клачар поред макете Планинарског дома у Сопотници

- У добри час и у бољу срећу и нек је срећан и колач и ломач... Милојица Тешевић (десно), прошлогодишњи школски домаћин, у пратњи унука Милана „окреће“ обредни светосавски колач на свечаности у Сопотници

и понели га на делу, у души и срцу. Све што краси дух светосавља, а то су љубав и слога међу људима, мир и помирење, праштање и покајање, међусобно помагање и уважавање, заједнички рад за добро свих - то је присутно у Сопотници. Не туже се по судовима, не воде судске парнице, све спорове решавају људски. Као и увек сложено. Прошлог лета су оба сеоска гробља уредили, јер су та „станишта мртвих, огледало живих“. И то су научили од Светог Саве.

Сопотница је једно од ретких планинских села овог дела Србије где је у последње две деценије подигнуто двадесетак нових кућа, нико одавно одавде није одселио, настало је десетак нових брачних заједница, а у последњих неколико година рођено је двадесеторо деце. (И легенда потврђује да је у овом месту, прерушен у просјака, коначно Свети Сава и оставио благослов!) Све то улива наду у ведрији живот села. Прилаз насељу чине два савремена, асфалтна пута који ће се ускоро завршити. Тражи се отварање аутобуске линије на којој би аутобус саобраћао бар два пута недељно.

Пре девет година Сопотница је изнедрила запамћену Општинску смотру изворног народног стваралаштва „Сопотнички извори“. Њена омладинска изворна група учествовала је на регионалном такмичењу у Ужицу, републичком у Тополи, на Сабору традиције и културе Срба у „Сава центру“ и у новогодишњем програму Телевизије Београд.

- Треба обавезно подржати настојање да се „Сопотнички извори“ наставе у миру и новој културној атмосфери, да се редовно одржавају и обогаћују новим садржајима, јер је та популарна манифестација прекинута

Споменици старе Рашке

ПЕТРОВА ЦРКВА - САВИНА ПРВА ШКОЛА

Део Новог Пазара у коме се налази Петрова црква назива се *Пнуће*, које је у Хрисовуљи краља Стефана Првовенчаног, 1200-1208. године забележено као *Пноука*. Та реч се помиње у Светосавској хрисовуљи краља Милутина и Светоарханђеловској хрисовуљи цара Душана.

Именица Пноука је србизирана грчка апелатива Пнуке, у значењу: уређено место са ораторијем за одржавање скупштина, сабора, зборових и дебатних разговора, првобитно под ведрим небом. Сличних зборишта је било широм Грчке и Србије, а један се налазио западно од Атине са познатом прошлосту.

Археолози су 1957. године у Петровој цркви открили кнежев гроб из 6. века пре нове ере са богатом оставом злата и филибара. Тим налазом је доказано непобитно да је црква Св. апостола Петра и Павла, коју народ назива једноставно *Петрова црква*, постављена над једним тумулусом, и на старим темељима ранохришћанског култног објекта.

У даљим археолошким истраживањима 1961. године др Јован Нешковић је у најстаријем слоју првобитних темеља Петрове цркве нашао остатке бившег *пнука* из 6. века пре нове ере. Тиме је доказано да насеље *Пнуће*, у чијем се центру налази Петрова црква, носи име тог античког *пнука*, као народног саборишта.

Према Апостолским делима, први апостоли су користили саборишта, агоре и храмове за проповедање Новог Завета. А према посланици апостола Павла Тимотеју, 67. године апостол Тит је у источној Далмацији основао хришћанску цркву. И папа Урбан VIII у својој були за оснивање „илирског колегијума“ каже да су Илири „прворођенчад“ у крилу цркве. А француски научник-етнолог Сипријан Робер тврди да су Срби, као и Грци, примили хришћанство директно од апостола Павла. Предање које негује Православна црква каже да је Петрову цркву основао апостол Тит.

Под римском влашћу, антички *Пнуке* је на латинском језику назван *Орас*, у истом значењу што и *Пнука*, а Срби су, одбацивши први самогласник назвали га *Рас*. До Миланског едикта 313. године ту су се вероватно налазили и неки жртвеници, да би напokon на том месту Римљани основали храм посветивши га првом римском епископу апостолу Петру.

Петрова црква је много пута рушена, поправљана и преправљана, а једна од дих обнова била је и она у 9. веку. Њена саборишна улога трајала је из дубоке антике до премештања српске престонице на Косово, крајем 13. века. Под турском окупацијом њена саборност је обновљена и трајала је све до 1821. године, када је Митрополија по султановом наређењу присилно премештена у Призрен.

Од 1870. до 1912. године Петрова црква је коришћена у турске војне сврхе, као складишни и фортификацијски објекат, у одбранбеном систему Новог Пазара.

По одредбама донетим на Васељенском сабору у Цариграду 681. године при епископији у Расу морала је постојати и епископска и парохијска школа за описмењавање црквеног подмлатка. А наш учени јеромонах Доментијан о Светом Сави пише: „кад ојача дете дадоше га да се учи светим књигама...“

Дакле, при храму св. апостола Петра и Павла, Петровој цркви, у школи тога доба Свети Сава је стекао писменост и образовање. Према томе Петрова црква била је извор српске - рашке културе.

Она је историјски репер за убикацију српског Раса.

Станко Равић

120 година Бабинске буне

ПРОТИН ПОВРАТАК У БАБИНЕ

Легендарног вођу Бабинске буне проту Јевта Поповића спомен-бистом вратити у Бабине - одлучише Бабинци лета господњег 95. на 120-ту годишњицу Бабинске буне

војвода Јевта Поповић

Знаменита је Невесињска пушка не само с тога што је огласила рат „за вјеру и слободу“ што бјеше девиза тадашњих бораца, но што је истакла многе људе тога доба, као народне пријатеље који се не хтедоше одвајати од свога народа, но с њиме угазише у борбу на живот и смрт и против угњетача рода. Она је обесмртила и у историју уписала многа имена која да ње не бјеше, хтедијаху се заборавити још на устима синова им. Она је показала да гола раја има војсковођа и дипломата, да има још јунака равних Обилићу и Марку Краљевићу.

Један од тих синова кршине Херцеговине коме је Невесињска пушка пронијела име по цијелом Српству и уписала га у историју јесте и прота бабински Јевто Поповић...

Овим речима почиње текст објављен 1905. године у листу „Босанска вила“ о легендарном проту бабинском Јевти Поповићу, ор-

ганизатору и вођи Бабинске буне, у народу назване разуре, 1875. године против Турака.

Да родне Бабине буду ослобођене од Турака и „дођу у Србију“, прота бабински није дочекао. А то му је била највећа жеља. За живота, у поодмаклим годинама, научнику Јовану Цвијићу је поверио своју жељу да би највише волео да доживи да Бабине дођу у Србију, па да тамо оде и у њих у оном камену кости остави.

Није то доживео. Пре ослобођења од Турака упокојио се у грачаничкој парохији код Ваљева.

Поводом 120-годишњице Бабинске буне, октобра месеца прошле године, Бабинци се договорили да легендарног вођу буне проту Јевта Поповића спомен-бистом врате у Бабине.

Милева Малешкић

Изградња храма Васкрсења Господњег у Прибоју

КУЋА ЗА СПАС ЉУДСКИХ ДУША

**Прва православна светиња у овом крају после
више векова**

Када је пре годину дана формиран Одбор за изградњу цркве у Прибоју коме је стао на чело генерални директор Фабрике аутомобила **Видоје Пјевчевић**, многи су сумњичаво завртели главом питајући се једи то и могуће и најпрече у овом тешком времену. Међутим, Срби су познати по томе што су своја најбоља градитељска дела остваривали у најгорим временима. И осмог августа 1994. године постављен је темељац за прву православни храм у овом крају који се подиже након неколико векова. О жељама и потеби изградње ове цркве најбоље казује захтев преко 4.500 прибојских верника да се одобри локација храма у Новом насељу Прибоја.

Благослов за изградњу прибојске цркве дао је први епископ Милешевски господин **Георгије** овом поруком: „**Нека Васкрсли Господ васкрсне и душе наше и да се обнови духовни живот у граду Прибоју и да смисао живота гледамо у светлости Васкрсења Господњег!**”

И тако је почело: градило се и гради уз помоћ донатора, доброволних прилога грађана, уз помоћ свих добрих људи. Пролетос је градилиште храма посетио и патријарх Српске Православне Цркве **Његова Светост господин Павле** са свим архијерејима, кога је дочекало више хиљада верника. Колико се зна то је и прва посета једног српског патријарха Прибоју. Патријарх Павле је са градилишта храма окупљеним верницима поручио:

- Ми представљамо наш народ и нашу веру и то треба да чинимо вако ваља и доликује. Увек дорасли времену, увек, браћо и сестре, у слози, пријатељству и братству са браћом из других вера, са комшијама са којима смо столећима живели. Да увек показујемо да верујемо у Бога, у његову правду и истину. Сви ћемо изаћи пред Господа да дамо одговоре на шта смо употребили дарове којима нас је Он обдарио. На тај начин остварићемо смисао нашег живота и Бог ће бити с нама, а кад он буде с нама нема разлога да се бојимо ни за своју садашњост, ни за своју будућност...

Изградња цркве у Прибоју напредовала је толико брзо колико је притицала помоћ. До сада је урађена грађевинска конструкција храма (види фотографију), постављен је велики крст на куполи, урађено је

и осам малих крстова. Наручена су и два звона, затим иконостас и улазна врата, а ових дана се интензивно ради на покривању куполе храма. Иконе ће бити рађене у чувеној иконописној школи у манастиру Жича.

Када ће прибојски храм бити завршен још је неизвесно. Све зависи од приложника, од материјалне ситуације верника.

- Уз бољу и народну вољу и овај ћемо велики посао добро и убрзо обавити - каже садашњи епископ Милешевски **Његово Преосвештенство господин Василије** који улаже велике напоре да се ова светиња заврши. Остварују се и речи председника Одбора за изградњу цркве **Видоја Пјевчевића**, изречене на самом почетку овог посла: „У овом храму наћи ћемо своју замало изгубљену душу и бићемо оно што смо увек били: Срби у Рашкој!”

Драган Мосуровић
Снимак: Радојица Пјевчевић

У духу народног стваралаштва ПРЕСЛИЦА - ДАР ПАТРИЈАРХУ

Приликом одржавања јубиларних свечаности у манастиру Милешевци, члан Главног одбора Милешевског културног клуба „Свети Сава” учитељ **Милојица Новосел** уручио је Његовој Светости патријарху Српске Православне цркве господину **Павлу** свој специфичан дар - преслицу од ретког и у народу светог дрвета тисовине какво само расте на једном врлетном и неприступачном локалитету под Јадовником, изрезбарену народним мотивима и симболима у духу наше слободарске и културне прошлости.

Новосел је себе „издељао” у стотину разноврсних преслица и још 1990. године овим својим умотворинама приредио прву изложбу на *Смотри изворног народног стваралаштва „Сопотнички извори”*. Истовремено је и његов брат, покојни **Драгиша Новосел**, приредио своју прву документарну фото-изложбу. Тако је ова полетна просветарска породица финално обележила читав век свог плодносног присуства на овим просторима.

- *И ова симболична новоселска преслица просветара испод Јадовника који су се ту доселили са изворишта моје Мораче, значи подстицај Његовој Светости да и даље неуморно преде своју племениту и хуманистичку, светосавску „прећу” на добробит српског народа и свих људи добре воље* - рекао је том приликом митрополит црногорско-приморски и скендеријски господин **Амфилохије Радовић**.

На слици:
Све преслице уче Милојице

Са књижевних сусрета „Моравски токови” у Трстенику ПРИМЕРОМ ИГУМАНИЈЕ ВАРВАРЕ

(Из поздравног слова нашег уредника)

Поштовани домаћини, уважени постски ствараоци у питомом Поморављу!

У име Милешевског културног клуба „Свети Сава” и његове ревије **Савиндан** из Пријепоља, уз захвалност на позиву, најсрдачније Вас поздрављам и желим плодотворну активност ове Ваше традиционалне културне манифестације која ове јесени носи раскошни назив „**Песничка дуга над Моравом**”.

Ми смо веома млада културна организација рођена пре четири године на просторима старе, Немањине Рашке, завичају Светог Саве. На крштењу смо име добили по храму у коме су до пре 400 љета преко три и по века почивале мошти првог српског просветитеља, одакле су однете и варварском руком спаљене на Врачару.

Именовани смо именом свесрпског духовног и школског празника који је настао по нашем најпознатијем Светитељу, духовном оцу Србије, по коме се и распознајемо у породици цивилизованих народа ове планете. Нашем рађању дао је снажну подршку син Вашег поморавског села Велике Дренове, српски Толстој, књижевник и академик **Добрица Ћосић**, који има чланску карту број 1 Милешевског културног клуба.

Настали смо из историјске нужде и духовне потребе како би се у овом опаком времену враћали својим аутохтоним и културним коренима. Све невоље вековима санџачене, изброзиране Рашке, са шава Србије и Црне Горе, између Сопотана и Милешеве, колевке Белог Анђела и Мирослављевог Јеванђеља, државотворне и духовне матице српског народа - можемо тек схватити ако знамо да је до недавно у тој средини изазивао јавне скандале повратак заборављене Химне Светом Сави, као и „братски грех” истицање у локалним новинама 500-годишњег ропства по Турцима.

И данас су у разним формама присутни отпори једне извитоперене свести коју из каријеризма и користољубља потхрањују и актуелне, минорне српске синан-паше! Да би та свест сасвим изветрила треба нам много више и храбрости и одлучности Ваше трудољубиве **игуманије Варваре** из манастира Љубостиње, задужбине кнегиње Милице, која се на пријему у „царском дворцу” на Дедињу осмелила да неприкосновеном гневно каже: „Не може то више тако, маршале!”

Потребно нам је у овом времену више културних веза са свима у Србији како би се боље разумели и више међусобно помагали. Разноврсна духовна обнова коју наш Клуб разгорева и подетиче на ширком културном плану, уз издашну помоћ наше Републике, огледа се вишеструко. Прегршт тих остварења: књига и публикација, а ту су и примерци ревије „Савиндан”, штампаних у години културе, као и милешевској јубиларној години - донели смо Вам на поклон да бар летимично баците поглед и на оно што се збива у милешевском крају.

А у знак сећања на овај пријатан сусрет уручујемо Вам скроман, симболичан дар, копију Милешевског Белог Анђела. Да и његовим, анђелским и вашим песничким крилама, брже бродимо моравским историјским токовима у боље дане, у миру и стваралаштву, за свеопште добро српског народа.

Подигнут споменик Милунки Савић,
јунакињи из Првог светског рата

ХЕРОИНА СА СОЛУНА

Крајем минуле године Србија је најзад подигла споменик својој јунакињи из Балканског и Првог светског рата **Милунки Савић**. Ова чобаница из села Копривнице под Копаоником својом храброшћу задивила је свет. У ослобођењу од Турске 1912. године кренула је у борбу у мушкој одећи с

подрезаном косом и под именом Милун. Послужила се лукавством глумећи мушкарца све док приликом рањавања није откривена. Прославила се као бомбаш Дринске дивизије првог позива у опсади Скадра. У српској војсци прешла је Албанију 1915. године, учествовала у пробоју Солунског фронта. Рањавана је шест пута. Својом неустрашивошћу задивила је и наше и стране официре.

Пред Милунком Савић постројаване су и ставу „мирно” најстарије и најславније војне академије Европе: *Сен Сир*, *Екол Милитер* и јединице националне гарде. На Вердену, најкрвавијем разбојишту Првог светског рата, доживела је почаст која није одата ни једном странцу. Пред њом су биле постројене и спуштене на почасни поздрав заставе прослављених француских пукова из битака код *Аргоа*, *Лијежа* и *Марне*. Одликовања и признања уручивали су јој у име председника својих држава највиши војни команданти, као на пример, први и последњи командант Солунског фронта, француски генерали *Морис Сарај* и *Франш д' Епере*.

За ратне заслуге одликована је дванаест пута. Носилац је два ордена Карађорђевог звезде с мачевима, сребрне и златне медаље за храброст „Милош Обилић”, Споменице ослободилачких ратова 1912-1913, Албанске споменице, Споменице рата за ослобођење и уједињење 1914-1918, два француска ордена Легије части, француског ордена Ратног крста са златном палмом, руског ордена Крста Светог Ђорђа Победоносца и других.

Коло српских сестара са поносом ће чувати и неговати успомену на легендарну јунакињу Милунку Савић.

Драгица-Сека Релић,
председница
СКСС Милешевске епархије

ПЕСНИЧКА СТРАНА САВИНДАНА

НАЈМЛАЂЕМ НЕМАЊИЋУ

Још мој тата чува књиге
али знате, оне праве.
Чим окренеш прву страну
ту је слика Светог Саве.

Каже да се добро сећа,
као да је било јуче,
да је химна Светом Сави
прво деца што науче.

Задњих дана јануара
увек су му очи влажне
што ту славу - Светог Саву
заменише славе лажне.

Знао нас је упутити
кроз савете Светог Саве
да би од нас, своје деце
он стварао људе праве.

Јер, порука Светог Саве
свим Србима што је реко
да је знање, само знање
најважније што си стеко.

Вера Павић

ЈЕФИМИЈИ

Тамо
Онамо,
Онамо,
Иза брда
У долини Љубостињске реке
Манастир Љубостиња траје
Чува тајне неке...
Из прошлости далеке.
Тамо у Љубостињи,
У њеним темељима
Лежи бесмртна,
Као слава
Царица Милица
И покров
Везиље златних слова
Јефимије.
Рукама твојим,
Јефимијо,
Везла си свилен дар
За Манастир.
Векови пролазе
Наш народ
Као некада
И сада
Грца,
Страда,
Ал' не пада!
Твој дар,
Деспотице српска,
помиње на прошлост
На страдања,
Али и на славу
На несаломљивост Србина.
Испред Твојих златних слова
Заклињем се, Јефимијо,
Као мајка:
Док је векова
Биће и Србина!
Твоје име
Вечно остаје
Док Србија живи и траје!

Загорка Тополац-Ристивојевић

ХОДОЧАШЋЕ СВЕТОМ САВИ

(Одломак)

Ако Ти нећеш, ко ће нас повести,
закопане с ровцима и кромпирима,
путниче који си босим ногама доспео
тамо докле се не допире крилима?

Лађо, с које се види Јерусалим!

Путе, којим се враћа блудни син,
ратник из рата
с робије робијаш!

Чашо вина,
хлебе,
свето слово!

Шљиво крај извора!

Уље маслиново,
које нас храниш, и које нам сијаш!

Чуј нас, свети оче, који одјекујеш
од звона и клепала који траже спаса!

Кад ћеш нас чути, ако нас не чујеш
данас, кад немамо ни језика, ни гласа?

Љубомир Симовић

УЧИТЕЉ УВЕК МЛАД

Лето по лето, године миле
деца порасту, ђаци искриле.
Остаре шуме, орони град
ал учитељ увек остане млад.

Тако то бива у срећном раду
године промину, просто искраду.
Промакне време ко танак хлад
ал твој учитељ још увек млад.

Лепрша јесен покисло перје
чудна промаја већ посвуд дува,
твој дивни учитељ корача млад
тајни га закон живота чува.

Ђуро Милекић

ТРОПАР СВЕТОМ САВИ

Из везених долама
преодевног
у кудељу себарску
на петвековни портал
што до небеса досеже
тело без ђивота спалише Турци
испред шездесетхиљада глава
и пепео у ветар развејали
да нас вечно неспкој
просветљава.

Не знадоше душмани
да син Немањин каурина
који је давно презрео круну
и царску порфиру
журећи светогорском манастиру
где си тражио крст мученика
који ће српски род спасти
од цар Муратовог фермана.

Кад са цркве Милешевке
опет одјекну труба ангела
знај, Оче светог завештања,
да Србљи у Старом Влаху
снују у рову
уз пушку на дохвату руке
и пале Ти покајничке свеће
да служиш свету литургију
пред Христом клечећи
тако засијаће лице Србиново
часно уздигнутог чела.

Будимка Стојанов

ЗАВЕТ

Срби
људи
браћо
сапатници моји
подигнимо три састављена прста

Откад крена слава у нас постоји
само три састављена прста знак су крста!

Божија помисао нека нас утроји
и по заслугама и правди разврста
и жигоше сваки српски језик који
лане нешто против Србије и Српства.

Српска рука
која место купе вина
подигне каму на брата Србина
нека се осуши ко грана тог трена
и остане тако као опомена.

А братомрцу и братоубици
и дошнику ни издајици
коме образ изанђа
па се с братом спанђа
нека се само репат пород рађа
у глувој кући
и јами безнађа
у којој све плаче, само вуга пева...

Ако га мимоиђе Божија и царева
нек му се стекне клетва Лазарева!

Добрица Ерић

Наша пошта

Писмо са Пала

ДОЖИВЉАЈ ПУНОЋЕ СВЕТСАВСКЕ МИСЛИ

Милешевском културном клубу,

Драге и поштоване колеге и пријатељи,

Ових мајских дана 1995. године, био сам сретан када сам у Народној библиотеци Србије посетио изложбу „Свети Сава и његово дело“ и када ми је том приликом до руку дошао ваш лијепа „Савиндан“, бр. 5, који је врло професионално, одговорно и садржајно уређен и опремљен. За мене који од почетка грађанског рата у бившој БиХ живим на ратишту и организујем културни живот народа у врло отежаним и неспокојним условима, био је то редак доживљај пуноће светосавске мисли и трајних порука које нити старе, нити губе на снази у времену које протиче.

Са жељом да вам изразим ово моје виђење листа „Савиндан“ и да вам честитам на том вашем успешном послу, хоћу да вам се обратим још за неке конкретне ствари.

Прво, најлепше вас молим да ме учланите у Милешевски културни клуб „Свети Сава“.

Друго, био бих вам захвалан, ако сте у могућности, да нам за потребе Народне библиотеке Републике Српске са привременим смештајем односно седиштем у нашој ратној престоници на Палама, пошаљете неколико комплета „Савиндана“ и других ваших публикација. Ми смо овде покренули седам факултета и Духовну академију - сви оскудевамо у књигама и периодици, а пошто је вјеронаука уведена у школе тиме је још више актуелна управо оваква литература и за нашу универзитетску читаоницу, као и за факултете и школе.

Трће, захвалан бих вам био бескрајно на једној уметничкој копији Белог Ањела, који би стајао у нашој Библиотеци међу иконама и уметничким сликама.

Четврто, као рођени Мостарац, дакле Херцеговац из светосавске земље, најлепше вас молим да ме упутите на литературу о животу Растка Немањића у Херцеговини, односно Хумској земљи, јер сам у овим општим неусловима немоћан да дођем до ње. А управо, завршавају књигу под радним насловом „Херцеговина које више нема“, а то је као што знате, дио „Војводства Светог Саве“.

Уз пријатељски поздрав, захваљујем вам се на разумијевању и помоћи!

Директор Народне библиотеке
Републике Српске
проф. Неђо Шиповац

Штампа: Штампарија „Симић“ - Београд
Тираж: 3.000 примерака

Порука колониста ПОТПИСУЈЕМО СА ОБЕ РУКЕ

Милешевском културном клубу „Свети Сава“, Пријепоље

Поштовани пријатељи,

У листу „Политика“ од 14. октобра 1995. године новинарка Милева Малешкић објавила је Ваш апел упућен чланству клуба и свим грађанима да својим потписима подрже став да се прелепа скулптура „Светитељ Сава“ вајара Миодрага Живковића трајно постави у цветној рондели испред дома културе у Пријепољу. Најсрдјачније подржавамо Ваш предлог и ми, Ваши чланови, из села Мраморка у Банату. И ту петицију потписујемо са обе руке. Ми, некадашњи колонисти, који смо тачно пре пола века доспели овде у Војводину, осећамо велико задовољство што је наш стари завичај, Пријепоље, почаствован да добије такво врхунско уметничко дело. До сада смо се поносили с Белим Ањелом, а од сада ћемо се поносити и са Белим Савом.

Хвала вечито професору Живковићу! А ко то не разуме и не осећа не би требао никада да се уплиће у крупне народне послове.

Љубиша Кијановић
село Мраморак, Банат

Сретања ОСТВАРЕНЕ ЖЕЉЕ

Милешевском културном клубу „Свети Сава“ и главном и одговорном уреднику листа „Савиндан“, Пријепоље.

Поштовани пријатељи, имала сам изузетну част да присуствујем изборној скупштини Вашег Милешевског културног клуба „Свети Сава“ која је одржана 13. маја 1995. године у Дому културе у Пријепољу. Била сам више него одушевљена. Ваш клуб, заиста, ради изузетно.

И док сам слушала химну Светом Сави којом је и започела Скупштина, поздравну реч професора Љубомира Шуљагића, извештај о четворогодишњем раду клуба, кога сте Ви, поштовани господине Веруовићу поднели у сажетом, конкретном облику, у дну душе искрила је моја жеља да postanем Ваш члан. И гле, изненађења! На завршетку рада скупштине Ви ми уручујете чланску карту Клуба са бројем хиљаду!

За трен сам застала. Зар је та искрица моје жеље за чланством дотакла Вас? - упитах се. А онда, били сте сведоци, то своје усхићење нисам могла сакрити. Од срца сам била срећна и зато вам се најсрдјачније захваљујем!

С особитим поштовањем

Загорка Тополац-Ристивојевић,
члан Књижевног клуба „Моравски токови“,
Трстеник, Вука Караџића 38

ПРАВОСЛАВНИ МИТРОПОЛИТ
ЦРНОГОРСКО-ПРИМОРСКИ
М. Бр. 238
Б. З. 10.05.95
У ПРИЈЕПОЉУ

Господин
МИЛОРАД ВЕРУОВИЋ
главни и одговорни уредник „Савиндана“
ПРИЈЕПОЉЕ

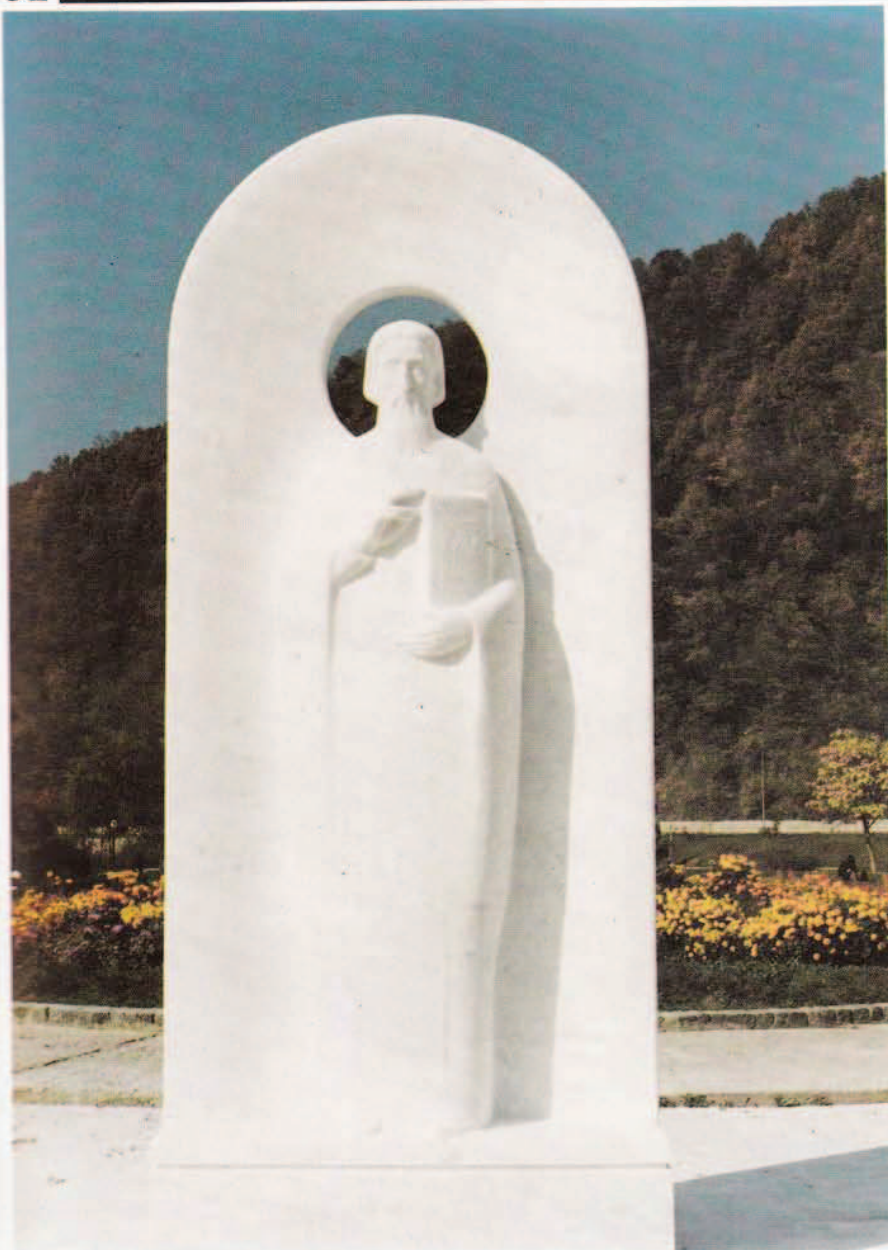
Поштовани г. Уреднице,
Хвала Вам на пријорцима „Савиндана“ који представљају драгоцену допринос обнављању области Старе Рашке, васкрсавању њене духовности и њених културно-народних и православених нарави.
Честитано Вам на оваквом лијепо издану и жељимо даљег успеха у овом племенитом и значајном подухвату.
Прихватано да будуће у Издавачком савјету ревије, Мир Вам и радост од Господа, а од нас поздрав и благослов!
С поштовањем

Митрополит Црногорско-приморски
Зетско-брдски и скендеријски

Ћафизовић

СВЕТИ САВА

Ничег нема без почетка
Ни народа без свог претка,
Свети Сава умност ретка,
Име српског свепочетка.

Свети Сава, Свети Сава,
Писац српског првог ретка
Име српског свепочетка.

Где си српска недођио
Под небеском сјајном капом?
Он је српство омеђио
Својом мишљу, својим штапом.

Свети Сава, Свети Сава,
Он је Српство омеђио
Под небеском сјајном капом.

Српско лице што не бледи,
Српски поздрав на капији,
Српска мера свег што вреди,
Српски потпис на тапији.

Свети Сава, Свети Сава,
Српски потпис на Србији,
Свети потпис што не бледи.

Проповеда српску слогу,
Истражитељ свих неслога,
Српски приступ живом Богу
и Србима приступ Бога.

Свети Сава, Свети Сава,
Српски приступ живом Богу
и Србима приступ Бога.

Милован Витезовић

БЕЛИ САВА

Док је угледни вајар професор Миодраг Живковић два месеца клесао своју скулптуру, а Телевизија Србије емитовала спот "Светитељ Сава", поред цветне ронделе испред Дома културе у Пријеполу, налазио се сточић са свеском у којој су грађани потписивали ПЕТИЦИЈУ Милешевског културног клуба "Свети Сава" за опстанак овог врсног уметничког дела у завичају Светог Саве.

- Без муке се пјесна не испоја,
без муке се сабља не искова!

Његош

ГРБ
ПРИЈЕПОЉА

ПРИЈЕПОЉЕ:
650 ГОДИНА ОД
ПРВОГ ПОМЕНА
У ИСТОРИЈИ

Издаје Милешевски културни клуб „Свети Сава“. Излази сваког Савиндана. Главни и одговорни уредник Мирорад Вероувић. Редакција: др Милован Митровић, др Драган Коковић, Веселин Нишавић, Љубомир Шуљагић, Милева Малешкић и Драгољуб Гагичић. Издавачки савет: Велибор Јоксимовић (председник), Амфилохије Радовић (митрополит црногорски), Матија Бећковић (академик), Драгиша Милосављевић (историчар), Добрило Аранђковић (професор), Ђуро Милекић (песник) и Боривоје Јелић (професор). Ликовна решења заглавља и корица: Веселин Нишавић. Графичка припрема: дипл. инж. Срђан Дивац. Фотографије: Зоран Зекавић (Фотостудио „Репортер“) и Раде Прелић (фоторепортер Танјуга). Жиро-рачун 43000-678-7-5124 СПП Пријепоље.